

**LOMY AMERIKA
ETNOGRAFIE ZEMĚ NIKOHO
Jan Pohunek**

*Revidovaný text postupové práce
obhájené v roce 2006 na Ústavu etnologie FF UK*

Praha 2007

*"Toto je sídlo moje, tady je můj kraj.
A kdokoliv sem přijde, vetřelcem se stává,
byť jeho úmysly sebelepší byly!"*

-Jaroslav Foglar,
Dobrodružství v Zemi nikoho

"Tyto přirozené jeskyně vznikly vulkanickou činností."

-Údajný skautský vedoucí na Budňanském překopu

Na tomto místě bych chtěl poděkovat všem, kteří mi byli během výzkumu ochotni věnovat svůj čas. Kromě některých informátorů, které sice v některých případech nemohu jmenovat přímo, ale na které nezapomínám, jsou to také Martin Přibil řečený Máca, Martin Majer z Tetína a Zavadilky, zaměstnanci Správy CHKO Český kras a v neposlední řadě i pracovníci Ústavu etnologie, se kterými jsem tento text konzultoval.

1. Úvod.....	4
1.1 Vymezení zájmové oblasti	4
1.2 Metodika a poznámky ke struktuře pramenů	4
2. Těžební historie	6
3. Současná struktura systému	9
3.1 Přehled důlních děl v oblasti Ameriky a souvisejících	9
4. Vývoj návštěvnosti oblasti	15
4.1 Počáteční období	15
4.2 Období od poloviny 60. let do roku 1989	15
4.3 Období po roce 1989	17
5. Adaptace prostoru	19
5.1 Tábořiště.....	19
5.2 Symbolické objekty.....	20
5.3 Nápisy, značky, reliéfy.....	20
5.4 Další úpravy	21
5.5 Osobní vybavení.....	22
6. Konflikty a mezilidské vztahy.....	24
6.1 Provoz lomů	24
6.2 Policie.....	25
6.3 Ochrana přírody.....	27
6.4 Speleologové a trampové	28
6.5 Úrazy	29
7. Folklor.....	30
7.1 Hagen	30
7.2 Další pověsti a fámy	31
7.3 Zvyky a tradice.....	33
7.4 Zařazení a celková charakterizace folkloru.....	33
8. Místní názvy	35
9. Reflexe v médiích.....	37
10. Amerika – Genius Loci	38
11. Závěr.....	40
12. Dodatky	42
12.A – Celkový soupis motivů folkloru Amerik.....	43
12.B – Podrobný popis systému Amerik.....	50
12.C – Přehled místních názvů.....	56
13. Literatura a prameny	73
13.1 Informátoři:	73
13.2 Literatura a obecně dostupné prameny s tištěnou verzí	74
13.3 Ostatní písemné a obrazové prameny, webové stránky bez obecně dostupné tištěné verze	79
13.4 Audio a video	82
14. Summary: „Amerika“ Quarries – An Ethnography of No-one’s land.....	83

1. Úvod

Tento text se zabývá neoficiálním využíváním komplexu lomů „Amerika“ v Českém krasu zejména z hlediska rekreačních aktivit a širší sociokulturní mikrohistorie lokality. Byl zpracováván jako postupová práce v oboru etnologie na Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a zakládá se zčásti na terénním výzkumu prováděném autorem v oblasti v letech 2003-2006. Hlavním cílem této práce je komplexní zmapování neoficiálních rekreačních aktivit, které v oblasti lomů Amerika probíhaly po ukončení těžby a dalších průvodních jevů, jako jsou z nich vyplývající střety zájmů, adaptace postindustriálního prostoru, slovesný folklor, toponomastická problematika a další.

1.1 Vymezení zájmové oblasti

V užším smyslu je sledovaná oblast vymezena areálem dotěžených lomů „Amerika“, který se nachází na katastrech obcí Mořina, Karlštejn-Budňany a Kozolupy ve Středočeském kraji (býv.okres Beroun), v širším smyslu se pak týká i jejich bezprostředního okolí. Prostor lomů je většinou své plochy zahrnut v CHKO Český kras, zhruba z poloviny se pak svou západní částí nachází v NPR Karlštejn a jeden z lomů je chráněn jako samostatná přírodní památka „Lom u Kozolup“. Majitelem komplexu je společnost Lomy Mořina. Budovy podniku rozdělují z prostorového hlediska systém Amerik na západní a východní část, přičemž západní se dnes skládá z řady menších lomů v zalesněném území a východní zejména ze dvou větších lomů, nazývaných „Velká Amerika“ a „Trestanecký lom“ („Mexiko“). Struktura oblasti a její složitá toponomastická problematika budou podrobněji rozvedeny dále.

Při širším úhlu pohledu lze jako oblast s užším vztahem k lomům „Amerika“ z hlediska komunikace, turistiky a výskytu objektů historicky či jinak spjatých s lokalitou chápat zhruba prostor ohraničený imaginární linií Karlštejn – Srbsko – Kruhový lom u Srbska - ústí Loděnice do Berounky a lom „Alkazar“ („V Kozle“) – Sv.Jan pod Skalou – Solvayovy lomy – Bubovice – Kozolupy - Trněný Újezd – lomy Čížovec a na Holém vrchu – Mořina. Neohraničujícími významnými objekty uvnitř této oblasti jsou bývalá restaurace a dnes budova CHKO „Kubrychtova bouda“ u Srbska, činný lom Čeřinka u Bubovic a bývalá základna protiletectvé obrany na Kamenném vrchu u Kozolup.

1.2 Metodika a poznámky ke struktuře pramenů

Vzhledem k tomu, že účelem práce bylo zejména získat informace o z větší části doposud písemně nezpracované etapě historie lokality a zároveň i zjistit motivaci a pohled na věc zainteresovaných osob, probíhala většina terénního průzkumu formou polostandardizovaného rozhovoru (k terminologii viz.*Tomandl 2002-2003*). Jako informátoři byly kontaktovány zejména osoby s dlouhodobým vztahem k lokalitě, ať už pracovním, nebo vzniklým na jiném základě, tedy zejména zaměstnanci Lomů Mořina, trampové, jeskyňáři, zástupci policie, zástupci organizací provádějících záchrannou činnost a další. Základní okruhy otázek byly zaměřeny zejména na tato témata:

- jak probíhalo „objevování“ postindustriálního prostoru jako rekreační lokality
- jaké byly vztahy mezi jednotlivými účastníky tohoto procesu
- jaká byla motivace lidí, kteří sem i přes hrozbu úředního postihu jezdili
- jak se jejich aktivity odrážely na podobě lokality
- ústní folklor, názory vypravěče na něj
- další doporučené kontakty

Informace získané rozhovorem byly v závislosti na vnějších podmínkách rozhovoru zaznamenány buď pomocí diktafonu, nebo poznámkového bloku a následně přepsány do elektronické podoby. Tyto přepisy obsahovaly rovněž základní dostupná data o informátorovi včetně možnosti, jak jej opětovně v případě potřeby kontaktovat a údaj o datu a místě konání rozhovoru. Mimo přepisů rozhovorů probíhala během jejich zpracování tvorba chronologické osy doplněné o údaje z písemných pramenů, seznamu údajů vztahujících se ke konkrétním místům (toponomastika, zvyky), rozšířeného soupisu pramenů a výčtu motivů vyskytujících se v ústním folklóru.

Písemné prameny, které se vztahují k tématu, poskytují široké spektrum různě přínosných informací. Zatímco z hlediska přírodovědného a zejména speleologického je oblast pokryta na úrovni odpovídající požadavkům kladeným na vědeckou práci a zpracována je z větší části i historie těžby vápence, řadu dalších dat bylo nutné kriticky vybírat ze zdrojů různé úrovně, zahrnujících například novinové články, samizdatovou formou rozšiřované tiskoviny, internetové stránky rozdílné kvality apod. Mnohé prameny tohoto typu sice nemohly sloužit jako prvotní zdroje informací pro popis historie lokality, ale na druhou stranu často obsahovaly nové folklorní motivy a ilustrovaly pronikání znalosti Amerik mezi širší populaci. Byl-li pramen podepsán pseudonymem, nebo je jméno autora jinak změněno, je verze jména pro snadnější zpětnou kontrolu ponechána tak, jak je uvedena v daném dokumentu. Stejně tak není-li v seznamu literatury u konkrétního textu uvedena paginace (zejm. u elektronických dokumentů) či plné jméno autora (texty podepsané pseudonymy), jde o případy, kdy si tuto úpravu vynutila podoba odkazovaného dokumentu.

Údaje získané přímo od informátorů v průběhu terénního výzkumu nejsou pro přehlednost zahrnuty do referenčního aparátu tohoto textu jako samostatné entity. Zvláště v případech, kdy různé vcelku banální údaje potvrdil větší počet osob, by tím byl nadměrně zatěžován a některé z nich je navíc nutné považovat za citlivé. Během výzkumu a v pracovních dokumentech však byl původ těchto informací sledován.

Mimo rozhovorů a shromažďování písemných pramenů autor této práce lokalitu opakovaně navštěvoval jak za účelem pozorování běžného denního provozu, tak i kvůli dokumentaci stop po druhotné lidské činnosti a ověřování některých jinak získaných informací.

2. Těžební historie

Průmyslová těžba vápence v oblasti začíná v druhé polovině 19.století, kdy v Českém krasu vzniká řada nových vápencových lomů pro potřeby rozvíjejícího se průmyslu, zejména pak kladenských oceláren. Dopravní spojení zajišťovala především Kladensko-nučická dráha, na níž byl zahájen provoz v roce 1858 a která nejprve obsluhovala lomy u Tachlovic. K lomům na Holém vrchu a Čížovci u Trněného Újezda byla prodloužena v roce 1891, k Mořině pak v roce 1900 (*Zeman – Martinek 1988, 1*). Jako rok zahájení těžby u Trněného Újezda bývá uváděn rok 1891, kdy zde měl začít těžit Gottfried Bächer. Některé lomy v této oblasti však byly podle dalších pramenů otevřeny již v roce 1887 (*Vachtl 1949, 96*). Ložisko na Mořině pak otevřela 1.1.1900 Pražská železářská společnost (PŽS), která od G.Bächera o dva roky dříve povolení k těžbě údajně odkoupila (*Krottil – Fryhauf – Dezort 2001,8,32; Přibil 1999,12*). Podíl G. Bächera, ředitele kladenských dolů PŽS, na těžebních aktivitách v oblasti však zůstává v celé řadě ohledů nejasný a je možné, že některé z výše uváděných a v literatuře tradovaných informací jsou nepřesné (*Přibil 2004-2006*).

Tehdejší technické řešení těžby vápence Pražskou železářskou společností bylo obvykle následující: Nejprve proběhl vyhledávací průzkum pomocí malých sond a průzkumných rýh. Po nalezení vhodného ložiska následovalo jeho otevření štolou. Ze štol byly vyráženy dovrchní komíny sloužící jako sýpy, kolem kterých se postupně rozšiřoval sám lom. Ve chvíli, kdy došlo k rozvinutí těžební etáže, se dále v lomu pracovalo běžným způsobem a důlní drážka byla vytažena na pracoviště, kde se nakládal nalámaný vápenec. Pokud se lom zahlubil pod úroveň původní dopravní štol se v případě potřeby výškové rozdílů překonávaly pomocí úpadních a svázných štol a kolmých šachet. Tento způsob těžby se nazývá nálevkování či mlýnkování. Mimo kvality materiálu hrálo při zakládání lomů roli i jeho uložení. Do zavedení pneumatického vrtání v roce 1906, bylo nejvhodnější kolmo uložené deskovité vápence po lavicích sestřelovat na dno lomu tak, aby se pokud možno rozbily na menší kusy. S rozvojem důlní techniky však byla tato omezení postupně opouštěna a měnil se i způsob dopravy vytěženého materiálu. Ve stabilních partiích byly štol ponechávány bez výztuže, v opačném případě záviselo na konkrétní situaci – pokud štola nafářala podložní rozpadavé diabasy či krasovou dutinu zaplněnou jílem, dali těžaři přednost dřevěné výztuži, v ostatních případech byly instalovány výztuže systému Neubauer, jejichž základním prvkem jsou betonové dlaždice skládané do klenby. Systém Ameriky je nejrozvinutějším příkladem této dobývací metody u nás, postupně zde vzniklo kolem 10 km štol z části vybavených malodráhou v až pěti těžebních patrech a řada malých i větších pracovišť, které jimi byly spojeny (k technologii těžby: *Cílek 1994; Krottil – Fryhauf – Dezort 2001, 11-20; srov. Bufka 2002; upřesnění a opravy obecně tradovaných omylů: Přibil 2004-2006*).

Se střídavou intenzitou způsobovanou ekonomickými výkyvy (*Krottil – Fryhauf – Dezort 2001,8,25*) probíhala těžba v oblasti po celou první polovinu 20.století včetně období druhé světové války. Zatímco v západní části areálu se díky příčnému porušení ložiska a jeho rozdělení na mnoho občas i nenavazujících bloků těžba nikdy naplno nerozvinula, ve východní části byly ložiskové podmínky lepší a ložisko bylo rozfářáno plošněji. Zde se těžba koncentrovala do dvou velkých lomů „Amerika“ a „Kozolupy“. Lom Amerika s nevhodnějšími ložiskovými poměry byl rozdělen výrazným zlomem na dvě vzájemně posunuté části dnes nazývané „Velká Amerika“ a „Trestanecký lom“ („Mexiko“), lom „Kozolupy“ dnes tvoří východní část Velké Ameriky (*Vachtl 1949, 74-75; Přibil, M. – ústní sdělení*). Menší objekty zde buď zanikly, nebo nehrály významnější roli. Během roku 1944 byly lomy v oblasti Ameriky a Holého vrchu zvažovány jako perspektivní pro případné umístění podzemní zbrojní výroby, ale nakonec dostala v tomto ohledu přednost těžba

vápence a zbrojní projekt byl umístěn do lomu Hostim I. („V Kozle“) u Srbska a jeho okolí (Příbil – Němec 1998, 35).

V roce 1945 byla celá PŽS znárodněna a do konce roku vedena pod národní správou. Od roku 1946 byla PŽS přejmenována na Středočeské uhelné a železnorudné doly, n.p. se sídlem v Kladně, lomy Mořina, Holý vrch a Tetín spadaly i dále pod Báňský inspektorát Nučice, tedy pod železnorudný revír. V roce 1947 si pak lomaři na Mořině vymohli příznání hornických dávek a lomy na Americe byly vedeny jako „Vápencový důl Velká Mořina“. V roce 1950 byl z podniků spadající pod Báňský inspektorát SUDŽ vytvořen podnik nový, Železnorudné doly n.p. Nučice, kam přešly i vápencové lomy Mořina, které zde tvořily samostatný závod s doly Mořina a Hostim-Srbsko. V souvislosti s útlumem těžby železné rudy v Nučicích přešel v roce 1958 celý tento podnik pod Železnorudné doly a hrudkovny n.p. Ejpvovice (Krottil – Fryhauf – Dezort 2001,8; Příbil, M.). Nová ekonomická situace spolu s nepříznivými geologickými podmínkami a potřebami ochrany přírody postupně ukončovala projekty ražby dalších štol (severní překop směrem k lomu Čeřinka ve východní oblasti, v západní oblasti pak překop na Velkou horu a překop na Boubovou - plánované propojení systému s lomem Hostim I. u Srbska), při otevření nového, dosud činného lomu na Čeřince v roce 1958 byla před podzemní malodráhou či pásovým dopravníkem dána přednost automobilové dopravě (Máca 1999,27) a i jinde se přecházelo na těžbu v otevřených jámových lomech členěných do pater, z nichž se materiál odvážel nákladními auty (Krottil – Fryhauf – Dezort 2001,11).

Zároveň s nástupem komunistického režimu došlo ke zřízení tábora nucených prací pro politické vězně v Trestaneckém lomu, jenž byl v provozu mezi lety 1949 a 1953. V tomto prostoru sice již za druhé světové války fungoval vězeňský trestanecký tábor pro pražskou galerku a v letech 1945-1946 zde byli umístěni repatriovaní váleční zajatci z východní fronty a odsouvaní Němci, ale zatímco tyto předchozí tábory patřily v dobovém kontextu k mírnějším (Příbil, M.; Krottil – Fryhauf – Dezort 2001,28), zařízení z let 1949-1953 je označováno za jeden z nejhorších komunistických pracovních táborů pro politické vězně u nás zvaný „český Mathausen“ (Hejl 1990, 240-241) či „vápencové peklo Mořina“ (Příbil, M.).

Během konce padesátých a počátkem 60.let se hlavní objem těžby postupně přesouval na nově otevřený lom Čeřinka. Za rok ukončení důlního provozu v oblasti Ameriky lze považovat rok 1963, kdy díky masivnímu sesuvu jižní stěny na Velké Americe bylo z bezpečnostních důvodů nutné zastavit dočasně získávání vápence ve východní oblasti (Krottil – Fryhauf – Dezort 2001,25,29), k definitivnímu ukončení však došlo až v roce 1964 v souvislosti s celkovou reorganizací Železnorudných dolů a hrudkoven Ejpvovice a těžkého průmyslu obecně (Příbil, M.). Menší lomy západní oblasti byly opuštěny do roku 1958, většina však dříve (1945 Přírodák, 1948 Velká hora, 1958 Malá Amerika. Kolčava – Kaifoš – Máca 1995, 6; Příbil, M.). Příčinou útlumu zde bylo příčné rozdělení ložiska na mnoho vůči sobě posunutých bloků, silné zkrasování některých partií, špatné dopravní spojení, nedostatečné rozvinutí lomových etáží, svou roli hrály i potřeby ochrany přírody. S výjimkou Malé Ameriky navíc neumožňovaly rozměry lomů efektivní nasazení bagrů (Příbil, M.). Mimo Čeřinky tak zůstal v provozu už jen se systémem Ameriky nekomunikující lom na Holém vrchu (Lahoda 1999, 32), ze vzdálenějších objektů spadajících pod podnik dále Kruhový lom u Tetína a opuštěný lom Hostim I. Opuštěné lomy byly jednoduše oploceny a označeny výstražnými cedulemi, jak ukládal zákon, a nadále se využívala jen část prostorů, zejména jako vodní zdroj. Po útlumu se lomy Mořina, Holý vrch a Tetín v roce 1964 staly samostatným závodem Železnorudných dolů a hrudkoven Ejpvovice (pozdější RND Ejpvovice) a zaměřily se na výrobu kameniva a doplňkové činnosti. Roku 1977 závod přešel pod n.p.Rudné doly Příbram (Krottil – Fryhauf – Dezort 2001,8).

V roce 1993 byl závod privatizován a začleněn společností ČEZ a.s. Praha do akciové společnosti jako organizační jednotka s názvem „Lomy Mořina“ ve snaze získat surovinovou základnu pro odsiřování elektráren, v lednu 1994 pak došlo spolu se společností Českomoravský cement a.s. k ustavení společnosti „Lomy Mořina, spol. s.r.o.“. V současnosti probíhá těžba vápenců pro odsiřování elektráren, saturačních vápenců pro cukrovary a výrobu cementu. Sám závod vyrábí kamenivo v lomech Čeřinka, Holý vrch a Tetín (*Krotil – Fryhauf – Dezort 2001,8-9*). Systém lomů Amerika je využíván druhotně a jen z malé části, neboť v jeho areálu se nachází sídlo firmy a je zde částečně zpracováván a nakládán na železniční materiál z Čeřinky.

3. Současná struktura systému

3.1 Přehled důlních děl v oblasti Ameriky a souvisejících

Následující text se snaží podat stručný popis systému Amerik a souvisejících důlních děl v jejich okolí. Vzhledem ke složitosti toponomastické problematiky a překrývání pojmenování různého původu byl pro stanovení jednotlivých pojmenování pro účely vnitřně konzistentního popisu zvolen následující postup:

Jako primární názvy byla po konzultaci s M. Přibilem, kterému bych zde chtěl poděkovat i za další četné konzultace v této oblasti, zvolena lomařská označení („Budňanský překop“). Ta jsou však v některých případech málo podrobná nebo příliš popisná a vymezení jednotlivých lomů a pracovišť se nekryjí s tím, jak je vnímali pozdější návštěvníci – například slovo „lom“ mohlo z administrativního hlediska označovat celý soubor objektů, které jsou dnes z morfologického hlediska chápány jako samostatné lomy. V takovém případě používám systém pojmenování z článku O. Jägera (*Jäger 1993*), který se pokusil o jejich kodifikaci a používá především pomístní jména trampského, jeskyňářského a chiropterologického původu. U zbývajících míst, která bylo nutné nějakým způsobem odlišit, jsou použita toponyma z map (*Kaifoš 1991, Kolčava 1992*), jejichž původ je obdobný, a ve zbývajících případech názvy zjištěné jiným způsobem. Vzhledem k tomu, že pro řadu prvků systému Amerik existuje více alternativních pojmenování, byl v každém případě použit pro účely popisu jeden a ostatní varianty, sporné názvy či mylná přenesení toponym jsou k němu přiřazeny v dodatku B.

V podkapitolách popisujících samotná důlní díla nejsou z důvodu zachování přehlednosti textu u pojmenování uvedeny prameny. Pomístní názvy jsou i s těmito informacemi a pokusy o interpretaci shrnuty v dodatku C.

3.1.1 Východní oblast

Východní oblast zahrnuje lomy Velká Amerika, Trestanecký a lom u Kozolup. Z hlediska lomařského členění jde o prostor lomů „Amerika“ (Trestanecký lom a západní část dnešní Velké Ameriky) a „Kozolupy“ (východní část dnešní Velké Ameriky) a Podložního ložiska (v okolí „lomu u Kozolup“). Od západní oblasti je oddělena areálem Lomů Mořina.

3.1.1.1 Velká Amerika

Velká Amerika je největší a nejvýchodnější lom v oblasti o délce kolem 800m ve směru JZZ-SVV. Dno lomu je na úrovni 6. těžebního patra (počítáno odshora) v hloubce 322 m.n.m. a je po úroveň 5. patra zatopeno. Takto vzniklé jezero tvoří jihozápadní polovinu lomu, v severovýchodní je suchá plocha nazývaná „Hřbitov“. Na úrovni 5. patra končí na severním a jižním břehu jezera dvě šikmé dopravní cesty, používané k vyvážení materiálu z lomu. Jihozápadní cesta je na úrovni 3. patra odstřelena, severovýchodní vychází mimo lom 130m dlouhým automobilovým tunelem pod silnicí. V severozápadní části lomové stěny ústí na 5. patře Vodní štola, spojující Velkou Ameriku s Trestaneckým lomem. Z Vodní štoly se vyděluje úpadní chodba ústící na 4. patře severní stěny Velké Ameriky („Hagenova vyhlídka“) Na 5. patře v jižní stěně se nachází Anděrova chodba, jediné suché spojení mezi severním a jihozápadním břehem jezera Velké Ameriky.

Okna štoly nazývané Velká Galerie leží na úrovni 3.patra v jižní stěně a jsou propojeny s prostorem Severního překopu směrem k Trestaneckému lomu. V současnosti je 3.patro v této části přístupné jen za použití horolezecké techniky nebo štolou po dohodě s Lomy Mořina.

Na úrovni 2.patra Velké Ameriky do ní ústí v severní stěně zbytky několika kratších štol. V jihozápadním rohu lomu je ve výšce asi 3m nad úrovní jižní cesty vstup do Maršálkovy chodby, zvané též „Mexičan“ nebo „Rytířská štola“, která pokračuje dále k Trestaneckému lomu, do jehož jižní stěny na třech místech ústí.

Dno Velké Ameriky je v současnosti přístupné buď štolami se svolením Lomů Mořina, pomocí horolezecké techniky. Návštěvníci neoprávněni ke vstupu do lomu používali různé měnicí se a nebezpečné slezy.

3.1.1.2 Lom u Kozolup a Trestanecký lom

Z křižovatky s Velkou Galeríí v prostoru Velkou Amerikou a Trestaneckým lodem vede severozápadním směrem Severní překop, odbočují z něj dvě svážné k bývalým nálevkovacím komínům. První ústila ve dvou nálevkovacích trychtýřích, kde se v letech 1940-42 na tzv. „Podložním ložisku“ zkušebně dobývaly dolomitické suroviny, druhá se nachází až za závalem na 488. metru a žádný lom u ní nevznikl (*Máca 1999, 25-27*).

Lom u Kozolup (nezaměňovat se starším „lomem Kozolupy“) severně od Velké Ameriky byl otevřen koncem 50.let, uzavřen v roce 1965 a po částečném zavezení papírenským odpadem prohlášen z paleontologických důvodů za přírodní památku „Lom u Kozolup“. Těžba zde probíhala bagrem, odvoz materiálu pomocí automobilů, se sousedícím důlním podzemím nikdy nekomunikoval (*Máca, M.P. 1999, 25-27*).

Mezi Velkou Amerikou a budovami Lomů Mořina leží Trestanecký lom („Mexiko“) o hloubce přibližně 80m se dnem na 5. těžebním patře. Stěny Trestaneckého lomu jsou vyjma západní strany téměř kolmé a znemožňují sestup. Dno bývá v závislosti na srážkách částečně zaplavené. Pod patou severní stěny ústí částečně zatopená Vodní štola přicházející od Velké Ameriky, která dále pokračuje západním směrem do bývalých lomů v prostoru podniku Lomy Mořina, kde je zasypána. Pod svahem v západní straně Trestaneckého lomu z ní odbočuje úpadní vlečná jáma, jež ústí na den do areálu podniku na úrovni 3.patra. Na úrovni 4.patra ústí do severní stěny lomu velkým portálem Gotická štola pokračující směrem k zasypaným lomům v oblasti podniku Lomy Mořina. Nachází se v ní hlavní vstup do nejvýznamnějšího krasového jevu Ameriky, Únorové propasti. Na 3.patře do lomu ústí na jeho východní straně dva uzavřené vstupy na Velkou Galerii, u svahu na západní straně pak dva vstupy do chodeb 3.patra – hlavní těžná štola 3.patra, Severní překop, Kontaminovaná štola a starý a nový muniční sklad. Chodby 3.patra vycházejí na den vedle ústí vlečné jámy v areálu podniku Lomy Mořina. V úrovni 2. patra ústí do Trestaneckého lomu na několika místech Maršálkova chodba („Rytířská štola“). Z Maršálkovy chodby vede spojení komínem na 1.patro, kde je úzká skalní římsa „Zaječí procházka“ s 60m dlouhou Zaječí štolou.

3.1.2 Západní oblast

Do západní oblasti spadá systém menších lomů otevřených na úrovni 3.patra Budňanským překopem („Hlavní štola“, „Hlavní sběrná chodba“), začínající v areálu závodu. V současnosti část z lomů se štolou kvůli závalům nekomunikuje. Většina západní oblasti je dnes zalesněna a nachází se v NPR Karlštejn. Jako základní referenční mapový podklad pro

tento popis byl používán soubor map vyhotovených M.Kolčavou na začátku 90.let (*Kolčava 1992*).

3.1.2.1 Budňanský překop a další části 3.patra

Budňanský překop ústí do areálu Lomů Mořina v oblasti polozasypaného lomu nazývaného „Nové XII“. Část tohoto areálu měla původně dno na úrovni 5.těžního patra a komunikovala „Naftovou štolou“ s Trestaneckým lomem ve východní oblasti. Po ukončení těžby fungoval jako odkaliště pro areál Výroba stavebních hmot, čímž došlo k jeho částečnému zaplavení, dnes je pod úroveň 3.patra zasypan. Budňanský překop dále pokračuje podél jižního okraje lomu a severozápadním směrem. Cestou míjí krátkou pravou odbočku do původně bezejmenného lomu, v současnosti zasypaného elektrárenským popílkem a dnes nazývaného „Staré XII.“ (skutečné pracoviště 12 však leželo dále na východ). Po asi 200m do ní ústí „Středověký systém“, spleť několika kratších průzkumných štol se zbytkem dvou úpadních štol na povrch. Za ním leží krátká odbočka k dovrchnímu slepému „Komínu smrti“. Budňanský překop pokračuje dalších 60m v původním směru a následně se lomí zhruba na západ, kde přichází k lomu „Školka“ („Malá Amerika“).

Lom Školka je největším v západní oblasti (délka ve směru V-Z asi 200m, šířka 80m), dno se nachází na úrovni 5.patra, ale až po úroveň 4.patra je zaplaven. Stěny jsou kolmé, sestup k úrovni vodní hladiny zvenku umožňuje druhotně navršený svah v jihozápadním rohu lomu. Ve střední části severní stěny leží na 4.patře „Ostrůvek“, skalní terasa nad vodní hladinou, ze které vedly dvě cesty na dno lomu. Ve skále při ostrůvku se otevírají vstupy ke svislé dopravní šachtě na 3.patru o výšce 20m. V severovýchodním rohu lomu sestupuje k vodní hladině zbytek svážné štoly zvaný „Andělské schody“. Na 3.patře do lomu ve východní části severní stěny ústí řadou oken Budňanský překop, tato jeho partie se nazývá „Malá Galerie“. Jedním z oken ve východní části Malé Galerie bývalo možné se značnými rizikem vystoupit po pozvolnější části lomové stěny na horní okraj lomu („Stezka smrti“).

Budňanský překop pokračuje od lomu Školka dále na západ, zanedlouho z ní k jihu odbočuje na jih „Štola růží“ s úpadní „Arnovou štolou“ na den, dnes v půlce zasypanou. O 50m dále z Budňanského překopu vede na severozápad „Hagenova štola“ s několika krátkými rozrážkami a zbytkem svážné na 3.patru. Přibližně 10m za křižovatkou s Hagenovou štolou vychází z Budňanského překopu jihozápadním směrem Podkovácká štola, která původně ústila do lomu Podkova.

Od Podkovácké štoly pokračuje Budňanský překop západním směrem zhruba 300m na křižovátku s na jih odbočující „Jižní překop“ („Diabasová štola“) o délce přes 200m, který jej spojuje s „Pustým lomem“ a lomem „Jižní kříž“. Do Pustého lomu je z úrovně okolního terénu možné bez horolezeckých pomůcek slézt v jeho jihozápadním rohu. Jižní kříž je o něco menší, sestup po skalní stěně je zde byl vždy možný pouze s lanem.

Asi 30m za odbočkou Jižního překopu vychází z Budňanského překopu na severozápad k „Supímu lomu“ „Jahodová štola“ o délce přibližně 100m se zasypanou odbočkou Velikonoční štoly k dnes pouze po svahu přístupnému Sovímu lomu (lomařsky celkově Severní překop na 3.patře). Supí lom je nevelký, o šířce asi 30m. Z jeho dna vede 3m dlouhý a 0,5-1m vysoký průlez do Jahodové štoly. Sestup do lomu zvenku je možný po příkrém svahu.

Budňanský překop pokračuje na západ, po 50m z něj odbočuje „Překop na Velkou Horu“ („Radiácká štola“) ve směru na Velkou horu. Ve směru na Boubovou pokračuje chodba „Překopu do Boubové“, která končí po cca 60m závalem. Podle mapové dokumentace má následovat křižovátka s Ovčí štolou odbočující doprava z Překopu na Velkou Horu ke

dvěma malým lomům - Lomu „U výjezdu“ a „V kalhotách“. Ložisko je zde silně zkrasovělé a chodby zařícené a neprůchozí. Za zmiňovanou křižovatkou s Ovčí štolou měl být ražen překop dále směrem k Bubovickému potoku a přes Boubovou do lomu „V Kozle“ u Hostimi. Tomuto nedokončenému dílu s projektovanou vlečnou jámou (*Máca – Kaifoš 1997*) se říká „Bájná štola“.

Z překopu na Velkou Horu odbočuje po asi 70m na severozápad „Ovčí štola“ s masivním závalem „Monte Carlo“ částečně prokopaném novodobou průzkumnou chodbicí. Dále ve směru překopu se nachází prokopaný jílový „Badyho“ zával. V úseku za ním vede Překop na Velkou Horu dále v původním směru po 200m k severo-západozápadně odbočující „Vlčí štola“ do lomu „Velká hora“, zneprůchodněné po 50m závalem „Specialistů“, který býval prokopán dnes již zřícenou jeskyňářskou chodbicí. Padesát metrů dál od této křižovatky přerušuje Překop na Velkou Horu prokopaný jílový zával „Naděje“, za ním má štola ještě 100m délky ve výrazně zkrasovělé partii a končí čelbou. Zde odbočující Nadějná štola, která měla vést k projektované smyčce s komínem (*Kaifoš 1995*), je po 10m ukončena závalem „Ztracených iluzí“.

3.1.2.2 Překop na 2.patře Budňanského ložiska

Lomy na úrovni 2.těžního patra jsou spojeny „Překopem na 2.patře Budňanského ložiska“ („Gaislerovou štolou“) o přibližné celkové délce 500m jdoucí v severojižním směru a křížící Budňanský překop na jiné výškové úrovni. Překop na 2.patře byl s 3.těžním patrem propojen zavalenou „Hagenovou svážnou štolou“ (lomařsky „svážná č.9“). U bývalého horního ústí této svážné se při protilehlých stranách překopu nachází svahem přístupné lomy „Liščí“ na východě a „Želva“ na západě.

Dále na jih prochází chodba překopu do mělkého lomu „Modlitebna“. Jižně od Modlitebny leží lom „Podkova“ se dnem na úrovni 3.patra. z něž vychází v severozápadním rohu ověřovací příkop „Velké rešno“. Modlitebna je založena ve svahu a její jihovýchodní partie je shodná s úrovní okolního terénu.

Od Liščího lomu vede překop na sever směrem k lomům „Malý Přírod'ák“ a „Přírod'ák“ (lomařsky „Pracoviště č.15“). Ještě předtím z ní ale po 20m odbočuje na východ slepá „Liščí štola“. Po dalších asi 100m je štola překopu přerušena sérií neprůchodných závalů patrných na povrchu. Za nimi následuje západní otvor do dna nevelkého Malého Přírod'áku, který štola obchází z východní a poté severní strany. Za místem, kde se štola stáčí kolem Malého Přírod'áku k západu z ní jižním směrem odbočuje vchod do pod dnem tohoto lomu se nacházející krasové jeskyně Amerika I dlouhé asi 20m. Od ústí jeskyně dále k západu leží poslední úsek překopu o délce přibližně 50m. Poté překop ústí do lomu Přírod'ák, asi 100m a 50m dlouhého, a to v jeho severovýchodním rohu. Mimo ní je v severní stěně lomu ještě krátká a slepá „Menstruační štola“ a v jihozápadním rohu převážně vertikální jeskyně Amerika II o hloubce 12m. Lomy Přírod'ák a Malý Přírod'ák jsou přístupné svahem.

3.2.3 Lomy mimo oblast Amerik

Následující lomy v přilehlé části Českého krasu jsou s lomy Amerika spojeny historicky či způsobem využívání po ukončení těžby a zmiňovány na několika místech v textu, nabízejí se proto ke srovnání, nejsou ale považovány za součást systému Amerik.

3.2.3.1 Lomy na Holém vrchu

Lomy na Holém vrchu („Čížovec“, „Holý vrch“ a s dnešním Holým vrchem spojená „Kréta“) leží jižně od obce Trněný Újezd asi 2km severovýchodně od Velké Ameriky, z hlediska historie návštěvnosti Amerik ale nehrají významnější roli. Nejsevernějším z těchto lomů je starý a opuštěný Starý Čížovec, jižně od něj se pak nachází nedávno dotěžený lom Nový Čížovec a dále na jih za silnicí největší a činný lom Holý vrch. U Malého Čížovce končí nepoužívaná odbočka železniční vlečky, jejíž hlavní a dosud aktivní kolej směřuje k podniku Lomů Mořina. Těžba v oblasti Holého vrchu byla zahájena v roce 1891 (ojedinele zmiňována i pro 80.léta 19.stol.) a pokračovala s přestávkami až do 2.světové války, od přelomu století však lomy sloužily spíše jako rezerva pro Mořinu (*Krotil – Fryhauf – Dezort 2001,32; Jäger – Matějka – Novák – Novák 1993; Vachtl 1949, 96; Zahradková 1990, 13; Přibil 2004-2006.*). K opětovnému obnovení těžby ve větším rozsahu došlo v oblasti Holého vrchu a Čížovce v letech 1942-43 (*Krotil – Fryhauf – Dezort 2001,32; Zahradková 1990, 13*) a probíhá dodnes, přičemž ze tří lomů zůstává v současné době aktivní jen pracoviště Holý vrch.

Lomy v oblasti Holého vrchu měly sice potenciál k využití pro neoficiální aktivity ve smyslu této práce, nebyly ale navštěvovány trampy příliš často a navíc postupně ztrácely následkem těžby a závažení romantický charakter i praktickou použitelnost k táboření (ke změnám v oblasti dále např. *Horáček a kol. 2001, 131-132; Jäger – Matějka – Novák – Novák 1993*). Sporé stopy současných lidských aktivit, zaznamenané v terénu při návštěvě v roce 2002 lze přičíst speleologům (evidenční čísla zbylá po dokumentaci krasových jevů) a bezdomovcům (přístřešky z igelitu, matrace). Z hlediska potěžební historie Amerik je význam prostoru lomů na Holém vrchu spíše marginální.

3.2.3.2 Lom Čeřinka

Lom Čeřinka u Bubovic je dosud činný a pro aktivity, kterými se zabývá tato práce, nevyužívaný. Nachází se zde významné propastovitě krasové jeskyně „Arnoldka“ a „Čeřinka“ („Palachova propast“), které byly a jsou předmětem speleologického výzkumu (*Kozák 1976, Kolčava 2004*). Materiál vytěžený na Čeřince je dnes zpracováván a nakládán v areálu Lomů Mořina.

3.2.3.3 Kruhový lom u Tetína

Kruhový lom u Tetína leží na pravém břehu Berounky, asi 300m proti proudu od železniční zastávky v Srbsku. Je majetkem společnosti Lomy Mořina, ale těžba zde nebyla doposud nikdy přerušena. Ekonomicky souvisí s vývojem lomařství v oblasti a vyskytují se zde krasové jevy, není ale součástí systému Amerik ani turistickým cílem.

3.2.3.4 Lom V Kozle (Hostim I.)

Dotěžený stěnový etážový lom Pražské železářské společnosti V Kozle („Alkazar“, „Na Kozlu“, „Hostim I.“) není součástí majetku společnosti Lomy Mořina, ale řada rysů i např. odkazů v ústním folkloru jej spojuje se systémem Amerik. Byl založen v jihozápadním úbočí ostrožny mezi Berounkou a Loděnicí na katastru obce Hostim. Těžba provozovaná

Pražskou železářskou společností zde zanechala tři patra propojená několika kratšími štolami a úklonnou svážnou jámou.

V roce 1944 byl vytipován jako vhodná lokalita pro umístění podzemní zbrojní výroby, postupně sem bylo situováno několik plánovaných objektů, ale realizováno bylo pouze několik štol (*Příbil – Němec 1998, 33-37*). Část podzemí v sousedství šachty byla v poválečných letech zaplněna dovezeným jílem, aby se předešlo četným úrazům.

Od 50.let byla ve štolách německé továrny dvě úložiště nízkoaktivních radioaktivních odpadů a dalších nebezpečných látek zřízené ÚVVVR Praha a ÚJV Řež, které bylo s výjimkou několika měsíců v roce 1985 a možná několika dalších pokusů o vniknutí zazděno. V roce 1990 se o osudu úložiště začalo diskutovat (*anonym 1991b, Horáček a kol. 2001, 124*). Nakonec bylo podrobena inventuře a dvě z kontaminovaných štol zality betonem.

Dnes se v části lomu nachází oficiální vodácké tábořiště, vede kolem něj turistická značka a jeho stěny jsou populárním horolezeckým terénem. Zbylé podzemí má význam jako zimoviště netopýrů.

4. Vývoj návštěvnosti oblasti

4.1 Počáteční období

Český kras patřil a doposud patří díky své blízkosti k Praze i bohatství na přírodní a kulturní památky mezi turisticky vysoce atraktivní území. V roce 1889 vyznačená turistická trasa, která vedla z Berouna do Karlštejna (dnes „cesta V. Náprstka“), byla zároveň i první značenou turistickou cestou v Čechách (*Moucha 1990*). Do oblasti Amerik ale do poloviny 20.století turistický ruch nepronikal, aktivní lomy nebyly atraktivní a přístup mimo veřejné a značené cesty omezoval výskyt soukromých pozemků. Stejně tak lesní porosty byly střeženy intenzivněji než dnes a k pobytu v nich bylo nutné získat svolení hajného. K oblíbeným výletním lokalitám patřil Karlštejn, Srbsko a Svatý Jan pod Skalou, dále pak restaurace na Boubové, na Parapleti a Kubrychtova bouda otevřená roku 1924 (*Kubricht, V. nedat., 4*).

Ke změně došlo v 50. letech 20.stol., kdy oblast objevili trampové, kteří oproti běžným výletníkům chodili i na méně obvyklá místa vzdálenější od „civilizace“. Většina přespávala nedaleko hospod v Srbsku a blízkém okolí nebo jezdila na chaty do starých trampských osad Českého krasu. Tramping navíc procházel fází útlumu ve formě stahování se do chatových osad způsobeného intenzivními protitrampskými zásahy komunistického režimu (*Kučerová 1997, 13-15*). Zejména romantičtější zaměření jedinci ale směřovali dále do přírody, opakovaně se na Ameriky vydávali členové T.O. Netopýr (*Trempoviny 55/1997*), T.O.Amerika (*Trempoviny 3/1993*) a spíše mladší dospívající generace chatových osadníků z Údolí děsu u Kody a Fort Adamsonu na Kačáku. Oblíbenou se stává Kubrychtova bouda, kde první trampové údajně nocovali v roce 1957 (*Trempoviny 55/1997*) a která se stala častým cílem jejich výletů. Mimo trampů navštěvovaly prostor lomů při svých hrách i místní děti, které pásávaly kozy „Na Vobsinách“ (zřejmě dnešní trať „Občina“). Celkově byl počet neoficiálních návštěvníků nízký, povědomí o lokalitě se ale pomalu začalo šířit mezi trampy.

Ze speleologického hlediska byl prostor lomů v podstatě nepoznaný, jeskyním v povodí Bubovického potoka včetně plošiny Ameriky se ve 30.letech věnoval J.Petrbok, ve 40.letech je opatřil prvními mapami V. Homola. Jeskyně Amerika I a Amerika II zdokumentoval v roce 1949 J.Kukla (*Kaifoš 2004, 4-5*). Od 50. let byl na lokalitě přírodovědci pravidelně sledován výskyt netopýrů (*Horáček, I. a kol. 2001, 127*).

4.2 Období od poloviny 60. let do roku 1989

Intenzivní rozvoj návštěvnosti nastal ve druhé polovině 60.let. Těžba byla na počátku tohoto období ukončena a lomy byly snadno přístupné, využívání se omezovalo na natáčení filmových scén a čerpání vody pro potřeby závodu. Lomy se dostaly do obecného povědomí a staly se hojně navštěvovanou lokalitou, s čímž byla spjata řada problémů a konfliktních situací. Z výrazných skupin návštěvníků, které se podílely na charakteru oblasti je nutné jmenovat trampy a speleology, lomy se ale postupně přes některé překážky staly i cílem výletů širší veřejnosti. V této době se rovněž konaly policejní zátahy zaměřené proti návštěvníkům, které byly podmíněny jak stoupajícím množstvím úrazů a dalších incidentů, tak někdy i politickými důvody.

Informace o lomech se obvykle šířily mezi přáteli a známými. V oficiálních publikacích typu turistických průvodců se tyto údaje téměř nevyskytovaly a pokud ano, pak

pouze stručně a připomínaly zákaz vstupu na lokalitu. Ameriky ale již navštěvovali lidé z mnoha míst Čech a Moravy a to často jako primární cíl cesty do Českého krasu.

Na počátku 60.let docházelo k „renesanci trampingu“, hnutí se přibližovalo skautsko-woodcrafterským ideálům, realizovala se v něm řada lidí s kořeny v zakázaném skautingu. Ubývalo též postupně protitrampských policejních zásahů a tramping se začal i v pozitivním světle objevovat v legálním tisku (*Kučerová 1997,16-21*). S příchodem 70.let také na řadu trampů zapůsobila romantika tehdy zfilmovaných „mayovek“, oba tyto trendy se podílely na vyhledávání „přírodních“ a romanticky působících míst na táboření oproti dřívějšímu zaměření na chatové osadnictví. Vznikala první výrazná tramská vrstva názvů lomů a štol. Zástupci nejstarších tramských generací přímo spojených s předválečnou historií hnutí se však na lokalitě vyskytovali zřídka, většinu tvořili mladší trampové.

Na Ameriky jezdila pravidelně T.O.Kubrycht boys (od r.1975 T.O. Amerika-boys – *Tremgoviny 90/2004*, později T.O. Šolc-boys – *Tremgoviny 55/1997*), v 60.letech T.O. Andělka (*Tremgoviny 55/1997*), v 70.letech T.O. Černý sup z Prahy a T.O. Lenochoď z Příbrami (*Tremgoviny 55/1997*), v 80.letech T.O.Fox a T.O.Hvězda severu (*Tremgoviny 3/1993*), mimo nich ale oblast navštěvovala též řada dalších skupin ze středních Čech, ale i z Plzeňska a Moravy, a jednotlivců. Lomy Amerika se staly mezi tramy obecně známými a tato znalost se rozšiřovala i mimo ně, prostor Amerik se stával místem hromadných tramských setkání, některých se údajně účastnilo až 200 lidí (*WWW14*). S tímto vývojem ale také narůstal především v 80.letech počet příslušníků nové generace mladých trampů méně spojených s tradicemi hnutí i turistů bez vztahu k trampingu, kteří byli někdy pro své chování staršími návštěvníky nahlíženi s despektem.

Je však také nutné mít na paměti, že tramping není uzavřené hnutí, u kterého by existovala pevná hranice mezi členy a nečleny, jde jak o způsob sdružování určité skupiny obyvatel, tak i styl trávení volného času (*Altman 2003, 259*). Svým charakterem se mu blížily také například dětské oddíly, ať už skauti nakrátko obnovení v závěru šedesátých let, nebo široké spektrum různě vedených organizací pod hlavičkou Pionýra či Domů dětí a mládeže v letech sedmdesátých a osmdesátých. Někteří z informátorů vzpomínají, že poprvé oblast navštívili právě jako členové takovýchto dětských oddílů.

Kolem roku 1968 začali zejména na Velkou Ameriku jezdit nudisté. I když se u nás nudistické hnutí vyskytovalo už před 2.světovou válkou (*srov. Waic – Kössl 1992, 55*), jeho obnovu během normalizace je možné považovat spíše za nový začátek. Lidé, kteří jezdili jako nudisté na Ameriky, patřili často mezi pozdější zakladatele a propagátory poválečného českého nudismu. Nudistů bývalo přibližně 10-15, vzájemně se znali a chápali nudismus i jako formu vzdoru proti režimu. Objevovaly se zde i některé významnější osoby tehdejšího kulturního života.

V 60.letech také začal speleologický výzkum krasových jevů odkrytých v souvislosti s těžbou, průzkumné práce prováděla v letech 1959-63 Krasová sekce při Společnosti Národního muzea v Praze (zejm. západní oblast) a v letech 1967-1971 Speleologická sekce Vlastivědného klubu při Okresním muzeu v Berouně (zejm. východní oblast) (*Lysenko 1977,1*), v letech 1970-75 dokumentovalo krasové jevy Geologické oddělení Okresního muzea v Berouně (*Lysenko 1976, 62*). V 70. a 80. letech v oblasti působily skupiny spojené se Speleologickým klubem Praha V.Vojíře, pozdější ZO ČSS 1-06, pracovní skupina Specialisté (později personálně propojená se ZO 1-11 Barrandien) v 70. a 80.letech, a v 80.letech pracovní skupina „Amerika“ ze ZO ČSS 1-06, pozdější občanské sdružení CMA, které se již zaměřovala spíše na dokumentaci důlního podzemí. V závěru 80.let převzalo pomyslnou štafetu sdružení KD spolu s ZO 1-05 Geospeleos. Do oblasti působnosti ZO 1-05 a ZO 1-06 Speleologický klub Praha patří systém Amerik dodnes. Speleologické akce probíhaly na různé úrovni spolupráce se správou lomů, od zcela neoficiálních přes různá povolení vyjednaná u jiných nadřazených institucí nezávisle na podniku v případě Speleologického klubu Praha

(*Vojír – ústní sdělení*) až po dohodnutou spolupráci při zajišťování lomů nebo cvičeních záchranných služeb IZS a potápěčských srazech. Od roku 1969 byly štolý systému též zařazeny do pravidelného sčítání netopýrů (*Horáček a kol. 2001, 127*).

Součástí dokumentace krasových jevů byly od 80.let i pokusy o vzcházení jílových závalů ve štolách západní oblasti a to jak pro jejich souvislost s přírodními jeskyněmi (zával Specialistů, Badyho zával), tak i kvůli poznání nepřístupných částí štolového systému (zával Monte Carlo). Několik průzkumů zatopených částí lomů provedla ve spolupráci s dalšími skupinami a potápěči i samostatně CMA.

Především zásluhou T.Z. ze skupiny Specialisté došlo v 80.letech k vystrojení některých míst pro speleoalpinistické, Trestanecký lom s přes 60 metrů vysokými stěnami se tak postupně stal i v tomto ohledu významnou lokalitou využívanou zejména při cvičeních záchranných služeb, ale také rekreačními lezci. V tomto období také začala být Velká Amerika navštěvována jako potápěčská lokalita, první ponory zde prováděl svazarmovský oddíl Pragoaquanaut. Potápěči také spolupracovali se speleology při průzkumu nejvýznamnějšího krasového jevy systému Amerik, Únorové propasti objevené roku 1978.

4.3 Období po roce 1989

V době po roce 1989 doznává návštěvnost lomů Amerika dalších výrazných proměn. Na začátku období ustávají policejní kontroly, v tisku, televizi a později i na Internetu se opakovaně objevují informace o lokalitě. Počet návštěvníků intenzivně narůstá, oproti tomu řada těch, kteří sem jezdili v dřívějším období odpadá. Častým důvodem je pocit, že oblíbené místo bylo zprofanováno. Výrazně se zvyšuje podíl víkendových výletníků bez pevnější vazby k lokalitě, v podstatě posiluje trend nastoupený již v 80.letech. Pro vyšší počet úrazů, ale i z důvodu ochrany přírody a tlaku ze strany báňské správy dochází k uzavírání štol a hledání řešení celé situace.

Amerika sice zůstává významným trampským místem, trampové ale přestávají být mezi návštěvníky převládající skupinou a řada starších dříve pravidelně jezdících trampů odrazuje „profanace“ a „přelidnění“ lokality. V oblasti aktivně působí T.O.Šolc-boys, z okruhu osob s nimi spojených vycházejí pokusy udržet Ameriku trampskou poškozováním mříží ve štolách a další podobnou činností, které místy dostávají až aktivisticky laděnou podobu „boje o Ameriku“.

V první polovině 90.let se po ukončení policejních kontrol na několika místech systému Amerik (Přírodák, vstup do Vodní štolý) usazuje komunita bezdomovců a osoby, které ostatní návštěvníci považovali za jedince na pokraji zákona. Tato epizoda ale nemá dlouhé trvání, ukončuje ji zásah ochrany přírody a policie.

Pokračují speleologické výzkumy na lokalitě a v okolí prováděné ZO 1-05 Geospeleos (zpočátku pracovní skupinou SPEA) a lidmi ze společností Barbora a KD (většinou se jedná stále o ty samé osoby) a krátkodobě i již zaniklou ZO 1-12 Hagen. CMA na počátku 90.let Ameriky v podstatě opouští a věnuje se zejména své důlní expozici Chrustenická šachta. Exkurse, cvičné akce, úklid a revize krasových jevů v oblasti provádí též ZO 1-06 Speleologický klub Praha (*anonym 1997, anonym 2004*). Vznikají podrobné speleologické dokumentace štol a krasových jevů (*Jäger 1993*), výzkumné práce se soustřeďují na proniknutí do nepřístupných částí západního systému. V roce 1995 je součinností ZO 1-05 Geospeleos a společnosti Barbora prokopán průlez do 50 let nepřístupné části Radiácké štolý a odkryté prostory a krasové jevy jsou zdokumentovány (*Kaifoš 1995, Kolčava – Kaifoš – Máca 1995*), z intenzivního průzkumu a mapování v měřítku 1:1000 prováděného ZO 1-05 Geospeleos v letech 2002-2003 vychází dosud nejreprezentativnější publikace krasových jevů v oblasti (*Kolčava 2004*). Ve štolách stále pravidelně probíhá sčítání netopýrů.

Především Trestanecký lom a Velká Amerika jsou nadále využívány jako cvičný lezecký terén, probíhají zde i součinnostní cvičení některých složek záchranného systému po lezecké stránce zajišťované Speleologickou záchrannou službou ČSS Český kras či srovnávací cvičení zásahových jednotek policie. Velká Amerika je navštěvována potápěči, konají se zde pravidelné akce různých klubů. Vzhledem k nárůstu množství odpadků pořádají CHKO i skupiny dobrovolníků úklidové akce, dna lomů uklízejí potápěči po dohodě s Lomy Mořina, které jim umožní potápění na lokalitě. V podstatě nezávisle a bez právního ukotvení na lokalitě od roku 2001 hlídkuje a cvičí SHD Solopisky („HASIČI-RESCUE“) (WWW9). Část štol je pravidelně jednou ročně zpřístupňována s prohlídkovou službou v rámci Evropského dne parků, lomy jsou i cílem jednorázových turistických akcí, z nichž lze jmenovat například zvláštní turistické vlaky vypravené po trase přílehlé větve Kladensko-Nučické dráhy (WWW10). V roce 2001 je v okolí lomů zavedena turistická značka, spolu s jejím vytvořením došlo i k vybudování pomníku politickým vězňům a vyhlídkových plošin na Velké Americe a u Trestaneckého lomu (WWW1), v roce 2003 pak byl u silnice od Mořiny vystaven soukromý stánek s občerstvením, který však nikdy nebyl zprovozněn.

Vzhledem k nákladům, které pro Lomy Mořina představuje zabezpečování prostoru lomů i placení pokut po různých incidentech, a požadavkům Báňského úřadu Kladno dochází v tomto období k zatím nejintenzivnějšímu a doposud marnému hledání definitivního řešení situace. Proti masivní likvidaci navrhované báňským úřadem se staví jak orgány ochrany přírody, tak i Lomy Mořina. Návrh lomů Mořina dotěžit část ložiska na Velké Americe především v nebezpečných partiích jižní stěny a tak následně umožnit její zpřístupnění se setkává s odporem Ministerstva životního prostředí, které odmítá další těžbu v oblasti, navíc spojenou se změnou krajinného reliéfu, která by lom otevřela do údolí. Návrh je obecně vnímán negativně i pro poškození estetické hodnoty Velké Ameriky. Na druhou stranu odpis zdejšího ložiska vysokoprocentního vápence ze strategických zásob bez dotěžení podmiňující následný převod na jinou organizaci, která by mohla provést potřebné úpravy bez rozsáhlejších zásahů do terénu a o areál se starat, nepovoluje Ministerstvo hospodářství. K odepsání zásob v oblasti lomu Školka oproti tomu došlo na počátku roku 2001, takže bylo možné začít hledat společnost, která by se o prostor za finanční podpory Lomů Mořina starala (WWW13), pokud by totiž podnik ustoupil s dobývacím prostorem bez vyjednání výjimky kvůli expozici, památkové hodnotě místa nebo ochraně přírody, nařizuje mu zákon likvidaci podzemí.

Podobné pokusy však probíhaly již dříve, zájem o získání lomů a jejich zpřístupnění údajně projevila v první polovině 90.let obec Mořina (*Trempoviny* 25/1994), v roce 2000 navrhla společnost Bratr medvěd umístění medvědů do Velké Ameriky (*Zpravodaj PBM* 1/2001). Oba plány ale nebyly uskutečněny, jako vhodnější prostor pro budoucí přístupné koupaliště byly vytipovány lomy na Holém vrchu (*Trempoviny* 77/2001). Další variantu řešení problému Amerik představuje na začátku 21.století možnost zřídit důlní expozici věnovanou těžbě vápence i další historii lokality a provozovanou CMA nebo Společností Barbora. Blíže k realizaci se dostal návrh Společnosti Barbora, která již úspěšně provozuje podobnou expozici v nedalekých Solvayových lomech, prozatím však všechny pokusy ztroskotaly ve fázi předběžného jednání. Jedním z problematických rysů je i zajištění ochrany expozice před trampskými aktivisty, kteří chápou uzavírání štol za účelem vybudování důlního skanzenu jako pokus zkomercializovat a přisvojit si místo, které jim patří (*Trempoviny* 40/1995).

5. *Adaptace prostoru*

Využívání lomů Amerika jako prostoru pro rekreační aktivity s sebou přinášelo i navenek pozorovatelné změny jednotlivých částí komplexu. Některá místa byla upravována pro snazší obývání, jinde dostávaly změny zejména estetický a symbolický ráz.

5.1 Tábořiště

Ačkoli zbytky různých neoficiálních aktivit je dnes možné nalézt prakticky v každém lomu, jako častá tábořiště a trampská sněmovní místa byly využívány pouze některé z nich, konkrétně Velká Amerika, Školka, Pustý lom, Jižní kříž, oblast Modlitebny, Přírod'ák, Soví ráj a před zasypáním i Staré XII. Použitelnost lomů k táboření byla určována především jejich morfologií, vlhké malé lomy s členitým dnem na západním okraji oblasti Hlavní štolý byly pochopitelně méně vhodné. Stejně tak pouze některé štolý byly vhodné k přespávání v závislosti na vlhkosti jílu na počevě. Z tohoto důvodu byly někdy v podzemí budovány jednoduché postele (Soví ráj, Velká hora, Staré XII., Pustý lom), na suchých místech pak lůžka z větviček a sena. Občas je ale možné zaznamenat budování lůžek ze dřeva (Přírod'ák) či igelitu i v silně vlhkých a nevhodných partiích, jako je Hagenova či Šamotová štola. Hadrovou záclonou uzavřené podlážce v Šamotové štole („Hagenova postel“), která se zde vyskytovala již v 80. letech, bývá někdy přisuzována funkce úkrytu osoby na pokraji zákona, v případě igelitového lože v Hagenově štole půjde spíše o pozůstatek noclehu na romantickém místě.

Běžným příslušenstvím tábořiště byly lavičky či kamenná sedátka k ohni, v Golemově slují se v 80. letech nacházely dokonce sedačky ukradené z havarovaného žiguli VB. Ve vstupech do štol využívaných k přespávání bývaly budovány kamenné zídky, které v případě dnes již zmizelé zdi z kolejnic a kamení na Hagenově vyhlídce dosáhly až podoby improvizovaného opevnění uzavírajícího část štoly, jež mohlo sloužit jako útočiště i při policejním zátahu.

Součástí tábořišť byla a jsou i ohniště. V současné době je možné najít téměř v každém lomu jedno až dvě ohniště, většinou jde o jednoduchá vypálená místa, někdy ohrazená kameny. Sněmovní ohniště slavnostního charakteru se dnes v oblasti nenacházejí, i v minulosti výrazně převládala ohniště určená pro praktické použití.

Obyvatelné stavby trvalejšího charakteru vytvořené neoficiálními návštěvníky se v současné době v areálu nevyskytují. V 60. letech byl využíván posed zvaný „Hotel Ronve“ v Liščím lomu, který koncem desetiletí zanikl. V roce 1988 se na Velké Americe natáčel western *Cesta na jihozápad*, po filmařích zde krátkou dobu zůstal dřevěný most, který později shořel.

V některých lomech vznikaly trampské sruby, dokonce dvoupatrové (Přírod'ák), podle některých sdělení po revoluci údajně občas obývané i bezdomovci, tyto stavby ale byly postupně zlikvidovány orgány ochrany přírody (Kolčava 2006).

Kubrychtova bouda byla hojně navštěvována trampy již za života její majitelky „bábinky“ Kubrychtové, která s nimi dobře vycházela a údajně je i varovala před chystanými policejními akcemi. Mimo toho, že zde bylo dostupné občerstvení, ubytování a pitná voda, hrál svou roli i fakt, že se nacházela na okraji přírodní rezervace a mohla tak fungovat i jako legální shromaždiště. Zhruba dvakrát do roka se zde konaly velké trampské potlachy. Po smrti majitelky v roce 1983 opuštěná bouda zůstávala útočištěm trampů, vysoká návštěvnost však postupně znamenala její devastaci. Objekt později vyhořel a na jeho místě byla počátkem 90. let vybudována nová základna CHKO (*Trempoviny 55/1997*).

V roce 1986 zahájila budování podzemní základny speleomontanistická společnost CMA. Objekt vznikl přehrazením Překopu na Velkou Horu u jeho vyústění do Budňanského překopu stěnou z rour vymontovaných u lomu Školka, uvnitř byl vybaven osvětlením a později i polním telefonem a užíván pro uskladnění nástrojů i dlouhodobý pobyt. Druhá, pozdější základna vznikla během prvního rozsáhlého porevolučního uzavírání podzemí a nacházela se v Jahodové štolě. Základny byly několikrát poničeny, po opuštění zanikly a v roce 2002 byly jejich zbytky použity jako zdroj materiálu pro pažení chodby v závalu Monte Carlo či odstraněny při zabezpečovacích pracích.

5.2 Symbolické objekty

Z objektů ryze symbolického charakteru je možné jmenovat dnes již zmizelý „Hagenův oltář“ vytvořený počátkem 70.let trampem zvaným Čára u Modlitebny, který měl podobu kamene s nápisem „Hägen“. V 80.letech zde byl namalován kříž a dvě oči. Značný vztah k místním folklorním vyprávěním a symbolický význam má především Hagenova štola čili štola č.14. Visíval zde gong původně sloužící k signalizaci pro dopravu na přilehlé svážné štolě. Časem se ztratil a byl nahrazen gongem dnes umístěným v expozici těžby vápence „Solvayovy lomy“ u Sv.Jana pod Skalou. Ten v současnosti jej nahrazuje kolejnice a novější menší gong, nacházela se zde i návštěvní kniha, svíčky, lebka vymodelovaná z jílu a další objekty. Místo, které leží nedaleko nejfrekventovanější trasy od Pustého lomu ke Školce, je jedním z častých cílů návštěvníků.

Symbolický tramský hřbitov obětí Amerik, který se skládal z několika jednoduchých křížů, existoval minimálně v 80.letech na Velké Americe a později zanikl. Současný název „Hřbitov“ se vztahuje k ploše s ornamenty skládanými z kamenů na suché části lomového dna, jejich význam ale již není jednotný – podobné kamenné obrazy vznikají na řadě jiných turisticky navštěvovaných míst, kde jsou k tomu vhodné podmínky. Další památníky smrtelných úrazů se ale vyskytovaly a vyskytují i jinde. Kříž na památku zde zahynulého návštěvníka se například nachází na Velké Americe pod Západním slezem, jiný byl v první polovině 90.let u vstupu do Diabasové štoly z Pustého lomu, hromádka kamení se svíčkou a křížkem na stěně je pod Komínem smrti. Asi nejnověji se objevil na severovýchodním okraji Školky křížek upomínající na smrtelný úraz z roku 2004. U dalších křížů je jejich pietní význam nejistý, jednoduchý křížek údajně na památku zmizelé dívky Hanky je v lomu Jižní kříž, v jeho sousedství na konci Diabasové štoly stojí „Buddhův kříž“, na který jsou návštěvníky kladené kamínky a který má při správném nasvícení připomínat sedícího Buddha s procesím. Na Trestaneckém lomu zřídil T.Z. symbolický speleoalpinistický hřbitov věnovaný zemřelým kamarádům v podobě kovových destiček zasazených nýtováním spolu s karbidovou lampou a dřevěným křížem v jižní lomové stěně. Podobně na Školce je pod vodou pravidelně navštěvovaný symbolický hřbitov potápěčů. Zatímco u hřbitovů na Velké Americe a Trestaneckém lomu je památeční význam nesporný, některé další kříže mohou mít jen obecný význam. Řada jednoduchých bílou barvou vytvořených křížů na lomových stěnách, které jsou někdy považovány za památeční, vznikla ve skutečnosti pro potřeby geodetického zaměřování lomů.

5.3 Nápis, značky, reliéfy

Velmi početnou kategorii úprav tvoří i různé nápisy a značky na stěnách lomů a štol spolu s reliéfy a sovkulturami z jílu.

Nejstarší jsou ještě lomařská označení jednotlivých úseků, mladší, ale stále poměrně starou vrstvu nápisů zřejmě představují názvy některých míst vyvedené bílou barvou, jde buď o označení oblíbených tábořišť („Kamensko“, „Liščárna“) či naopak obávaných míst, často doplněné znakem „woodcraft“, cílem lidové tvořivosti se staly i oficiální výstražné nápisy – charakteristický je velký nápis zakazující koupání pod pokutou 100 Kčs, jenž se nachází na poměrně nedostupné stěně Velké Ameriky, a který byl upraven na „Zákaz koupání v plavkách“. Na speleologické výzkumy upomínají popisy umístění jednotlivých součástí základny CMA v Radiácké štole a cedulky se jmény prvních Specialistů v Gotické štole na místě zvaném „Ložnice“. V 90. letech se začaly objevovat i šipky a další značky vytvořené sprejem, nikdy zde ale nevznikla skutečná graffiti. Do tohoto období také jde zařadit vznik pečlivěji vytvořených výzdobných prvků – rozcestníku „Pust'ák – Malá Amerika“ v Budňanském překopu a natřeného a hornickým znakem s nápisem 1925 opatřeného rozcestí Budňanského překopu a Arnovy štole, jejichž autory jsou členové Společnosti Barbora. Šipky jsou v tomto případě nové, datum bylo vytvořeno na místě staršího nápisu. Na některých plochách včetně této je možné pozorovat otisky očazených nebo jílem zamazaných rukou, podpisy návštěvníků i nápisy čistě vandalského charakteru.

Jílové nápisy, reliéfy a skulptury se vyskytují na několika místech Amerik. Zpravidla jde o prostory hůře dostupné, na koncích vedlejších štol a s hojností mokrého jílu, konkrétně konec Hagenovy štole, prostor za Badyho závalem a zejména jílovou galerii za závalem Naděje. Objevují se nápisy, především podpisy a data návštěvy („20.1001 založena svatyně skautek z Prahy“, „Čajda Kecel Havířov“, „25.12.02 Toman Zaroi AD“), reliéfy na plance jílu přilepené na zeď (pohlavní symbolika, ozdobné podpisy, list konopí, velmi časté jsou obličejové) i propracovaná plně trojrozměrná díla (ženské torso, 1m vysoký falus, psí kostra s nápisem „Bobinka“). S podobnými, často velmi komplexními a detailně zpracovanými galeriemi je možné se setkat i v jiných hojně navštěvovaných podzemních prostorách (Nevěň u Plzně, Hosín-Orty u Českých Budějovic, jeskyně na Chlumu), kde je pro jejich tvorbu vhodný materiál.

Vysloveně recesní charakter již měl umělý oběšenec, který v roce 1987 visel ve Sředověkém systému.

5.4 Další úpravy

Za účelem zvýšení estetické přírodně-romantické hodnoty místa byly zejména v 60. a 70. letech trampy odstraňovány některé pozůstatky těžební technologie, tatu činnost však často podmiňovaly i obavy z obnovení těžby. Odstraňovány byly také z bezpečnostních důvodů šrouby po izolátorech ve stropech štol, trampové z T.O. Amerika-boys podle vlastního tvrzení dále provedli první oplocení šachty na Školce a instalovali na jednotlivé slezy lana (*Tremgoviny 90/2004*). V 80. a 90. letech docházelo také k ničení technického vybavení lomů, v tuto dobu bylo ale spíše motivováno snahou zabránit aktivitám Lomů Mořina v prostorech, které trampové považovali za své (*srov. Čilek 1991*).

Improvizované slezy byly vybavovány pomůckami k jejich zdolání i nadále, zejména v prostoru Velké Ameriky, kde byly jako pomocná lana používány svazky kovových drátů z ochranného oplocení, požární hadice odcizené v areálu podniku, kabely, provazy různé kvality i provazové žebříky. Na Školce byl za tímto účelem postupně zlikvidován kabel, který tvořil část původního vybavení Budňanského překopu. Během 80. let byly horolezecky exponované polohy postupně vybaveny expanzními nýty (nipty), riziková místa poškozující lana doplňovala na Trestaňáku skupina Vertikála gumovými týřidly; některé skalní hrany byly ohlazeny rašplí. Tyto úpravy ale pochopitelně ocenili pouze spelealpinisté, zbytek návštěvníků pokračoval v původní, často hazardní praxi.

Usnadňován byl i průchod prostorami s mělkou vodou na počvě kladením kamenů. Na Velké Americe a Školce se občas objevovaly vory, od jednoduchých konstrukcí z několika klád po bytelný vor ze Školky s natlučenými šerifskými hvězdami.

V polovině 90. let vznikl v jedné ze štol na Velké Americe improvizovaný bar „Brbar“ provozovaný skupinkou trampů, zanedlouho jej ale jeho zakladatelé zrušili, když se k nim začaly přidružovat kriminální existence (Koukal 1996).

Pokus o obnovení Hagenovy studánky prokopáním odtokového kanálku provedla v roce 2001 „Společnost pro obnovu Hagenovy studánky“ (WWW1).

Při speleologických prolougacích jílových závalů byly budovány buď dřevěné výztuže, které ovšem měly tu nevýhodu, že brzy shnily, nebo pažení z lešenářských trubek. Menší průlezy kratšími závaly ale v suchých obdobích zůstávaly stabilní i bez dalších úprav.

5.5 Osobní vybavení

Osobní vybavení používané k pohybu v oblasti mělo různou kvalitu, což se až do konce 80.let týkalo nejen laických návštěvníků, ale i speleologů - kvalitní horolezecké vybavení bylo v ČSSR obtížně dostupné, jednotlivé pomůcky se často vyráběly doma „na koleni“.

Pro sestup do lomů byla širší veřejností používána lana různé kvality, přičemž výraz „lano“ je v tomto případě nutné nahlížet skutečně velmi volně. Lze sem zařadit i kabely, ocelová lana z ohrazení lomů, prádelní šňůry, klínové řemeny, požární hadice, řemínky z šicích strojů a je dokonce znám případ, kdy se tři osoby snažily slaňovat do lomu Školka pomocí knotu z petrolejky. Mimo lan docházelo méně často i k použití provazových žebříků či žebříků z ocelových lanek. Hlavním účelem lana bývalo jištění slézající osoby, která se ho přidržovala, zdaleka ne všichni návštěvníci ovládali alespoň základy horolezecké techniky.

I mezi osobami znalými zásad horolezeckého pohybu na laně docházelo postupně k vývoji technik a vybavení. Zpočátku, a také mezi začátečníky, se lezlo pomocí prusíkových uzlů, Dülferova sedu nebo poloviční lodní smyčky provlečené hasičskou ocelovou karabinou. K méně náročným a pokročilejším, ale komplikovanějším metodám patřilo užívání blokantů systému Gibbs. Horolezecké sedáky se někdy vyráběly z automobilových bezpečnostních pásů. Improvizované techniky vymizely po roce 1989 díky široké dostupnosti kvalitního horolezeckého vybavení.

Ke svícení byly mezi speleology používány především karbidové lampy připevněné na přilbě či nošené v ruce, nejprve kapací a od 80.let po slovenském vzoru i vstřikovací nebo Ni-Fe svítilny, mimo nich ale také čelovky na plochou baterii připevněné natrvalo k přilbě nebo nositelné samostatně a ruční svítilny. Jinak ale i tato oblast nechávala široký prostor k improvizaci, především u ostatních návštěvníků. Mimo elektrických světél se svítilo například i olejovými filtry z automobilů napíchnutými na tyči nebo svíčkami. Svíčky ovšem v průvanu uvnitř štol často zhasínaly, takže se postupem času rozmohlo jejich nošení ve skleněných nádobách či plechovkách zavěšených na provázku ve výši kolen. Tento postup chránil svíčku před průvanem, byl ale také považován za prevenci proti výskytu CO₂, jenž sice na Amerikách nehrozí, nicméně jedince, kteří si tím nebyli jisti, zhasínání svíček způsobované průvanem kvůli obavám z plynu znervózňovalo. Často bylo také možné potkat velké skupiny vybavené malým množstvím zdrojů světla, rekordem je patrně skupina několika desítek trampů, z nichž první a poslední měl svíčku. Na druhou stranu je ale nutné dodat, že při základní znalosti terénu a zvýšené opatrnosti bylo možné pohybovat se Budňanským překopem mezi Pustým lomem a Školkou i potmě.

Při speleologických a montánních průzkumech zatopených částí lomů a štol se kromě potápěčského vybavení používaly i nafukovací čluny, olovnice pro mapování dna a ojediněle fotoaparát s bleskem spouštěný ve sklenici do vody.

6. Konflikty a mezilidské vztahy

Se stoupající návštěvností se prostor lomů stával i oblastí, kde se střetávaly zájmy několika různých skupin a institucí, mezi které je možné zařadit neoficiální návštěvníky, speleology, policii, orgány báňské správy a ochrany přírody a společnost Lomy Mořina. Z tohoto pohledu zůstává oblast problematickou dodnes.

6.1 Provoz lomů

Zatímco starší generace zaměstnanců lomů vnímala jejich prostor především jako pracoviště a neprojevovala příliš pochopení pro neoficiální aktivity a hodnotu lomů jako technické i přírodní památky, mladší generace nastupující v 80. letech již si byla těchto aspektů více vědoma. Mimo jiné i proto, že někteří z jejich představitelů v mládí k neoficiálním návštěvníkům sami patřili. Stejně tak se zlepšovala i komunikace mezi Lomy Mořina, CHKO a Českou speleologickou společností. Obecně ale byly kontakty mezi neoficiálními návštěvníky a těmi zaměstnanci lomů, kteří neměli zajišťování bezpečnosti v popisu práce, velmi sporadické. Pamětníci vzpomínají, že návštěvníkům říkali „chuldové“ (od slova „chuligáni“) a občas pozorovali nudisty na Velké Americe dalekohledem. Nudisté byli někdy považováni za pochybnější osoby než trampové, protože se v lomech objevovali i o všedních dnech, kdy měli být podle názoru lomařů v práci.

Před rokem 1989 se omezování přístupu veřejnosti do lomů opíralo především o policejní akce, ostatní zabezpečení bylo nízké. Zaměstnanci lomů obnovovali poškozená místa nutná pro provoz lomů, jako byla vrata z Budňanského překopu do Vápenky a vrata v přístupovém tunelu do Velké Ameriky nebo zdi u využívaných štol Trestaneckého lomu. Větší lomy byly obehnané oplocením z drátěného lana obnovovaným po kontrolách či vážných úrazech a osazeny výstražnými cedulkami.

Mezi trampy se díky nedostatku informací, fámám i pocitu ohrožení ze strany úřadů a policie vytvářela v souvislosti s reálnými i fiktivními situacemi ohrožujícími momentální charakter lomů poněkud paranoidní atmosféra, ve které byly i události s neoficiální návštěvností ve skutečnosti nesouvisející chápány jako zaměřené primárně proti nim. Jako příklad je možné uvést čerpání vody z lomu Školka pro výrobu umělého mramoru v areálu závodu v 70. letech, jež trampové chápali jako pokus krajských orgánů KSC, StB a lomů Mořina o likvidaci trampingu na Amerikách (srov. *Trempoviny 90/2004*) a příslušná zařízení ničili (*Trempoviny 3/1993*).

Tlak na společnost Lomy Mořina ze strany Báňského úřadu dále výrazně stoupl po roce 1989. Příčiny tohoto jevu je možné hledat jak v útlumu hornictví a větším důrazu na likvidaci jeho pozůstatků, tak i nárůstu počtu úrazů se stoupající návštěvností. Oproti stavu před rokem 1989, kdy úrazy řešila zejména VB a podnik se k nim nevyjadřoval, se dnes podílí na jejich vyšetřování velkou měrou i báňský úřad a v případě, že jeho inspekce nalezne na místě nedostatky v zabezpečení, udělí společnosti výraznou pokutu. Vzhledem k návštěvnosti Amerik a rychlosti poškozování bezpečnostních prvků návštěvníky je tomu tak prakticky vždy. Roční investice Lomů Mořina do zabezpečení lomů se v současnosti pohybují kolem 1.000.000.- Kč.

Jedním z důsledků tlaku báňských institucí bylo i první rozsáhlé uzavření štol západní oblasti a 3. patra Trestaneckého lomu prováděné Lomy Mořina a speleomontanistickou skupinou CMA, kdy byly plechovými stěnami přehrazeny průchody u Pustého lomu, Nových XII. a u základny CMA, zamřížován průlez do Supího lomu a Andělské schody a

zabetonovány průlezy na Stezku smrti. Tato úprava vydržela jednu zimu, než byla zničena neznámými osobami patrně z řad Ameriky dlouhodobě navštěvujících trampů.

Nová rozsáhlá uzavírání proběhla v roce 2002, mříže na Andělských schodech a v Pustém lomu ale byly prakticky ihned zničeny (*Trempoviny 82/2002, Trempoviny 84/2002*). Oproti tomu lehké zábradlí v oknech Malé Galerie v podstatě přetrvalo dodnes. Obdobná situace se opakovala i v roce 2004.

Dalším trvalým zdrojem konfliktů byl přístup do štol západního systému z prostoru Vápenky, kde neoficiální návštěvníci pronikali do areálu závodu, aby se tudy dostali do podzemí. Tento problém řešila společnost oplocením a střežením areálu podniku, uzavíráním oken na Galerii u vozejčku a instalací vrat v přílehlé části Budňanského překopu. Patrně pro blízkost k Vápence i nižší atraktivitu této části podzemí nebyly tyto zábrany napadány s tak vysokou intenzitou, jako na jiných místech, během posledních několika let je možné označit stav uzavření za setrvalý.

Od 90.let lze rovněž pozorovat opakující se pokusy strhnout výztuž ve štole mezi závodem Lomy Mořina a Školkou, zdůvodňované naivní představou, že přerušení podzemní cesty zabrání další činnosti Lomů Mořina v západní oblasti. Podle letáků, které se v okolí objevily v roce 1991 lze původ této myšlenky hledat v širším okruhu T.O.Amerika-boys (*Cílek 1991*), neboť ale tento typ destrukce postrádá razanci obvyklou při ničení uzávěr, je možné ji považovat za spíše okrajový nápad. V roce 2005 se nicméně právě toto poškození štole stalo důvodem změny oficiální exkursní trasy při Evropském dni parků.

Cílem útoků byla přinejmenším již v 80.letech 20.stol. východní vrata na Velkou Ameriku. Bylo sice možné je přelézt při horním okraji a někdy zůstávala otevřená, přesto do nich ale byly vyřezávány otvory. Nová vrata se řadou zabezpečovacích prvků vybudovaná na začátku 21.století se ale již nestala cílem podobně soustředěných akcí, jako zábrany v západní oblasti a doposud zůstávají nepoškozena. Podobně byly a dnes již nejsou poškozovány zdi na 3.patře štol Trestaneckého lomu, kde se nachází vstup do vodárny a muniční sklad Lomů Mořina. Ačkoli jednou v první polovině 90.let došlo i k vykradení skladu, motivací zde bylo jako i jinde otevření štol pro trampy. Svůj podíl na trvalém znepřístupnění tohoto prostoru, který je nyní dosažitelný pouze horolezecky nebo se souhlasem Lomů Mořina, mělo i odstřelení vstupů na západním okraji Velké Ameriky.

Odstřely přístupových cest prováděné na Velké Americe přibližně od roku 1998 v oblasti Západního a Východního slezu byly dalším způsobem, jak zabránit veřejnosti ve vstupu do lomů. Jejich účinek byl ale sporný, neboť lidé sestupující do lomu začali po zničení méně náročných stezek používat nebezpečnější alternativní cesty. Společnost Lomy Mořina proto poté nechávala v letních měsících střežit okraje lomu bezpečnostní agenturou.

6.2 Policie

Policejní zátahy probíhaly v režii Veřejné Bezpečnosti již v 60.letech a přetrvaly do počátku let devadesátých. Častým cílem byli trampové, nudisté a další osoby na Velké Americe. Kontroly spojené s pokutováním se ale neomezovaly jen na největší lomy, byť zde byly nejčastější. Obvyklé bylo postihování hromadných trampských akcí. Policie buď zabrala místa na okrajích lomů a vyzývala přítomné k vystoupení a legitimování se, nebo, bylo-li to možné sestupovala i dolů do lomů a štol. Rovněž, nejen v souvislosti s lomy Amerika, ale i v rámci postupu normalizačního režimu proti trampingu, probíhaly kontroly a vytipování z hlediska policejních složek potenciálně problémových osob na nádražích a v obcích. Někteří jedinci mezi návštěvníky fungovali zároveň jako policejní informátoři, obvykle ale šlo o postavy z tohoto hlediska obecně známé. Akce zajišťovala VB a PS VB, zátahů v prostoru lomů se někdy účastnili i zástupci podniku a CHKO.

Policejní akce nebyly ale pouze výsledkem režimního tlaku na k němu potenciálně nepřátelské osoby, tato motivace byla zejména u častějších méně rozsáhlých kontrol marginální. Svou roli hrála i z dnešního hlediska akceptovatelná povinnost policistů provádět pravidelné obhlídky lokality kvůli prevenci úrazů a poškozování majetku podniku, podpořená faktem, že vždy šlo o místo problematické a vyžadující pozornost. K povinnostem policejních složek patřila i účast při řešení situací souvisejících s vážnými až smrtelnými úrazy.

Důkladnost a intenzita zákroků do značné míry závisela na jejich rozsahu. V případě, že šlo o akci prováděnou součinností více okrsků, měly kontroly podstatně ostřejší ráz, než když je vykonávaly pouze místní policejní složky. Obvyklou sankcí aplikovanou na osoby dopadené v prostoru lomů byla finanční pokuta splácená na místě nebo na Národním výboru, při rozsáhlých akcích byli někdy polapení neoficiální návštěvníci odvázeni na policejní služebny či vysazeni z auta někde ve větší vzdálenosti, docházelo i k použití fyzického násilí. Je zaznamenán i případ kdy dopadení museli drhnout záchody na služebně v Karlštejně (*WWW14*). K rejstříku policejních metod postihování trampingu patřilo nejen na Amerikách i zabavování nožů přesahujících stanovené rozměry. Při drobných kontrolách vykonávaných policisty z Karlštejna, kam prostor Amerik spadal, závisel postih více na náladě kontrolora, mohlo jí i jen o varování nedoprovázené další policejní akcí nebo výběr nízkého finančního obnosu „na pivo“. Místní policisté se navíc s řadou návštěvníků osobně znali a ty návštěvníky, které považovali za slušné, víceméně trpěli.

Vzhledem k tomu, že v 80.letech byla na Kamenném vrchu zřízena základna protiletectvé obrany, stal se prostor lomů i předmětem bezpečnostního zájmu armády. Její faktický vliv na běžný provoz na lokalitě ale byl nízký, kontroly se podle pamětníků omezovaly spíše na účast dozorčího útvaru při větších akcích organizovaných někým jiným, jakými byl například speleopotápěčské průzkumy či zřejmě i některé policejní zátahy. Zaznamenány jsou však i případy, kdy se vojáci účastnili záchrany zraněných osob.

Tradice rozsáhlých policejních akcí skončila v první polovině 90.let, údajně po kritice ze strany médií. Policie se na lokalitě vyskytovala pouze v případě úrazů či při zběžných kontrolách u vrat na Velkou Ameriku a byla obecně ignorována. Když například policejní hlídka vyzývala lidi přelézající přes vrata, aby prostor opustili, ustoupili několik kroků a počkali, než hlídka odjela. Nebylo postihováno parkování u lomu, i když Policie někdy na místě hlídkovala kvůli častému vykrádání parkujících automobilů.

K obnovení policejních kontrol i dole v lomech došlo v roce 2004 na Velké Americe, údajně po stížnostech na nečinnost Policie. Kontroly probíhaly v součinnosti s Lomy Mořina, policisté sestoupili na dno lomu otevřenými vraty a rozdávali blokové pokuty v hodnotě 500.- Kč (*WWW14, WWW17/2*).

Zátahy byly pravidelnými návštěvníky chápány nejen jako obtěžování ze strany režimu, ale často i jako dobrodružné zpestření dne, zvláště probíhaly-li pouze v režii místních policejních složek. Pokud se kontrola omezovala na hlídkování na horní hraně lomu, ve kterém se nacházelo větší množství lidí, neobešla se celá událost bez posměšného pokřikování, sestoupili-li kontroloři dolů, ukřývali se návštěvníci ve štolách či přeplavávali na pronásledovatelům nedostupné části břehu.

6.3 Ochrana přírody

Ochrana přírody má v Českém krasu a potažmo i oblasti zahrnující lomy Amerika dlouhou tradici. Již v roce 1914 byla Velká hora navržena v seznamu přírodních rezervací a uvažovalo se o zřízení národního parku Český kras, snahy o komplexní ochranu krajiny pokračovaly v souvislosti s těžebními aktivitami PŽS i po první světové válce. Ochrana Velké hory formou přírodní rezervace byla zaručena v roce 1932, Státní přírodní rezervace Karlštejn, do které západní část systému spadá, byla vyhlášena roku 1955 (*Moucha 2003,11*), CHKO Český kras pak v roce 1972 (*Moucha 2002,14*). Správa CHKO sídlila nejprve v Berouně, v roce 1981 se přesunula do Karlštejna (*Moucha 2002,16*).

Problém lomů Amerika v rámci ochrany přírody měl vždy dvě hlavní linie. První z nich byla minimalizace negativních účinků těžby a ochrana unikátní oblasti před nevhodným zajištěním a druhotným využitím (mj. například i činností Pražských papíren v Lomu u Kozolup, ke kauze podrobně *Kříž 1983*). Druhou linii pak představoval problém vysoké návštěvnosti lokality, která je významným zimovištěm netopýrů a z části se nachází v NPR Karlštejn. Neoficiální návštěvníci z hlediska ochrany přírody rušili především tábořením, rozděláváním ohňů, odhazováním odpadků a pohybem mimo vyhrazené cesty v rezervaci.

Až do roku 1989 byly převládající formou postupu proti návštěvníkům Amerik kontroly v prostoru NPR Karlštejn. Zástupci CHKO se někdy účastnili i policejních zátahů a měli vlastní noční služby, jinak byl ale prostor Amerik součástí několik pravidelných okruhů procházených strážci z řad zaměstnanců správy CHKO i dobrovolníky převážně ze ZO ČSOP Český kras v rámci běžné monitorovací činnosti těchto organizací. S příchodem první poloviny 90.let intenzita ochrannářských kontrol poklesla, byť v jisté míře pokračují dodnes.

V 90.letech proběhla na stránkách periodika Speleo vydávaného Českou speleologickou společností diskuse o možném řešení situace a snížení neoficiální návštěvnosti podzemí. Návrh správy CHKO vytvořit uměle na hlavních turisticky využívaných podzemních cestách závaly (*Jansová 1993*) se ale setkal s odmítavým stanoviskem České společnosti pro ochranu netopýrů (ČESON), která na základě výsledků pravidelných sčítání zpochybnila negativní vliv návštěvnosti na počet netopýrů (*Horáček – Hanzal 1993*). Objevil se i návrh zřídit na Amerikách prohlídkovou službu (*Tásler 1994*). Na několika místech systému byly u vchodů do podzemí instalovány informační cedulky s textem o netopýrech, nabádající k jejich ochraně.

Informace o uzavírání štol zdůvodňovaném ochranou netopýrů byly nahlíženy jako neúčinné a kontraproduktivní i některými trampy, mimo obvyklých výzev k ničení uzávěr se objevovaly i návrhy vypudit ochránáře ze štol jejich zamořením dýmem (*Tremgoviny 83/2001*). Ačkoli byl tento návrh zdůvodňován právě ochranou netopýrů, znamenal by fakticky jejich likvidaci a riziko i pro další návštěvníky.

Stejně tak jako Lomy Mořina a Policie byly i orgány ochrany přírody považovány mnoha trampy za „nepřátelskou“ instituci. Jakkoli tento vztah fungoval zpravidla pouze v intencích obecné slovně formulované averze, je zaznamenán i výskyt letáků s výhrůzkami směřovanými proti CHKO (*Jansová 1993*) a objevují se názory, že vypálení dvou základen CHKO, chaty na Doutnáči a památné Komárkovy chaty, na počátku 90.let mohlo být pomstou za uzavírání štol (*Cílek 1993*), v případě Komárkovy chaty byly ale podezírání i myslivci. Přínejmenším v okruhu vydavatelů Tremgovin spjatých s T.O.Šolc-boys lze nalézt zmínky, že některými trampy byly tyto žhářské akce nahlíženy pozitivně (*Tremgoviny 2/1993*). Kromě faktu, že zaměstnanci CHKO občas prováděli kontroly v prostoru lomů a podíleli se na uzavírání podzemí, je mezi některými z Ameriky dlouhodobě navštěvujících trampů vnímáno jako křivda i využití obnovené Kubrychtovy boudy pro účely CHKO.

Dnešní stav je ochránáři chápán jako krátkodobě neřešitelný a přítomnost lidí v lomech je pro nedostatek prostředků přes den tolerována (nikoli však schvalována – srov. *Pondělíček 2004*) pokud nedochází k rozdělování ohně a jiným výrazným rušivým aktivitám. Pokus regulovat, legalizovat a usměrnit turistický ruch zavedením turistické značky ke Školce a Velké Americe proběhl z iniciativy Lomů Mořina v roce 2001. Na jeho definitivní zhodnocení je ještě třeba počkat, na jednu stranu sice usměrnil pohyb turistů v rezervaci, na druhou stranu ale bývá především staršími pravidelnými návštěvníky kritizován pro přivedení velkého počtu lidí do oblasti, kam by se běžně nevydávali. Nově instalované cedule turistického značení tak byly záhy ničeny (*Trempoviny 79/2001*), docházelo i poškození aut „nešetrných“ turistů některými trampy (*Trempoviny 77/2001*).

6.4 Speleologové a trampové

Drobné konflikty mezi částí trampské veřejnosti a speleology probíhaly v 80. letech za působení speleomontanistické skupiny CMA, která zde dlouhodobě pracovala a měla ve štolách západní části systému základnu. Členové CMA z bezpečnostních důvodů i ve snaze obecně snížit návštěvnost odstraňovali trampská lana nízké kvality spuštěná do lomů, vyháněli některé návštěvníky a také používali mezi speleology nezvyklé vybavení. Zpočátku šlo o motocyklové přilby, vodotěsné motocyklové kombinézy z NDR nahrazující overaly, později díky zaměstnání řady členů v bezpečnostních složkách i policejní kombinézy a zbraně, takže jejich příslušnost byla nejasná a vzbuzovali někdy obavy.

Další problémy se objevily po vybudování základny CMA v roce 1986, jejíž vystavění zablokovalo pro běžné návštěvníky část systému. Přehrazení štoly vyvolávalo zvědavost náhodných kolemjdoucích, současně ale také bylo považováno trampy za pokus přivlastnit si část podzemí. Základna byla několikrát poškozena a vykradena, opakovaly se pokusy „vykouřit“ CMA rozdělováním ohňů v podzemí. Poškozována byla i speleomontanisty vybudovaná pumpa v Mártýho studánce, ačkoli ji mohl používat kdokoli. V 90. letech CMA navíc spolupracovala s lomy Mořina na prvním rozsáhlejších uzavření podzemí v západní oblasti, což bylo pravidelnými trampskými návštěvníky nahlíženo výrazně negativně. Na stromech v okolí Školky se v roce 1991 dokonce objevily dopisy podepsané „Hägen“ a vyhrožující zničením základny a „*věčným pronásledováním dole a nahoře*“ pokud nebude obnoven průchod systémem Budňanského překopu (*Cílek 1991*). Členové CMA byli nazýváni „Radiáci“ podle fám o radioaktivitě, na jejichž šíření se podíleli (*Kaifoš 2004,5*), a „Konečníci“.

Je ale nutné podotknout, že i když mezi návštěvníky Amerik existovaly antipatie, nebyl vztah trampů a speleologů automaticky nepřátelský. Nejčastějším důvodem vzniku konfliktů byl většinou pocit, že představitelé jedné ze skupin se v konkrétním případě chovají v podzemí a okolí nevhodně či narušují obvyklé zásady pohybu v přírodě. Za zmínku stojí rozlišování trampů na „trampy“ a „čundry“ (případně „dobré čundry“ a „čundry“), přičemž druzí jmenovaní sice mají některé trampské atributy, ale chovají se bezohledně, neopatrně, znečišťují prostor lomů, nebo jinak dělají problémy. Především zástupci CMA pak byli v postupu proti takovýmto jedincům striktnější, než trampové mezi sebou, a zpětně byli považováni za elitáře a podezírání, že si chtějí Ameriky přivlastnit.

Ostatní speleologické skupiny působící v oblasti Amerik se s trampy celkově spíše mýjely, i když vzájemné kontakty včetně občasného pobytu v trampských srubech či prodeje map podzemí existovaly.

6.5 Úrazy

Opakující se úrazy, někdy se smrtelnými následky, jsou jedním z důvodů, proč se oblasti Amerik dostává často negativní publicity.

Nejčastěji dochází k úrazům na Velké Americe, která je také asi nejnavštěvovanější. V menší míře pak na západní stěně Trestaneckého lomu, která je nejnižší a působí tak dojmem snadno překonatelné překážky. Na Školce je při sestupu směrem dolů a za vlhka smrtelně nebezpečná „Stezka smrti“, k několika úrazům došlo i v nehluboké spodní část výtahové šachty přístupné štolami z Ostrůvku.

Paradoxní je, že přes často přehnaný a neselektivní důraz, který klade české báňské zákonodárství a praxe báňských orgánů a Ministerstva životního prostředí na zabezpečování podzemních pozůstatků těžby a který je jedním z důvodů opakovaných snah o uzavření štolového systému, dochází v oblasti Amerik k naprosté většině úrazů nikoli v podzemí, ale následkem pádu z lomových stěn. Zatímco v současné době dochází následkem pádu ze skály zhruba ke třem vážným až smrtelným úrazům ročně, potvrzený případ úmrtí v podzemí se nepodařilo dohledat, i když informátoři někdy uvádějí smrtelný úraz v Komínu smrti či šachtě na Školce.

Nejčastějšími příčinami úrazů jsou neznalost terénu, podcenění nestabilních okrajů lomu, přecenění vlastních schopností při zlézání stěn, špatná orientace v noci a opilst. Objevují se i sebevraždy či cizí zavinění. Návštěvníci často po prašných drolivých stezkách do Velké Ameriky slézají v nevyhovující obuvi, zcela bez jištění i třeba nekvalitním lanem nebo s dětmi. Riziko představují padající i záměrně házené kameny, při delším pobytu na dně lomu pak nestabilní části stěn.

V 90. letech bylo zaznamenáno opakované poškozování a kradení lan speleoalpinistům na Trestaneckém lomu (*Příbil 1994*), původce je ale neznámý. Podle informátorů může jít o projev averze návštěvníků k horolezcům, variantu podobných případů z doby před rokem 1989, které byly přičítány spíše složkám postihujícím návštěvnost (PS VB), vandalům či Hagenovi, nebo také nesměrované kriminální činy, které jsou logickým důsledkem vysoké návštěvnosti. Také se objevují spekulace, že některé ze smrtelných úrazů pádem z okraje lomu s nejasnými okolnostmi mohou být ve skutečnosti výsledkem jednoduše vykonané vraždy.

K úrazům obvykle vyjíždí záchranná služba z Berouna nebo Řevnic. Lezeckou část záchranné operace zajišťují hasiči, v případě nutnosti je přivolána i Speleologická záchranná služba. Přístup do lomů pro záchranné potřeby je možný především z areálu Lomů Mořina. Policie se úrazy zabývá v případě sebevražd či podezření na cizí zavinění.

7. Folklor

Jedním z průvodních jevů neoficiálních aktivit v oblasti lomů Amerika byl vznik celé řady folklorních vyprávění. Z hlediska žánrové klasifikace je možné rozdělit je na memoráty, příběhy ze života, pověsti, fámy a pověrečné povídky. Šířila se nejprve verbálně mezi převážně tramskými návštěvníky, zaměstnancům lomů byl slovesný folklor Amerik až na výjimky v podstatě neznámý. K jednotlivým výrazným motivům a typům se vyjadřují následující podkapitoly, charakteristický prvek řady vyprávění představuje postava Hagen, nejčastěji německého vojáka či jeho ducha, který se pohybuje v podzemí a škodí návštěvníkům.

Podle vzpomínek informátorů vztahujících se k 60.letům 20.století byl tehdy ještě folklor Amerik chudý, vyprávělo se například o úrazech a podobných událostech ze života v prostoru lomů. Lze očekávat i laické interpretace původu systému. Postupně se s nástupem 70.let objevovaly i příhody odkazující k podivným a kriminálně zabarveným událostem (krádeže, podivné úrazy), příběhy s málo realistickými prvky měly spíše humorný ráz. Patrně až s nástupem 80.let se některá z vyprávění dočkaly písemné podoby či dokonce beletrizace v samizdatové formě, v 90.letech se pak objevovaly i v obecně dostupných publikacích a periodikách, v televizi a na Internetu. V roce 1985 získala tramskou literární cenu v celostátní soutěži „Trapsavec“ povídka J.B.Friče „Hagen“ (Frič 2001), později upravená jako comics (Michalička – Růžička 2001). Nejvýznamnější beletrizace pověstí Amerik z pera L.Lahody ze společnosti CMA (viz. Lahoda 1995a, 1995b, 1999) ale vznikla v roce 1987 a ovlivnila zpětně i jejich ústně tradované verze natolik, že nejčastější dnes zaznamenané motivy patří do okruhu uveřejněného v tomto textu (srov. Luffer 2003, 223-224). Autor podle svých slov postupoval tak, že použil ty motivy, které se i mohly stát, zbavil je fantaskních prvků a původní krátké odposlechnuté vyprávění vždy rozvinul do povídky. Text se nejprve šířil opisy a kopiemi, po revoluci pak v časopisech, na Internetu (Lahoda 1995a, Lahoda 1995b) a formou publikace prodávané v pokladně Chrutenické šachty (Lahoda 1999). Na tyto pověsti navázal několika svými povídkami, tentokrát již obsahujícími fantastické prvky a publikovanými na Internetu, D. Kaifoš (WWW19).

Pohled návštěvníků na věrohodnost folklorních vyprávění se liší, u těch, kteří systém navštěvují dlouhodobě, je pochopitelně možné setkat se skeptičtější pohledem na některé z nich. Časté je tvrzení, že se sice nemusejí zakládat zcela na pravdě, ale mohou být podmíněně skutečnými událostmi či paranormálními vlastnostmi místa. Vyprávěny a jinak šířeny jsou i osobami, které popisovaným událostem nevěří, ale oceňují je jako součást romantiky lomů. Též se stávalo, že jimi strašili zkušenější trampové nové návštěvníky, přičemž pro ně později naaranžovali „tajemnou událost“ – podivné zvuky, pád kamenů ze stěny lomu, kde „někdo byl“ a podobně.

Celkový soupis posbíraných motivů je uveden v dodatku A.

7.1 Hagen

Postava fantoma štol jménem „Hagen“ (varianty jména „Hans Hagen“, „Hägen“, „Hans Hägen“, „Kurt Hagen“, „Hágen“, „Hains Hagen“) se v tramském folkloru Amerik vyskytovala již v 70.setech 20.století a je častým motivem řady vyprávění, mezi nimiž v interpretaci této figury existují výrazné rozdíly. Nejčastějších varianty spojují původ Hageny s druhou světovou válkou, kdy měl být německý dozorcem v lomech, vojákem či SS-mannem. Na konci války se buď začal ukrývat ve štolách, nebo zahynul za dramatických okolností v podzemí a dnes zde obchází jeho duch. Konstrukce, ve které původní Hagen-

voják zemřel koncem války a jeho věci později našel ve štolách se skrývající Hagen-zločinec pochází z *Pověstí Ameriky L. Lahody (Lahoda 1995a, Lahoda 1995b)*, je pozdější, ale dočkala se též značného rozšíření. Vyskytují se i pokusy o objasnění původu hagenovských pověstí, jejichž základním rysem je tvrzení, že existence Hageny jako skutečné historické postavy byla dokázána, i když jemu přisuzované činy již jsou více či méně smyšlené, nebo že si jej vymyslela konkrétní osoba. Tato „definitivní skutečná vysvětlení“ jsou ale ve vzájemném rozporu.

Ve většině hagenovských příběhů Hagen buď přímo škodí, nebo je jeho vliv na podivné události alespoň předpokládán. Návštěvníky štol zabíjí (škrtí strunou, věší, podřezává, zapaluje srub s trampy, způsobuje záhadná zmizení osob v podzemí, závaly a smrtelné pády aj.), krade jim věci nebo je jinak nepřímě ohrožuje. Některé z těchto motivů, jakými jsou například zmizení lidí nebo popisy nezvyklých úrazů, jsou známy i ve variantách bez Hageny.

Návštěvníkům, kteří setkání s ním přežijí, se zjevuje pouze letmo, zpravidla jako nepřiliš zřetelná podivná postava zahlédnutá v podzemí nebo v lomech. Často se předpokládá, že pokud jde o živou osobu, dokáže se ve štolách pohybovat nenápadně, mistrně ukrývat, chodit po tmě a zná místa, která jsou běžným návštěvníkům skrytá. Někdy se vysmívá pronásledovatelům, jsou slyšet jeho kroky či se objevuje tajemné zelené či červenožluté světlo.

Zvláštní skupinu hagenovských vyprávění tvoří ty, kde je naopak pojat jako strážný duch Ameriky, který je brání před bezohlednými návštěvníky a ochránce trampů (*Tremgoviny 28/1995*). Tyto motivy charakterizuje používání varianty jména „Hägen“ a používání této folklorní postavy jako personifikace trampského „boje o Ameriku“. Zpravidla se objevují v prostředí Amerika-boys, tedy mezi trampy dlouhodobě navštěvujícími lokalitu.

Řada vyprávění je spjata s konkrétními místy v systému Ameriky, především Hagenovou štolou. Podle některých variant se zde Hagen oběsil či tu naopak věšel své oběti, kdo zazvoní na gong či kolejnici, pro toho si hned nebo s časovým odstupem (rok, rok a den) přijde. Zazvonění také fungovalo mezi trampy a dalšími návštěvníky jako zkouška či demonstrace odvahy. Na tomto místě se též nachází Hagenova studánka, ve které měl být nalezen německý bajonet s jeho jménem či prostřelená lebka. Bývá sem lokalizován Hagenův úkryt, mezi dalšími uváděná místa patří Hagenovo lože na horním konci komínu Smrti a blíže nespecifikované neznámé části podzemí.

Názory návštěvníků na reálnost popisovaných událostí se u pověstí hagenovského okruhu stejně jako i u jiných vyprávění liší, někteří své variantě zcela věří, jiní odůvodňují jejich vznik podivnými a tragickými případy, které se v lomech stávaly. V pověstech uváděné vraždy a dalších události se smrtelnými následky (např. uhoření tří trampů ve srubu) se nepodařilo při rozhovoru s pamětníkem z řad policie potvrdit, nelze údajně vyloučit, že se v prostoru lomů sice občas někdo skrýval, nikdy ale na dlouhou dobu a nepáchal závažnou trestnou činnost.

7.2 Další pověsti a fámy

Oblíbeným opakujícím se motivem jsou přehnané či zcela mylné informace o rozsahu, původní funkci a historii systému Ameriky. Nejčastěji uváděným fiktivním podzemním prostorem je patrně „Bájná štola“, tedy překop na Boubovou, který má ústít v údolí Bubovického potoka. Oproti ostatním fiktivním podzemním prostorům dnes částečně zavalená štola skutečně existuje a její vyústění v uváděných místech bylo projektováno, avšak ražba se před svým definitivním zastavením tak daleko nedostala (*Máca – Kaišoš 1997, 3*). Staré ústní zprávy o průchodu pracovníků lomu touto štolou na den do míst, odkud bylo vidět

Srbsko, se mohou vztahovat k po válce dočasně nepoužívanému sypnému komínu v lomu Velká Hora (*Kolčava – Kaifoš – Máca 1995, 6*).

Obdobně jsou fiktivní podzemní prostory situovány do oblasti Severního překopu (*Máca 1999, 25*) a do prostoru Středověkého systému (*WWW4*), v pověstech dále vystupuje například i podzemní průchod mezi Budňanským překopem a Velkou Amerikou (*Lahoda 1999, 21-23*). Do neznámých částí lomů bývá umisťována německá podzemní továrna či úkryt nacistických pokladů (*WWW4; Škramlík; Pok 2000, 60*), smyšlené pokračování podzemí neznámé funkce a snad modernějšího původu, které směřuje směrem ke Svatému Janu pod Skalou, se objevuje v povídkách J.Schwarzera (*Švára 1996, Schwarzer A*).

Údajně spíše mezi horolezci je rozšířené vyprávění o Rolničce, přízraku v podobě nezřetelné ženské postavy, která cinkáním láká v noci lidi na okraj lomů, odkud se její oběti někdy zřítí. Celkově však nejde o příliš častý motiv a nemusí ani jít o látku do prostředí Amerik přenesenou (srov. variantu starší krajové pověsti *Lesní panna u lomu v Lisku, Luffer 2003, 255*).

Fámy o radiaci v prostoru lomů jsou doloženy již v 70. letech a měly určité opodstatnění ve výskytu radioaktivního a materiálu v lomu Alkazar u Srbska a nápisech v oblasti Amerik, které před tímto nebezpečím varovaly a které zřejmě vznikaly z recese a pro odrazení návštěvníků od vstupu do štol (srov. *Trempoviny 40/1995*), například v oblasti základny CMA. V době normalizace, kdy bylo pro laického návštěvníka nemožné ověřit, zda deponování radioaktivních či toxických materiálů v některých místech prostoru lomů neprobíhá, vzbuzovaly takovéto dohady přirozeně obavy. Mimo moderního znečištění je méně často uváděn i výskyt nevybuchlé německé munice (*Trempoviny 40/1995*).

Specifickým druhem folkloru jsou fámy o nebezpečí hrozícím lomům, obvykle ze strany Lomů Mořina a úradů. Typickým motivem je vyčerpání vody ze zatopených lomů, objevují se i přehnané informace o uzavírání vstupu do štol či kompletní likvidaci některé z lokalit. Jakkoli některé z těchto zpráv mají reálný podklad, ústním podáním nabývají a šíří se zejména v trampském prostředí, které postrádá kontakty na příslušné instituce, a na Internetu.

Pozoruhodné je malé povědomí o existenci komunistického koncentračního tábora v Trestaneckém lomu do roku 1989 oproti velkému množství vyprávění situovaných do doby druhé světové války. I když se tento motiv ve folkloru ojediněle vyskytuje při vysvětlování Hagenova původu jako z tábora uprchlého vězně, je patrně mladší a na starší látku byl naroubován až v závěru 20. stol. Většina lidí, kteří Ameriky navštívili v období před rokem 1989, uvádí, že o této části historii Amerik netušili. Jiná byla situace mezi zaměstnanci lomů, obě skupiny spolu však příliš nekomunikovaly, a to zejména o takovýchto v době totality citlivých tématech. Je možné spekulovat, zda se minulost Trestaneckého lomu neprojevuje právě rozšířením „trestaneckých“ motivů, nicméně tento vztah je nejasný a výskyt tohoto typu motivů může být posilován i umisťováním fiktivních nacistických aktivit do prostoru Amerik a okolí.

Rozšířené, jsou zmínky o světlech spatřených na místě, kde nikdo nebyl, slyšené kroky či prostě „divný pocit“. Oproti ostatním vyprávěním jde často o příhody, které se staly přímo vypravěči. Zdůvodňování těchto fenoménů závisí na pozorovateli, někteří je chápou prostě jako klam smyslů a následek dlouhodobého pobytu v podzemí, objevují se ale i paranormální vysvětlení.

Ústně se šíří také popisy některých skutečných událostí vycházející z memorátů, zejména popisy nezvyklých či jinak drastických úrazů, střetů s policií, vzpomínky na zajímavá setkání, figúrky a události v prostoru lomů a další.

7.3 Zvyky a tradice

Lomy se staly prostředím pro pořádání tradičních výročních společenských a vzpomínkových návštěv, jakými jsou například memoriály CMA a Specialistů. Pravidelně se konají i některé potápěčské akce (viz např. klub Triton Beroun – *WWW7*), v některých případech spojené s pietní návštěvou symbolického hřbitova mrtvých potápěčů na Školce.

Za zmínku stojí i svérázný rituál skupiny Specialisté, „úlitba bohům Schniloušáku“ prováděná před horolezeckou činností na Trestaneckém lomu. Spočíval ve vypití malého množství alkoholu a vylití jedné sklenice dolů do lomu, následovala kontrola vybavení, přičemž nekvalitní kusy byly rovněž vrženy dolů.

7.4 Zařazení a celková charakterizace folkloru

Slovesný folklor Amerik má několik výrazných rysů, a to jak z hlediska žánrové skladby, tak i samotného obsahu jednotlivých vyprávění. Z hlediska žánrové charakteristiky a struktury vyprávění spojuje moderní *urban legends* s místními pověstmi, pověrečnými vyprávěními a memoráty. Výrazným motivickým a stylovým vkladem přispívají tramská vyprávění, často záměrně fabulovaná, stejně jako moderní pověsti o druhé světové válce a nadpřirozených silách.

Aspekt moderních městských pověstí ve folklóru Amerik nespočívá tolik v samotném obsahu příběhů, typické městské látky se zde pro značnou vazbu vyprávění na konkrétní místo nevyskytují, jako spíše ve struktuře některých příběhů, konkrétně těch, které stojí na pomezí memorátů a pověstí. Jde především o charakteristické zážitky „kamarádů kamaráda“, o jejichž pravdivosti se vypravěč snaží posluchače přesvědčit (*srov. Šrámková 2002, 198*). Na druhou stranu folklór Amerik postrádá jiné výrazné rysy moderních městských pověstí, jako je tendence k aktualizaci či striktní požadavek hodnověrnosti (*srov. Schneider 2001, 164*). Některé látky, zejména stanou-li se nepřesaditelnými do současnosti, se jim oproti tomu vzdalují a stávají se z žánrového hlediska typickou pověstí.

Významný je tramský příspěvek k vyprávěním tradovaným na Amerikách, už proto, že většina jich vychází z tramského prostředí a mimo něj se rozšiřovala až později. Tramské pověsti s nadpřirozenými a tajuplnými motivy se obvykle vážou ke konkrétní lokalitě, jsou projevem vztahu trampů k těmto místům a předmětem vyprávění pro pobavení posluchačů i literárního zpracování. Časté je jejich hororové ladění, může jít například o příběhy o nezvyklých úmrtích trampů. Některé mají svým charakterem i věrohodností posluchači jim přisuzovanou blízko k typickým *urban legends*, jindy jde o ryze vyfabulované složitější příběhy spíše literárně-prozaického charakteru. Mimo pověstí Amerik lze namátkou zmínit například příběhy vztahující se k železničnímu mostu u Spálova (vlakové neštěstí 23.8.1990, motiv „mrtvého vlaku“) (*Šíla 1999, 4-8*) či pietnímu campu „Otroci vzpomínek“ na Brdech (*Cílek a kol. 2005, 285*). Kromě vyprávění s nadpřirozenými a hororovými prvky, obecně častými především mezi mládeží (*Šrámková 2002, 200*), jsou v tramském prostředí běžné i další žánry – povídky ze života, písně, žertovné příběhy a podobně. Oproti ostatním sociálním skupinám zde hraje roli i fakt, že tramská literární a hudební tvorba je chápána jako význačná součást trampingu samotnými trampy.

Část vyprávění včetně příběhů o Hagenovi se vztahuje k období druhé světové války. Jde o širší okruh moderní látky, se kterou je možné se u podzemních prostor setkávat poměrně často. K řadě starých podzemních objektů v ČR se vztahují pověsti o jejich využívání nacisty, ať už jde o místa skutečně využívaná například ke zbrojní výrobě (Richard u Litoměřic – *Příbil 1998, 31-32*, Rabštejn u České Kamenice – *WWW23*, tunely „Posázavského Pacifiku“ a Štěchovice – *Máca 1998, 23*), doly, jež byly v provozu během druhé světové války (Roudný u

Vlašimi – *WWW22*, Amerika) a v menší míře i s tímto obdobím vůbec nesouvisející (Goldberg v Doupovských horách – *Kolčava 1996*). Nacisté v příbězích tohoto typu převážně provozují tajné výrobní objekty, připravují tajné zbraně a na sklonku druhé světové války ukrývají poklady, ať už v podobě cenností nebo dokumentace. Místní vyprávění vycházející ze vzpomínek na válečné období se v současnosti již volně prolínají s celosvětově rozšířenými „záhadologickými“ teoriemi o tajných zbraních nacistického Německa, spiknutích, mimozemských civilizacích a podobně. Tento typ reflexe druhé světové války by byl zajímavým tématem pro podrobnější výzkum, ať už například pro srovnání obdobných motivů (ukryté poklady, tajemní cizinci) ve starším folklóru či jako podnět pro zamyšlení nad rozdílností percepce nacistického a komunistického totalitního režimu. Přesahuje však již rámec této práce.

Slovesný folklor Amerik, s výjimkou „aktuálních“ fám, má tedy vztah k některým typům moderních látek. Oproti tomu postrádá výraznější styčné plochy se staršími regionálními pověstmi (se spornými výjimkami – srov. pověst o Rolničce -*WWW19*- a starší příběh o lesní panně z lomu na Lísku – *Luffer 2003, 255*), roli zde bude patrně hrát jak jeho vazba na relativně nedávno vzniklé místo, tak i odlišná sociální skladba návštěvníků. Ameriky už jsou ale také pro většinu návštěvníků prostor za hranicí běžné každodennosti, čímž se jejich folklor částečně odlišuje od typického městského folkloru. Svým způsobem by jej žánrově bylo možné přirovnat ke starším příběhům věnovaným opuštěným místům typu hradních zřícenin, hradišť, jeskyň, opuštěných dolů a atypických přírodních útvarů a dalších míst, kde má neznámo možnost vstoupit do lidského světa.

Fámy tradované v souvislosti s Amerikami jsou žánrově totožné s fámami z jiných prostředí. Jde o aktuální neoficiální informace vyvolávající pragmatický zájem, který je podmínkou jejich úspěšného šíření (*Šrámková 2002, 197*; podrobně *Kapferer 1992*). Svým nejčastějším zaměřením na ohrožení hrozící lomům a možné problémy návštěvníků zejména ve vztahu k oficiálním strukturám se od výše uváděných pověstí, stejně tak jako od „zastaralých“ memorátů co do naléhavosti sdělení výrazně odlišují. Nabízí se otázka, zda některé prvky pověstí nemohly vzniknout na základě starší antikvované fámy, zvláště v případě příběhů o Hagenovi. Rozhovory s informátory na toto téma neposkytují spolehlivou odpověď, spíše převažuje rovina neaktuální pověsti.

8. Místní názvy

Pomístní názvy v oblasti lze rozdělit podle původu do několika kategorií.

Zprvė jsou zde běžná toponyma, která nemají se samotnou těžbou příliš společného („Ve školce“, „Občina“). Do této skupiny spadá i sám název „Amerika“, který bývá dáván do souvislosti s údajným pobytem amerických žoldnėřů v roce 1620 (*Trempoviny 3/1993*), v Āechách jde ale o poměrně časté pojmenování odvozené obvykle od vztahu majitele pozemku k Americe (vystěhovalectví) nebo některému rysu místa (daleko od obce, rozsáhlý pozemek, kradlo se tam) (*Olivová-Nezbedová – Knappová – Malenínská – Matúšová 1995, 388-389*). Každopádně se vyskytoval minimálně v první polovině 20.stol a byl původně užíván pro samotou severně od prostoru Vápenky (*mapa 2*).

Druhou skupinou jsou jména, která mají souvislost s těžební činností („Na rešních“, „Trestanecký lom“) či přímo technická označení některých úseků („Pracoviště č.18“, „Štola č.14“, „Severní překop“). Je možné sem také zařadit odvozeniny z místních jmen první skupiny (lom „Ve školce“, „Školka“). Zejména číselná označení se ale někdy mohla stěhovat spolu s osádkou přesunutou na nová pracoviště či po rozvinutí těžební etáže slučovat do jednoho. Pro jednotlivá vyústění dnes chápaná jako „lomy“ mohl být v souladu se způsobem otvírky užíván i termín „komín“, je také třeba nezaměňovat čísla pracovišť s čísly ložiskových bloků. Přinejmenším v 80.letech, kdy už se v prostoru Amerik delší dobu netěžilo, mohlo dojít i ke zmatení lomařských názvů či přebírání názvů jiného původu (*srov. Drábek 1988, listy 7, 9 a 11*).

Početná je třetí skupina, pojmenování, která vycházejí z tramského prostředí. Romantických názvů neodvozených z některých charakteristik lomů či štol („Ascalona“) je v této skupině menšina, většina toponym, u nichž je tramský původ nesporný („Modlitebna“, „Fotbalák“, „Hagenova štola“) je založena na vnějších rysech lomů a štol či událostech s nimi spjatých.

Do čtvrté skupiny je možné zařadit názvy vzniklé pro potřeby speleologické či jiné sekundární dokumentace. Řada názvů byla zavedena chiropterology při sčítání netopýřů, avšak často šlo o pojmenování vymyšlená ad hoc a nedodržovaná či zaměňovaná při dalších pravidelných sčítáních (*Horáček a kol. 2001, 131-132*). Jiná toponyma tohoto typu vznikala činností speleologických skupin v oblasti, tedy zejména pojmenování krasových jevů („Mártyho studánka“, „Únorová propast“) a závalů (zával „Monte Carlo“), ale i další („Lom Specialistů“). Lze sem zřejmě zařadit i většinu názvů odvozených ze jmen nebo přezdivek osob („Votrubicova šachta“, „Schniloušák“, „Gaislerova štola“). Mnohá z míst nemají jiné dochované označení vyjma tohoto a lomařského, takže lze předpokládat, že byla pojmenována až během podrobného sekundárního mapování.

Zbývající skupina názvů je zbytková a jejich původ nebo význam není zcela jasný, spadají sem pojmenování odvozená („Pustá svážná štola“), zobecnělá („Rytířská štola“) či například vycházející ze jmen konkrétních osob, jejichž identitu ale nelze určit („Milanova štola“). Nelze ani opomíjet možnost, že své stopy na struktuře pomístních jmen v určité míře zanechali i jednotlivci, které nelze zařadit přímo mezi zaměstnance podniku, trampy či speleology.

Někdy se jedno pojmenování vyskytuje na více místech („Soví ráj“), vzhledem k tomu, že jde zejména o menší lomy nacházející se v lese, lze ve většině případů označit tato duplicitní jména za přenesená následkem nedorozumění při ústním šíření názvu či orientačními chybami. Menší a méně frekventované lomy („Supí lom“, „lom Velká hora“) mají navíc často větší počet doložených rozdílných názvů, což může svědčit o tom, že byly pojmenovávány opakovaně různými lidmi častěji, než lomy větší a frekventovanější („Velká Amerika“, „Pustý lom“). Stávalo se ale také, že byly novými návštěvníky zaměňovány i velké

lomy typu Velké Ameriky, Trestaneckého lomu a Školky, doposud jim známé pouze z doslechu.

K šíření a nových názvů sloužila jak ústní tradice, tak dokumentace a mapové podklady různého původu. Pojmenování důlních děl v oblasti Amerik se pro odborné účely již pokusil kodifikovat O. Jäger (*Jäger 1993*). Mezi pravidelnými návštěvníky oblasti jsou poměrně ustálená jména významných míst (lomy přímo spojené s Budňanským překopem v oblasti Západ, Velká Amerika a Trestanecký lom), oproti tomu při použití názvů méně navštěvovaných lomů a štol během rozhovoru obvykle následovala upřesňující informace o jejich poloze. Velká část pojmenování vzniklých hromadně během různých mapovacích akcí není mezi běžnými návštěvníky známa vůbec, jsou ale používána v odborné montanistické, speleologické, chiropterologické a ochrannářské dokumentaci.

Celkový soupis místních názvů a jejich interpretace je součástí dodatku C.

9. Reflexe v médiích

Kromě výše uvedených beletrizací pověstí Amerik se oblasti dostávalo i dalších reflexí v médiích, zejména v tisku a později na Internetu.

Velká Amerika se v roce 1990 objevuje na titulní straně knihy J. Foglara *Dobrodružství v Zemi nikoho* (Foglar 1990). Krasové oblasti nedaleko města s opuštěnými štolami, lomy a jeskyněmi se ve spisovatelově díle vyskytují vícekrát - *Chata v Jezerní kotlině* (Foglar 1939), *Dobrodružství v Zemi nikoho* (Foglar 1969) a trilogie *Modrá rokle* (Foglar - Saudek 1984), *Ztracený kamarád* (Foglar - Saudek 1987) a *Jeskyně Saturn* (Foglar - Saudek 1991). Inspirace oblastí Amerik je ale nejistá, přinejmenším u Chaty v Jezerní kotlině nelze s ohledem na datum prvního vydání s Amerikami jako inspiračním zdrojem počítat. Svůj podíl na obrazu tohoto typu krajiny má u Foglara patrně i prostor Prokopského údolí, Chuchle a Radotína, který patřil mezi oblíbené výletní destinace pražských skautů a další podobná místa – např. Slánská hora (-sd- 1993; Přibil, M.).

Nebeletrické články věnované Americe v novinách a časopisech je možné rozdělit zhruba do dvou kategorií. Prvními z nich jsou údaje o jednotlivých událostech vztahujících se k lomům, jako jsou úrazy či dny otevřených dveří, druhými pak v podstatě popularizační články, které se snaží fenomén šířeji představit (např. *Klíma - Rybová - Švecová 1991*, *Koukal 1996*, *Melichar 2000*). Tato druhá kategorie je charakteristická pro období po roce 1989. Podobné dělení je možné aplikovat i na televizní zpravodajství, velký vliv na návštěvnost měla údajně reportáž v pořadu „Na vlastní oči“ TV Nova, záhadám Amerik se věnoval pořad TV Prima z cyklu „Záhady a mystéria“ (PRIMA1999).

Prostor Amerik byl často využíván filmaři (např. Limonádový Joe, Malá mořská víla, Cesta na jihozápad, Akumulátor 1, Poslední přesun) jako atraktivní přírodní kulisa. Samu sebe hrála Amerika až na jaře 2004, kdy ČT1 uvedla český detektivně-dobrodružný seriál „Agentura Puzzle“, jehož děj byl částečně umístěn do pro účely seriálu pozměněné oblasti Amerik, roli v zápletce hrála štola č.14 jako místo s paranormálními vlastnostmi (ČT2004).

Ty internetové stránky, věnované lomům Amerika, které nejsou jen elektronickou verzí „papírových“ médií, jsou většinou dílem amatérů, kteří k místu mají nějaký vztah. Objevují se jak pokusy prezentovat místo či jen některé jeho aspekty (nejčastěji folklor nebo vzhled prostřednictvím fotogalerií) dalším návštěvníkům (např. *WWW4*, *WWW5*, *WWW17/1*), tak i diskusní fóra přímo určená ke komunikaci mezi nimi (*WWW1*, *WWW14*, *WWW17/2*). Celkové spektrum internetových stránek je ale širší, informace o lomech podává na svém webu i společnost Lomy Mořina (*WWW20*). Právě Internet slouží dnes jako významný informační zdroj údajů o lokalitě pro laické návštěvníky a lze přepokládat, že se tímto způsobem šíří i značná část folkloru (srov. např. *WWW3*, *WWW16*, *WWW19*).

10. Amerika – Genius Loci

Pokusme se nyní shrnout, jak jsou lomy Amerika vnímány návštěvníky a kde leží kořeny jejich oblíbenosti a současného podoby jako kulturního prostoru. Pokud bychom měli toto místo označit jedním adjektivem, které ji nejlépe vystihuje a bývá ve spojení s ní často používáno, pak to bude slovo „romantické“. Toto slovo, byť návštěvníky používané spíše v laickém, zobecněném významu, může skutečně posloužit jako důležitý klíč k pochopení ducha Ameriky. Romantismus už od svého vzniku v 19.století výrazně ovlivnil a proměnil postoj evropské kultury k přírodě a stál i u zrození jevů, jakými jsou turistika a ochrana přírody. Romantický pohled vnímá s krásou krajiny i její temnou stránku, preferuje scenerii volnou a divokou, ne však nutně bez stop lidské činnosti, zejména pokud tyto nesou nějaký silný vnitřní význam. Příroda plní i roli útočiště romantického poutníka, úkrytu před civilizační všednodenností. Romantik hledá v krajině odraz své duše (*Stibral 2005, 98,102,104-105, 110*).

Lomy Amerika byly a jsou zejména pro trampy právě takovýmto romantickým refugiem. Je to místo, kde je snadné prožít nějaké dobrodružství, dotknout se neznámých tajemství a dočasně v rámci hry vystoupit ze své běžné společenské role. To, že je přístup do oblasti zakázaný, zároveň umožňuje postavit se dočasně proti oficiálním strukturám a třeba je i porazit na půdě, na které si nejsou jisté. Rozdíl mezi Hagenem, který je nebezpečným přízrakem napadajícím své oběti, a Hagenem – ochráncem trampů, ve skutečnosti není příliš velký. První z nich je reprezentací tajemství podzemí a sil, které se mohou postavit proti nezkušenému trampovi, druhý pak tím samým návštěvníkem, který už se ale na místě vyzná a sám působí v poněkud „hagenovské“ roli vůči bezmocnému policistovi pronásledujícím ho zablácenou štolou.

U dalších skupin aktivních v prostoru lomů, především speleologů, se spojuje tento romantický zájem v různé míře i s odborným zájmem. Nejvýrazněji je toto prolínání možné pozorovat u skupiny CMA, která se svým způsobem pokoušela vystupovat v „hagenovské“ roli vůči trampům. Platný je zde opět i aspekt romantického refugia, obdobně jako i jinde ve východním bloku představovaly u nás během totality různé sportovní a spolkové aktivity včetně speleologie formu úniku před šedou realitou (*srov. Dziel 1996, 22*).

Česká trampská romantika má, spolu se spřízněnou „foglarovskou“ romantikou, jeden zajímavý rys, a to hravou schopnost dělat z malých dobrodružství velká, používat českou krajinu v rámci hry jako náhražku exotických končin. Pro víkendová dobrodružství prožívaná v sousední čtvrti nebo v lese za městem bývá používán hyperbolický slovník vyhrazený pro dobrodružnou literaturu a cestopisy. Tento aspekt trampingu je asi nejlépe vystižen a současně ironizován ve známé humoristické „Bohatýrské trilogii“ V.Rady a J.Žáka (*Rada – Žák 1959*). Trampská a foglarovská romantika měla sice v případě Ameriky významný vliv na formování jejího dnešního charakteru a vychází z ní řada místních názvů či motivů pověstí, pro způsob využívání místa ale zřejmě není určující. Areály typu dobrodružných romantických refugií s celou řadou shodných rysů je možné nalézt i tam, kde se ani jeden z těchto charakteristicky českých vlivů nevyskytuje. Jako příklad může sloužit Meziříčský opevněný rajón v západním Polsku, komplex německých fortifikací z doby 2.světové války částečně propojený podzemním systémem (k historii a dnešní podobě podrobně *Hák - Kačírek – Sádovský 1999*), který je hojně legálně i načerno navštěvován, má svůj folklor a je návštěvníky upravován, a kde též probíhá střet podobný „boji o Ameriku“ (*WWW26*).

Co do intenzity tohoto druhu využívání je u nás Amerika výjimečná, podobný typ lokalit ale můžeme nalézt i jinde. V rámci ČR je možné zmínit zejména trampy hojně navštěvované lomy a štolové systémy po těžbě pokrývačské břidlice na rozhraní Moravy a Slezska („Šifř“, „Jakartovické Šifry“, „Black hill“ u Svatoňovic, „Wood boys“ u Starých

Oldřůvek; problematiky se i z hlediska neoficiálního rekreačního využívání letmo dotýká např. *Wagner 2001*), o něco méně pak Orty-Hosín u Českých Budějovic či donedávna prosecké podzemí v Praze. Ostatní objekty tohoto typu ale mají spíše místní význam a nejsou v nich zcela rozvinuty všechny aspekty spojované s Amerikami, jako je vysoká a celorepubliková návštěvnost, folklor či intenzivní střety zájmů.

V současnosti s vysokou návštěvností původní „tramská“ Amerika začíná ustupovat, probíhá zde dlouhodobě proces, který vede od objevení místa jako turistického cíle několika málo lidmi až k jeho široké oblíbenosti ohrožující samotný charakter lokality. Jako příklad tohoto druhu proměny je možné uvést chatovou kolonizaci dolního toku Sázavy, kde z původních jednoduchých tramských osad postupně vznikly rozsáhlé rekreační kolonie a původní ráz oblasti, který podnítil jejich vznik, tím byl do velké míry setřen (*Stibral 2005, 111*). V případě Ameriky zde nově dostává možnost projevit se jiný z pohledů na tento typ krajiny, který ji akcentuje též jako průmyslovou památku. Pozůstatky průmyslové činnosti obecně jsou v současnosti chápány ambivalentně, jako symbol zničení a poškození krajiny, tak i jako potenciální památky podtrhující její charakter. Do budoucna je pak možné očekávat spíše posílení druhého z těchto dvou jejích aspektů (*Cílek 2005, 215*). Během dvacátého století existovala vedle sebe s různou intenzitou estetika přírodní i naopak od přírody se záměrně odvracející a zdůrazňující lidské výtvořiny (*Stibral 2005, 131-135*), v dnes se ale hranice mezi těmito dvěma kategoriemi často rozpíjejí a jako esteticky hodnotná může být vnímána jak moderní stavba harmonicky zasazená do krajiny (např. vysílač na Ještědu), tak i naopak industriální areál znovu obsazovaný přírodou.

11. Závěr

Oblast lomů Amerika představuje v českém prostředí ojedinělý fenomén, a to jak z hlediska dějin techniky, tak i díky jejímu využívání po ukončení důlní činnosti. Původně ryze industriální areál byl postupně „kolonizován“ neoficiálními návštěvníky, přetvářen a polidšťován jak praktickými úpravami, tak i prostřednictvím vytváření místních jmen, vyprávění a tradic. Svou roli zde především do roku 1989 hrála i divoká rekreace jako forma pasivního odporu vůči většinové společnosti, lomy též velmi dobře vyhovovaly trampskému pojetí romantiky a dobrodružství.

Historie a turistická oblíbenost lokality i vztahy mezi jejími návštěvníky a zúčastněnými institucemi však problematizují její přechod od těžebního areálu ke společností plně akceptované památce. Vzhledem k tomu, že prostor nelze z ryze praktických i legislativních důvodů trvale zabezpečit tak, aby zde nedocházelo k úrazům a porušování platných zákonů a zároveň zachovat jeho estetickou, krajinnou, přírodní a historickou hodnotu, panuje zde v současné době jakýsi dynamický status quo, který je udržován rovnováhou vytvářenou protichůdnými společenskými tlaky. V současnosti sice existují a jsou aplikovány způsoby, jak šetrně integrovat opuštěné lomy do krajiny (srov. *Cílek 2000, Štefek 2001*), lze je ale nejlépe použít tam, kde těžba právě skončila nebo bude ukončena. V případě lomů Amerika již proběhla integrace samovolně, a to jak z ryze ekologické, tak i kulturní roviny. Některé její aspekty, zejména smrtelné úrazy, jsou však společensky neakceptovatelné.

Zvláštním problémem je i existence podzemního systému a celkový vztah veřejnosti k důlnímu podzemí. Ačkoli toto představuje v případě Amerik oproti lomovým stěnám podstatně menší nebezpečí, představa volného pohybu osob zde je z perspektivy báňského zákonodárství i zodpovědných institucí společensky neúnosná. Za zmínku stojí, že zatímco jeskyně jsou v ČR chráněny automaticky, u důlního podzemí je naopak vždy předpokládána nutnost sanace. V tomto přístupu se projevují jak praktické důvody, tak i strach z neznáma a vztah člověka k podzemí jako takovému. Obavy z neznámých a nebezpečných sil se objevují i v místním folkloru lomů Amerika a tvoří zde řadu výrazných motivů.

Význam lomů Amerika z etnologického hlediska spočívá zejména v tom, že je zde možné pozorovat v rozvinuté formě řadu jevů, které vypovídají o vztahu moderního člověka k podobným místům, ať už jde o historické podzemí, jeskyně nebo rekreační oblasti bez pevné infrastruktury. Návštěvníci se navíc pohybují na hranici legality a ačkoli společenská nebezpečnost jejich přestupků je mizivá, dochází ke konfliktům s oficiálními institucemi a nutnosti vymezovat své postavení vůči platným normám. Přesto, že největší tlak na návštěvníky existoval v období normalizace, společenský tlak na lokalitu jako takovou je vlivem souhry několika faktorů zřejmě největší právě dnes. Je pravděpodobné, že následující roky přinesou další proměnu celkového statutu lomů Amerika a jejich pevnější zapojení do oficiálních společenských struktur, je ale třeba, aby tento proces bral ohled jak na přírodovědnou, tak i historickou a kulturní hodnotu lokality.

12. Dodatky

Tato kapitola obsahuje ty části textu, které nebylo z důvodu zachování jeho přehlednosti možné umístit do předchozích kapitol, konkrétně soupis motivů folkloru Amerik, podrobný popis systému pro účely zpětné kontroly a zmapování složité toponomastické situace a soupis pomístních jmen s poznámkami.

12.A – Celkový soupis motivů folkloru Amerik

Následující soupis se snaží utřídit motivy vyskytující se ve folkloru oblasti Amerik. Jeho hlavním cílem je poskytnout jejich celkový orientační přehled.

Nebyly zahrnuty případy, kde se stírá hranice mezi tradovaným vyprávěním a osobní zkušeností konkrétní osoby. Základní kritéria pro zahrnutí do tohoto seznamu (příčemž stačí, aby motiv odpovídal jednomu z nich) byla následující: a) hojné rozšíření motivu b) zjevný rozpor motivu se skutečností c) označení motivu za pověst apod. samotným vypravěčem d) vysvětlující a rozšiřující dodatky navazující na jiný motiv, který splňuje kritéria (a), (b) nebo (c). Nejsou zahrnuty memoráty, jejichž klasifikace je v tomto systému prakticky nemožná.

1. Hagen

1.1 jeho původ

1.1.1 policejně hledaný člověk

1.1.1.1 v oblečení německého vojáka (*WWW3, Škramlík, Lahoda 1999, 7-8*)

1.1.1.1.1 našel jej u vojákovy mrtvoly ve štolách (*Lahoda 1999, 7-8, Škramlík, WWW11, I15, Luffer 2003, 223, WWW21*)

1.1.1.2 využívá pověstí o vojákově (*Dvořák 2001, 9*)

1.1.1.3 po letech umírá zraněn v úkrytu (*Lahoda 1999, 30, Luffer 2003, 224*)

1.1.1.3.1 neumírá, jen zraněn, uprchne z nemocnice (ryze literární konstrukce) (*WWW19*)

1.1.1.4 uprchlý trestanec z lágru v Trestaneckém lomu (*I5*)

1.1.2 německý voják (*I2, Dvořák 2001, 9, I10, I20*)

1.1.2.1 Wehrmachtu/obecně (*Lahoda 1999, 4-5, 7, WWW8, WWW21*)

1.1.2.1.1 skrýval se od války (*Tremgoviny 28/1995, WWW3, Škramlík, WWW16*)

1.1.2.1.1.1 několik okolních obyvatel mu nosilo jídlo (*WWW16, WWW21*)

1.1.2.1.1.2 člen skupiny zběhů, která se skrývala od r. 1944 u Karlštejna, po konci války žil sám ve štolách, v 50. letech konvertoval ke katolictví pomocí kněze Eybla, uprchl přes Berlín a dožil v Hannoveru (*I19*)

1.1.2.1.1.3 nedlouho po válce zatčen obecním policistou (*I21*)

1.1.2.1.2 jeho duch (*Škramlík, I29*)

1.1.2.1.3 po zranění na východní frontě dozorcem v lomech (*Škramlík*)

1.1.2.1.4 zemřel po válce v českém blázinci (*Škramlík*)

1.1.2.1.5 byl z karlštejnské posádky (*I5*)

1.1.2.1.6 obergruppenführer z Alkazarské továrny (*anonym nd.*)

1.1.2.1.7 kolaborant ze Spořilova, hlídal muniční sklad. Poté, co ho oklamali odbojáři a obsah skladu vybrali, byl odeslán na frontu. Povídka – čistě literární konstrukce. (*WWW25*)

1.1.2.2 SS-mann (*WWW11, WWW18*)

1.1.2.2.1 jeho duch (*Michalička – Růžička 2001*)

1.1.2.2.2 skrýval se ve štolách (*WWW4*)

1.1.2.2.3 dozorce při budování továrny na Alkazaru (*WWW11*)

1.1.2.3 voják-dozorce v lomech bez bližší specifikace

1.1.2.3.1 jeho duch (*WWW2, Frič 2001, Melichar 2000, ČT2004*)

1.1.2.3.2 pokusil se zasypat na konci vězně, ale zůstal pod závalem (*Melichar 2000*)

1.1.2.3.3 na konci války otrávil svou rodinu (*WWW8*)

1.1.2.4 kdosi pátral v archivech a potvrdil jeho existenci (*Škramlík*)

- 1.1.2.5 syn židovské dívky a německého muže, potomci, vždy muž a žena přebývají v podzemí, občas zmizí turista, aby mohl zplodit dítě pro novou stejnojmennou generaci. Čistě literární, poněkud zmatečná konstrukce. (*Škramlík*)
- 1.1.2.6 pracoval v muničních skladech, koncem války zastřelil vchody do podzemí (I7)
- 1.1.2.7 snad banderovec, asi rok se tam skrýval a byl postrachem okolí (I20)
- 1.1.3 dobrý duch Amerik (Hägen) (*Tremgoviny 28/1995, I10*)
- 1.1.4 irský pilot sestřeleného amerického bombardéru, ukryval se, na konci války se pokusil dostat do Plzně, ale byl lapen ustupujícími SS (*WWW8, WWW21*)
- 1.1.5 český kolaborant (*WWW21*)
- 1.1.5.1 štváný okolními obyvateli (*WWW3, WWW8*)
- 1.1.6 původ pověstí souvisí s německou továrnou na Alkazaru (*WWW11, NSB11*)
- 1.1.7 prchl se skupinou vojáků pod zemí z továrny na Alkazaru a dal zasypat průchod, vojáci ukrytí pod zemí pod jeho velením se uchýlili ke kanibalismu a pak se po nich nacházely kostry (*anonym nd.*)
- 1.1.8 odstřelil za sebou při pronásledování vstup, štola ale byla slepá (*Lahoda 1999, 5*)
- 1.1.8.1 nalezena kostra (*WWW3, WWW8, WWW18, WWW21*)
- 1.1.8.2 stalo se to na Parapleti (*WWW8, WWW16*)
- 1.1.8.3 po pronásledování okolními vesničany za sebou granátem odstřelil štolu, zabil své dva kumpány a snědl je, ale nakonec stejně zemřel hladu (I29)
- 1.1.9 chlapec, který zůstal v německé výrobně zbraní ve skalách, skrýval se a vraždil (I30)
- 1.2 jeho aktivity
- 1.2.1 zabíjí
- 1.2.1.1 toho, kdo se mu posmívá (*Michalička – Růžička 2001, Frič 2001*)
- 1.2.1.2 škrtí
- 1.2.1.2.1 strunou (*Tremgoviny 28/1995, I2, ČT2004*)
- 1.2.1.2.2 holýma rukama (*WWW24*)
- 1.2.1.3 kteří udeří do gongu/kolejnice v jeho štolu (*Tremgoviny 28/1995, Lahoda 1999, 16*)
- 1.2.1.3.1 ihned (*Lahoda 1999, 16*)
- 1.2.1.3.1.1 útočí ze severní odbočky štoly (*WWW21*)
- 1.2.1.3.2 do roka (ne nutně osobně) (*WWW8, WWW21*)
- 1.3.1.3.2.1 pokud se do té doby nevrátí (I10, I20, *anonym nd.*)
- 1.3.1.3.2.2 do roka a dne (*Melichar 2000, ČT2004*)
- 1.2.1.3.3 po vyslovení formule „Hagene, vem si mě“ (*WWW18*)
- 1.2.1.3.4 smrt až po třech úderech do gongu (*WWW3*)
- 1.2.1.3.5 tramp zazvonil, ostatní utekli, zmizel, nalezen bajonet v kaluži krve (*Lahoda 1999, 16, Dvořák 2001, 10, ČT2004, WWW21*)
- 1.2.1.4 Hagenovy oběti rovněž straší ve štolách (*Michalička – Růžička 2001, Frič 2001*)
- 1.2.1.5 zmizení dívky Hanky (*WWW1, WWW3, Lahoda 1999, 8-9, 12-13, 16-17, 15*)
- 1.2.1.5.1 odskočila si od ohně na záchod do štoly a zmizela (*Lahoda 1999, 12-13, Dvořák 2001, 9, Luffer 2003, 223, WWW16*)
- 1.2.1.5.2 štola byla dále neprůchozí kvůli vodě (*Lahoda 1999, 12-13, Dvořák 2001, 9*).
- 1.2.1.5.3 její přítel štolu prošel, nenašel ji (*WWW16*)
- 1.2.1.5.4 na její památku mohyla v lomu Jižní kříž (*Luffer 2003, 223*)
- 1.2.1.5.4.1 postavil ji její chlapec (*Lahoda 1999, 16-17*)
- 1.2.1.5.4.2 pohřbil tam svou kytaru (*Lahoda 1999, 12-13, Dvořák 2001, 9*)
- 1.2.1.5.4.2.1 občas ji je zde slyšet smutně a tiše hrát (*WWW21*)

- 1.2.1.5.5 lokalizace
- 1.2.1.5.5.1 Velká Amerika (*Lahoda 1999, 12-13*)
- 1.2.1.5.5.2 Malá Amerika - Školka (*Luffer 2003, 223*)
- 1.2.1.6 zapálil obydlí s trampy, ti uhořeli
- 1.2.1.6.1 srub s Golemem, Buškem a Danem (*I2, Lahoda 1999, 10-11*)
- 1.2.1.6.2 vyhořelý dům u Školky (*Luffer 2003, 223*)
- 1.2.1.6.3 Kubrychtovu boudu (*I29*)
- 1.2.1.7 obecně trampy (*I2, Luffer 2003, 223, WWW18*)
- 1.2.1.8 lidi, kteří zazvoní na zvoneček nalézající se v okolí lomů (*WWW4*)
- 1.2.1.9 mrtvoly ukrývá ve štolách (*Lahoda 1999, 22-23*)
- 1.2.1.10 způsobuje smrtelné nehody (*ČT2004*)
- 1.2.1.10.1 má na svědomí některé oběti pádů (*Dvořák 2001, 9*)
- 1.2.1.10.2 má na svědomí některé oběti závalů (*Dvořák 2001, 9*)
- 1.2.1.11 bajonetem (*ČT2004*)
- 1.2.1.12 přehodí výhybku trampům jedoucím na huntu, ti spadnou do šachty (*WWW19*)
- 1.2.1.13 trampy, kteří jsou blízko nalezení jeho úkrytu (*WWW19*)
- 1.2.1.14 přidá spícím trampům na oheň uhlí, ti se udusí (*WWW19*)
- 1.2.1.15 toho, kdo svítí ve štolách zeleným světlem (*Melichar 2000, WWW8*)
- 1.2.1.16 způsobuje mizení trampů v podzemí (*anonym nd.*)
- 1.2.1.17 větší své oběti (*WWW18*)
- 1.2.1.18 podřezává své oběti (*WWW18*)
- 1.2.2 způsobuje závaly (*Michalička – Růžička 2001, Frič 2001, Dvořák 2001, 9*)
- 1.2.3 zjevuje se (*Lahoda 1999, 8*)
- 1.2.3.1 lidem, které následně zabije (*Michalička – Růžička 2001*)
- 1.2.3.2 lidem, kterým pomůže, obvykle zahlédnut jen letmo (*Tremgoviny 28/1995*)
- 1.2.3.3 létá nad lomem (*I2*)
- 1.2.3.4 lidem, kteří zazvoní na nalezený zvoneček (*WWW1*)
- 1.2.3.5 ve spojení s tajemným světlem
- 1.2.3.5.1 zeleným (*WWW1, F.T.Prim 1994b*)
- 1.2.3.5.2 červenožlutým jako od kahanu (*WWW2, WWW8*)
- 1.2.3.5.3 je-li následováno, najde se jen štola končící závalem (*WWW2, WWW8*)
- 1.2.3.6 jsou slyšet jeho kroky (*WWW2, Dvořák 2001, 9*)
- 1.2.3.7 vysmívá se pronásledovatelům (*Lahoda 1999, 8, 15-16*)
- 1.2.3.8 po honičkách umí zmizet na nemožných místech (*Lahoda 1999, 8*)
- 1.2.3.9 na nedostupných místech (*Dvořák 2001, 9*)
- 1.2.3.10 možná vyfotografován jako chuchvalce mlhy (*Dvořák 2001, 12*)
- 1.2.3.11 lidem, kteří zazvoní v Hagenově štolě (*I7*)
- 1.2.3.12 ve snu oznamujícím tragédii (*Brutus 1994*)
- 1.2.3.13 jeskyňáře odnášejícího gong z Hagenovy štoly do skanzenu sledovala večer na silnici u Čeřinky potichu postava v přiléhavém kabátu a kšiltovce (*vlastní zážitek osoby, která si v tomto případě přeje zůstat zcela anonymní, uznává i racionální vysvětlení*)
- 1.2.4 chrání trampy (*Tremgoviny 28/1995, Tremgoviny 3/1993, I10*)
- 1.2.4.1 svržen kámen na vor pronásledujících příslušníků VB (*Tremgoviny 28/1995*)
- 1.2.4.2 neznámá postava vyvádí pronásledované trampy z podzemí (*Tremgoviny 28/1995*)
- 1.2.4.3 spouští pevný drát k přidržení trampovi uvízlému ve stěně (*Tremgoviny 28/1995*)
- 1.2.4.4 naslouchá vzkazům zanechaným ve štolách (*Tremgoviny 28/1995*)
- 1.2.5 trestá lidi, kteří poškozují Ameriky (*Tremgoviny 28/1995*)

- 1.2.5.1 lidi, kteří ubližují netopýrům (*Trempoviny 28/1995*)
- 1.2.5.2 tito o něm šíří pomluvy, že je německý voják (*Trempoviny 28/1995*)
- 1.2.6 jinak škodí
- 1.2.6.1 řeže či rozvazuje lana (*I2, Lahoda 1999,26, WWW19*)
- 1.2.6.2 hází z úkrytu kameny na lidi v lomech (*Lahoda 1999,25-26*)
- 1.2.6.3 kradě trampům věci (*Lahoda 1999,6,20, Dvořák 2001,9, WWW11, Pondělíček 2002,83, Luffer 2003, 223, I19, WWW21*)
- 1.2.6.4 bije lidi (*WWW11*)
- 1.2.6.4.1 napadá toho, kdo zazvoní na gong, ne nutně smrtelně (*WWW16*)
- 1.2.6.5 jako uprchlý vězeň z lágru kradl lomařům svačiny (*I5*)
- 1.2.6.6 pronásleduje lidi po štolách (*Pondělíček 2002, 83*)
- 1.2.7 další činnosti
- 1.2.7.1 spí ve štolách v tajném úkrytu (*Lahoda 1999,8, WWW8*)
- 1.2.7.2 zná tajné průchody (*Lahoda 1999,8,21-23, WWW11*)
- 1.2.7.3 je přízračným strojevodoucím zhasnutého mrtvého pantografu, který odváží oběti Amerik ze Srbska, ve vlaku svítí mnoho zelených očí (povídka – *Brutus 1994, Pondělíček 2002,83*)
- 1.2.7.4 jí syrové maso svých obětí (*WWW24*)
- 1.2.8 povídka D. Kaifoše „To stane se večera“ – hrdina se dostane do alternativní historie, kdy 2.světová válka končí až v roce 1953. V překopu na Boubovou se stane svědkem pronásledování Richarda Hageny lomaři, během něj oba zemřou a je nalezen mrtvý v současnosti s nacistickou mincí s vročením 1953 v ruce. Ryze literární konstrukce. (*WWW19*)
- 1.3 názvy s ním spojené a pověsti o nich
- 1.3.1 pomístní
- 1.3.1.1 Hagenova štola s gongem a kolejnicí (*II, F.T.Prim 1994b, WWW16*)
- 1.3.1.1.1 na kolejnici věšel své oběti (*WWW4*)
- 1.3.1.1.2 oběsil se na ní sám (*WWW4, WWW8*)
- 1.3.1.1.3 viz. 1.2.1.3
- 1.3.1.1.4 zvláštní jevy v jejím severním pokračování (*Dvořák 2001, 13*)
- 1.2.1.1.4.1 zhasínají zde svíčky (*Dvořák 2001, 13*)
- 1.2.1.1.4.2 ozývají se divné zvuky (*Dvořák 2001, 13*)
- 1.2.1.1.4.3 po trojím poklepání na stěnu se otevře vstup do jiného světa (*Dvořák 2001, 13, WWW16*)
- 1.3.1.1.5 jako 1.2.1.1.4.3, ale pro krátkou pravou odbočku (*WWW21*)
- 1.3.1.1.6 Hagen zde sídlí (*F.T.Prim 1994b*)
- 1.3.1.1.6.1 v hloubi štoly nalezeno jeho lože (*WWW16*)
- 1.3.1.1.7 straší zde (*ČT2004*)
- 1.3.1.1.8 kdo zazvoní na kolejnici, do roka špatně skončí (ne nutně s Hagenovým přičiněním), viz. 1.2.1.3.2 (*WWW16*)
- 1.3.1.2 Hagenova svážná (*Kolčava 1992*)
- 1.3.1.3 Hagenova studánka
- 1.3.1.3.1 našel se zde v kaluži krve bajonet s jeho jménem (*WWW1, Lahoda 1999, 16, Dvořák 2001,10, Melichar 2000, WWW8, Luffer 2003, 223, WWW21*)
- 1.3.1.3.1.1 teď ho má CMA (*WWW1*)
- 1.3.1.3.1.2 teď ho má spol.Barbora (*WWW1*)
- 1.3.1.3.1.3 s bajonetem nalezena prostřelená lebka (*WWW3*)
- 1.3.1.3.1.3.1 byla zde pak umístěna (*WWW16*)
- 1.3.1.3.1.4 nalezeno poté, co zde zmizel tramp (*Lahoda 1999,16, Dvořák 2001, 10, WWW8*)

- 1.3.1.3.1.5 náhodné nalezení bajonetu zapříčinilo vznik pověstí (*Dvořák 2001,10*)
- 1.3.1.3.1.6 podle bajonetu pojmenován (*Luffer 2003, 223*)
- 1.3.1.3.2 ztratil se zde člověk – viz.1.2.1.3.5 (*Melichar 2000, Lahoda 1999,16*)
- 1.3.1.4 Hagenovo lože v komínu Smrti (*I1*)
- 1.3.1.5 Hagenovo okno (Andělské schody) (*mapa 1*)
- 1.3.1.6 Hagenův oltář v Modlitebně (*Trempoviny 28/1995*)
- 1.3.1.6.1 nakreslená hlava se rozjasní, vidí-li pravého trampa (*Trempoviny 28/1995*)
- 1.3.1.6.2 když má být odvezen, kámen se stěhuje a pak mizí (*Trempoviny 28/1995*)
- 1.3.1.7 Hagenova postel v lomu Specialistů (*I2, WWW1*)
- 1.3.1.8 Hagenovo sídlo (totéž jako 1.3.1.7) (*I2*)
- 1.3.1.9 Hagenova vyhlídka na svážné z Vodní štolý (*I2*)
- 1.3.1.10 Hagenova pracovna – červeně zbarvený pramínek železité vody, má zde podřezávat oběti (*WWW12*)
- 1.3.2 ostatní
- 1.3.2.1 Hagenův dech (oblíbený nápoj CMA – svařák a rum) (*I2*)
- 1.4 varianty jména
- 1.4.1 Hans Hagen – nejčastější varianta (*Lahoda 1999*)
- 1.4.2 pouze Hagen (*F.T.Prim 1994b, WWW16*)
- 1.4.3 Hägen (*I10*)
- 1.4.4 Hans Hägen (*Škramlík*)
- 1.4.5 Kurt Hagen (*WWW1*)
- 1.4.6 Hains Hagen (*WWW15*)
- 1.4.7 Hágen (*anonym nd.*)
- 1.4.8 Richard Hagen (bratr Hanse Hagena v alternativní historii – povídka) (*WWW19*)
- 2. fiktivní prostory
- 2.1 Bájná štola (dlouhá) (*Pondělíček 2002,83*)
- 2.1.1 za války se zde ukrývala Kubrychtovic rodina (*Trempoviny 33/1995*)
- 2.1.2 vchod prý zamaskovali Vlasovci v roce 1945 (*Trempoviny 33/1995*)
- 2.1.3 vede až na Alkazar (*WWW4*)
- 2.1.4 štolami se dalo projít až do Srbska (*I11*)
- 2.1.5 povídky J.Schwarzera, ve kterých speleologové objeví umělý podzemní systém neznámého původu vybavený moderní technologií v prostoru Svatého Jana pod Skalou a který je spojený se systémem Amerik (*Švára 1996, Schwarzer A*)
- 2.1.6 zamaskované ústí štolý potvrzují změny v chemismu Bubovického potoka (*informátor si přeje zůstat zcela anonymní, zaslechl informaci od třetí osoby, neví, nešlo-li např. o žert*)
- 2.2 fiktivní prostory ve štole Smrti
- 2.2.1 štola vede až pod leteckou základnu na Kamenném vrchu (*Máca 1999,25*)
- 2.2.1.1 zde rozsáhlé podzemí tajné něm. továrny „Argus“ (*Máca 1999,25*)
- 2.2.2 ve štole je ukryt německý archiv (*Máca 1999,25*)
- 2.2.3 ve štole je ukryta Jantarová komnata (*Máca 1999,25*)
- 2.3 neznámé prostory ukryté pod modrou plachtou v Diabasové štole (záměrná mystifikace) (*WWW1*)
- 2.4 štola pod Andělskými schody (*WWW1*)
- 2.5 podzemní průchod z Budňasnkého překopu na Velkou Ameriku (*I2, anonym nd.*)
- 2.5.1 tramp se vsadí s kamarády, že tudy projde, oni nevěří, že by taková cesta existovala. Cestou najde staré huntíky, jeden z nich se za ním z ničeho nic rozjede. Potom mine další, v tom leží mrtvola. I ten se za ním potom rozjede.

- 2.5.1.1 při panickém útěku se mu rozbije karbidka a exploduje, najdou ho až druhý den, mrtvola je poznamenána děsem (šedé vlasy, stažená tvář) (*Lahoda 1999,21-23*)
- 2.5.1.2 vyběhne ven živý, ale se zbělenými vlasy (*Luffer 2003, 224*)
- 2.6 tajné prostory bez konkrétní lokalizace (*I2*)
 - 2.6.1 německé
 - 2.6.1.1 podzemní továrna (*I2*)
 - 2.6.1.1.1 je pod Střelnici (*WWW4*)
 - 2.6.1.2 utajené úkryty zbraní a nebezpečných látek (*Skramlík*)
 - 2.6.1.2.1 uměle zaplaveny některé štoly tak, že voda nejde vyčerpat
 - 2.6.1.2.2 muž se ve štolách propadne do velké prostory s regály, po čase nalezen vyčerpaný s naolejovanou a zabalenou německou pistolí (*Škramlík*)
 - 2.6.1.3 celá síť štol spojující Ameriky s Alkazarem (*anonym nd.*)
 - 2.6.2 sklady a úložiště zbraní a nebezpečných látek bez udání původu (*Skramlík*)
 - 2.7 zachované podzemí je jen nepatrný zbytek starých těžebních štol (*anonym nd.*)
 - 2.8 štoly vedou až na Karlštejn (*I7,I16*)
 - 2.8.1 pod studnu (*I7*)
 - 2.8.2 jsou uměle zasypané (*I7*)
 - 2.9 štoly vedou až do Berouna (*I7*)
 - 2.10 „Americké vodopády“ – mylná interpretace zvuku čerpadel na Trestaneckém lomu jako vodního toku (*I22*)
- 3. neobvyklá nebezpečí v lomech hrozící
 - 3.1 radioaktivita (*I14*)
 - 3.1.1 voda na Velké Americe (*Trempoviny 40/1995*)
 - 3.1.2 voda v Kontaminované štole (*Trempoviny 40/1995*)
 - 3.1.3 v Budňanském překopu za zábranou se světýlkem, cpali to tam policajti komíny (*I7*)
 - 3.1.4 trampové spali na Alkazaru, jednomu vypadaly vlasy a zemřel, druhý žije, ale s trvalými zdravotními obtížemi (*I1*)
 - 3.2 nevybuchlé nálože na Velké Americe (*Trempoviny 40/1995*)
 - 3.3 záhadně přeřezávaná lana (*I2*)
 - 3.4 mizí lidé (*I3*)
 - 3.5 v bahně na Starých XII. uvízli dva potápěči, jeden zemřel při pokusu o vyproštění, druhý tam dosud je. (*WWW19*)
- 4. fiktivní ohrožení lomů
 - 4.1 lomy zabrány vojáky z Kamenného vrchu (*Trempoviny 40/1995*)
 - 4.2 lomy mají být zasypané (*Trempoviny 40/1995*)
 - 4.3 likvidace rekreační hodnoty lomů vyčerpáním vody (*anonym nd., Trempoviny 90/2004*)
- 5. fiktivní či volně interpretované historické události
 - 5.1 v lomech byl německý koncentrační a pracovní tábor (*Škramlík, ČT2004*)
 - 5.1.1 Němci na konci války vězně pozabíjeli (*Škramlík*)
 - 5.1.2 byli zde zajatci z východní fronty (*WWW21*)
 - 5.2 válečná výroba
 - 5.2.1 ve štolách se za války vyráběla letadla pro Němce (*Frič 2001*)
 - 5.2.2 v podzemí se vyráběla se část pro V3, raketovou zbraň, co měla vyhrát válku. Na konci Němci nařídili, že musí výrobu vyhodit do povětří, z lomařů všichni

- zahynuli až na 2, kteří proplavali na břeh, jeden zemřel na místě, protože mu praskly plíce, druhý to stačil sdělit a pak zemřel také (I27)
- 5.2.3 německá výroba jiná, obecně (I13, *anonym nd.*)
- 5.3 na Alkazaru se měla za války vyrábět těžká voda (*anonym nd.*)
- 5.4 na Americe byly trestanecké doly (nejen Trestanecký lom) (I7)
- 5.5 na Velké Americe bylo v letech 1944-45 ukryto zlato Pražské židovské obce v zamaskované štole, pamětníci byli zastřeleni, další podivná úmrtí po r.1945 (*Pok 2000,60*)
- 5.6 lomy jsou propadlinami na místě rozsáhlé podzemní těžby zaniklé katastrofou s lidskými oběťmi po nafárání pramene (*anonym nd.*)
- 5.7 Středověký systém pochází z doby Karla IV. (*WWW18*)
6. jiné nadpřirozené bytosti a jevy
- 6.1 „rolnička“ (I5)
- 6.1.1 na Velké Americe zvoní lidem blízko u srázu, ti spadnou dolů (I5)
- 6.1.2 zjevuje se jako ženská postava (I5)
- 6.1.2.1 dobrá, napraví trampy na scestí, jeden nenapravitelný ji pronásleduje a spadne do lomu (*WWW19*)
- 6.1.3 zážitek dívky informátorova známého na Hagenově vyhlídce – viděla nezřetelnou světélkující jakoby ženskou postavu v něčem podobném závoji a cítila chlad. Po probuzení přítele zjevení zmizelo.(I5)
- 6.2 speleologové čerstvě prokopou starý zával, za ním najdou stopy do závalu a hořící svíčku (*WWW19*)
- 6.3 návaly nevysvětlitelného strachu ve štolách (*WWW15*)
- 6.4 skřítek Gon, sídlí v Aragonitové jeskyni v lomu Na Parapleti (mimo oblast Amerik) a spravuje podzemí Českého krasu včetně štol, má žlutavý oblek, lucerničku a kladívko. Podobný skřítek Čista, který spravuje čistou vodu sídlí na stejnojmenném místě u Nesvačil (I27)

12.B – Podrobný popis systému Amerik

Následující přehled je doplňujícím rozšířením kapitol 3.1.1 a 3.1.2. Hlavním důvodem pro jeho začlenění byla složitost toponomastické situace a nutnost jednoznačně lokalizovat různé varianty pomístních názvů i některá méně významná místa zmiňovaná v textu.

12.B.1 Východní oblast

Východní oblast zahrnuje lomy Velká Amerika, Trestanecký a lom u Kozolup. Od západní oblasti je oddělena areálem Lomů Mořina, podzemní spojení mezi nimi neexistuje. Pro základní referenční mapu k této oblasti tuto oblast viz *Kaifoš 1991*.

Velká Amerika („lom Východ“, „Mackenovo údolí“) je největší a nejvýchodnější lom v oblasti o délce kolem 800m ve směru JZZ-SVV. Dno lomu je na úrovni 6. těžebního patra ve hloubce 322 m.n.m., které je až po úroveň 5. patra na 335 m.n.m. zatopeno. Takto vzniklé jezero, rozdělené úzkým přebroditelným prahem („Přívaz“), tvoří jihozápadní polovinu lomu. V severovýchodní je na 5.patře suchá plocha nazývaná „Hřbitov“. Na úrovni 5. patra končí na severním a jižním břehu jezera dvě šikmé dopravní cesty, používané k vyvážení materiálu z lomu. Jihozápadní cesta vedla původně přímo z lomu, na úrovni 3.patry je však odstřelena, severovýchodní cesta vychází na úrovni 3.patry 130m dlouhým tunelem pod silnicí, který je v současnosti uzavřen vraty. Na rozmezí západní a severní stěny do lomu ústí na 5.patře dvěma portály Vodní štola („Průchodová“, „Hanákova“, „Okružní“, „Vodní tunel“), dnes částečně zatopená a spojující Velkou Ameriku s Trestaneckým lomem. Z Vodní štoly se vyděluje svážná štola ústící na 4.patře severní stěny Velké Ameriky („Dolní štola“, „Hagenova vyhlídka“, „Zadní svážná“, „Eskalátor“). Na 5.patře v jižní stěně se nachází Anděrova chodba („Jezerní štola“, „Policajtka“, „Dolní štola“), která ústí u paty západní cesty a pak vede souběžně s jižní stěnou a nad Hřbitovem do ní vede úklonný komín („Komínovka“). Jde o jediné suché spojení mezi severním a jižním břehem jezera Velké Ameriky.

Další ústí krátkých štol se nacházejí na úrovni 3.patry v jižní stěně nad Anděrovou chodbou. Jsou propojena štolou, která jde odtud ke křižovatce se Severním překopem a Kontaminovanou („Novou těžnou“) štolou mezi Velkou Amerikou a Trestaneckým lomem a poté ve stěně Trestaneckého lomu dvěma uzavřenými okny končí. Souhrn těchto štol v jižní stěně se nazývá „Velká Galerie“ (*Jäger 1993* jej označuje za součást Severního překopu) a v současnosti je přístupný pouze za použití horolezecké techniky nebo štolou po dohodě s Lomy Mořina. Vstup na Velkou Galerii, tzv. „Ondrušova štola“ („Spojovací štola“) se slepou odbočkou nazývanou „Blátivá štola“, který ležel v jihozápadním rohu lomu byl zasypán za tímto účelem provedeným odstřelem. Na východním konci Velké Galerie se u štoly nachází menší vylámaná obdélníková podzemní prostora zvaná „Golemova sluj“, mimo Velké Galerie je ještě na 3.patře v jižní stěně Velké Ameriky „Ledová galerie“ – štola se dvěma vstupy ve skalní stěně – a krátká nejvýchodnější štolka „Apendix“.

Severní překop („Štola smrti“, „Kozolupská štola“) vede z křižovatky s Velkou Galerií a Kontaminovanou štolou přibližně severozápadním směrem a na 350. metru z něj odbočuje severovýchodním směrem štola k „První svážné“, vyražené v roce 1939 a vedoucí na úroveň 2.patry. Zde se otvíraly dva nálevkovací komíny, těžba byla ale přerušena dříve, než se mohla plně rozvinout. Dva vzniklé lůmky (západnější je označován jako „Půlnoční jáma“, „Půlnoční lom“, východnější splývá s lomem u Kozolup) byly později částečně zasypány, údajně v reakci na útěk vězňů z koncentračního tábora mezi lety 1949 a 1953. Na 488. metru

v současnosti Severní překop končí jílovým závalem dokumentovaným již v roce 1959, za ním se pak má nacházet ještě druhá odbočka obdobné funkce („Druhá svážná“) a pokračování překopu končící čelbou (*Máca 1999, 25-27*).

Na úrovni 2.patra Velké Ameriky do ní ústí v severní stěně zbytek slepé svážné štoly („Tichá štola“), v severovýchodním rohu lomu se nad tunelem nacházejí zbytky svážné štoly na úroveň 3.patra a několik krátkých štol ověřujících kvalitu ložiska („Zbytovského štola“, „Východní štoly“, „Feministka“, „Východní okna“). V jihozápadním rohu lomu je ve výšce asi 3m nad úroveň jižní cesty vstup do Maršálkovy chodby („Mexičan“, „Rytířská štola“, „štola III“, „Maršálkova štola“, „Zbytovského štola“), která pokračuje dále k Trestaneckému lomu, do jehož jižní stěny na třech místech ústí.

Dno Velké Ameriky je v současnosti přístupné buď prostřednictvím Lomů Mořina štolami či vstupním tunelem, pomocí horolezecké techniky, nebo použitím několika nebezpečných slezů. Nejpoužívanější je tzv. Západní slez v jihozápadním rohu lomu, kde končí jižní cesta, po které je možné sejít až na dno. Mezi cestou a horním okrajem lomu je zde asi 3-4m vysoký sráz, který bývá návštěvníky překonáván pomocí improvizovaných lan. V severozápadním rohu lomu je takzvaná „Prašná cesta“, pěšina umožňující sestoupit po méně příkrých partiích stěny k ústí Vodní štoly. Obvyklým přístupovým bodem byl východní vstupní tunel, ten je ale již uzavřen, a „Východní slez“, v současnosti odstřelený.

Na sever od Velké Ameriky leží menší „lom u Kozolup“ („Lom Kozolupy“, „Kouřící“, „Ascalona“, „lom Papíren“, „Sluneční lom“, „Severní ložisko“, „Severní překop“, „Papírák“) se dnem původně na úrovni 3.patra, dnes částečně zavezený. Byl otevřen koncem 50.let, uzavřen v roce 1965 a po částečném zavezení papírenským odpadem prohlášen z paleontologických důvodů za přírodní památku „Lom u Kozolup“. Těžba zde probíhala bagrem, odvoz materiálu pomocí automobilů, takže se sousedícím důlním podzemím nikdy nekomunikoval (*Máca, M.P. 1999, 25-27*).

Mezi Velkou Amerikou a budovami Lomů Mořina leží Trestanecký lom („Mexiko“, „Schniloušák“, „Deštový lom“, „Páté patro“, „Osmička“, „Číslo 4“, „Mexico“, „Západ“, „Trestaňák“) o hloubce přibližně 80m se dnem na 5. těžebním patře. Stěny Trestaneckého lomu jsou vyjma západní strany téměř kolmé a znemožňují sestup bez použití horolezecké techniky, na západní straně je pak hlinitý zarostlý svah („První hlína“), po kterém lze sejít na hranu skalní stěny („Stupeň“, „Ústupný předěl“) asi 5m nad úroveň dna. Dno bývá v závislosti na srážkách částečně zaplavené do výšky zhruba 1m. Na několika místech pod patou severní stěny ústí částečně zatopená Vodní štola přicházející od Velké Ameriky, která dále pokračuje od vchodu nazývaného „Portál salátů“ též pod jménem „Naftová štola“ do bývalých pracovišť 10, 11 a 12 prostoru dnešního areálu podniku Lomy Mořina, kde je vstup zasypan. Pod svahem v západní straně Trestaneckého lomu z ní odbočuje úpadní štola („Vlečná jáma“, „Lanovka“), jež ústí na den do areálu podniku na úrovni 3.patra. Tento komplex štol býval speleomontanistickou skupinou CMA označován jako „Systém Atlantis“, jedna z jeho částí byla známa jako „Štola mrtvého muže“, další pak jako „Vodárna“. Vchody do něj jsou v Trestaneckém lomu uzavřeny. Na úrovni 4.patra ústí do severní stěny lomu velkým portálem Gotická štola („štola Objevů“), pokračující směrem k zasypaným lomům v oblasti podniku Lomy Mořina. Z Gotické štoly odbočuje na jih ke svahu v západní straně zvenku nepřístupná Srací štola („Chodba exkrementů“), dále se v ní nachází hlavní vstup do nejvýznamnějšího krasového jevu Ameriky, Únorové propasti. V zadní části („U Truhlárny“) z ní odbočuje zbytek dnes zasypané úpadnice („Přední svážná“, „Svážná pod truhlárnou“). Gotická štola je přístupná pouze pomocí speleoalpinistické techniky. Na 3. patře do lomu ústí na jeho východní straně pancéřovými dveřmi dva uzavřené vstupy na Velkou Galerii, u svahu na západní straně pak dva vstupy do odboček další z větví štol systému Severního překopu, Kontaminované („Bitumenové“) štoly. Ta vychází na den vedle ústí Lanovky v areálu podniku Lomy Mořina a nachází se v ní skladiště trhavin, vybudované v první polovině 90.let.

V úrovni 2. patra ústí do Trestaneckého lomu na několika místech Maršálkova chodba („Rytířská štola“) s Vojířovým převisem nad jedním z oken a v jihozápadním rohu lomu krátká a jinudy nepřístupná Podpřevisová štola. Štoly 2.patra byly někdy souhrnně označovány jako „Chrochtárna“. Z Maršálkovy chodby vede spojení komínem na 1.patro, kde je úzká skalní římsa „Zaječí procházka“ s 60m dlouhou Zaječí štolou. Ze severovýchodní stěny vede na prvním patře krátká slepá „Niplová štola“. V Trestaneckém lomu se vyskytují i pojmenování jednotlivých stěn – „Gotická stěna“ na severozápadě, „Spojka“ na severovýchodě, „Kout“ na východě, a „Obří stěna“ na jihovýchodě.

V chiropterologické literatuře bývají štoly systému Východ rozděleny na několik větších úseků. Prvním z nich je oblast 3.patra („Závod“, „K Závodu“, „Velká Amerika“, „štola II“), K přehledu jednotlivých pojmenování viz. *Horáček a kol. 2001, 128.*

12.B.2 Západní oblast

Do západní oblasti spadá systém menších lomů otevřených na úrovni 3.patra Budňanským překopem („Hlavní sběrná chodba“, „Hlavní štola“, „hlavní štola Malá Amerika“, „Áčko“), začínající v areálu závodu. V současnosti část z lomů se štolou kvůli závalům nekomunikuje. Většina západní oblasti je dnes zalesněna a nachází se v NPR Karlštejn. Základní referenční mapou pro tuto oblast je *Kolčava 1992.*

Budňanský překop ústí několika odbočkami známými pod názvem „Cementové štoly“ („Cementovky“) do areálu Lomů Mořina v oblasti polozasypaného lomu nazývaného „Nové XII.“ („Odkaliště“, „Azurový lom“, „Azurové jezero“, „Kanada“, „Modrý lom“, „Bílá voda“, „Mramorový lom“, „Kozolupský“, „Závod“, „Modrá voda“, „Azuráč“, „Mramorák“, „Modrá laguna“). Lom měl původně dno na úrovni 5.těžního patra v nadmořské výšce 348 m.n.m. a komunikoval Naftovou štolou s Trestaneckým lomem ve východní oblasti. Po ukončení těžby došlo fungoval jako odkaliště pro areál Výroba stavebních hmot, dnes je jezero po úroveň 3.patra zasypano. Od Cementových štol Budňanský překop pokračuje podél jižního okraje lomu, znovu se do něj otevírá dvěma okny v místě zvaném „Galerie u vozejků“ a pokračuje zhruba severozápadním směrem. Cestou míjí krátkou pravou odbočku do původně bezejmenného lomu nazývaného dnes „Staré XII.“ („Smeták“, „Mustang“, „Stotřícítka“, „Smetišť“, „Rokle stotřícítka“, „Rokle 130“), v současnosti zasypaného elektrárenským popílkem. Po asi 200m do ní ústí třemi štolami „Středověký systém“ („Starý systém“), spleť několika kratších průzkumných štol v různých výškových úrovních se dvěma částečně zavalenými úpadními štolami původně vedoucími na den („Svážná štola“, „Stará svážná štola“, „Nová svážná štola“). Za ním na levé straně leží krátká odbočka k dovrchnímu slepému „Komínu smrti“ („Votrubcova šachta“). Budňanský překop pokračuje dalších 60m v původním směru a následně se lomí zhruba na západ, kde přichází ke zbytku svážné štoly do lomu „Malá Amerika“, nazývanému „Andělské schody“.

Lom Školka („Malá Amerika“, „Nákladový lom“, „Nákladák“, „Rešna“, „Rešná“, „Pracoviště č.17“) je největším v západní oblasti (délka ve směru V-Z asi 200m, šířka 80m), dno se nachází na úrovni 5.patra, ale až po úroveň 4.patra je zaplaven. Stěny jsou kolmé, sestup k úrovni vodní hladiny zvenku umožňuje druhotně navršený svah v jihozápadním rohu lomu. Ve střední části severní stěny leží na 4.patře „Ostrůvek“ („Ostrov“), skalní terasa nad vodní hladinou, ze které vedly dvě cesty na dno lomu. Ve skále při ostrůvku se otevírají tři vstupy do krátké bezejmenné štoly ke svislé dopravní šachtě na 3.patro o výšce 20m. V severovýchodním rohu lomu sestupují k vodní hladině Andělské schody („Svážná“), pod nimi je na úrovni 5.patra malý výklenek. Za současným svahem v jihozápadním rohu, po němž byla po ukončení těžby vytažena mechanizace, je na 4.patře zasypaný vstup do asi 70m dlouhé „Přípravné štoly“ (*Němec – Němcová – Máca 1999, 28-29*). Na 3.patře do lomu ve

východní části severní stěny ústí řadou oken Budňanský překop, tato jeho partie se nazývá „Malá Galerie“. U nejvýchodnějšího z oken je horní ústí šachty na 4.patro a krátká štola, ve které byl umístěn naviják („Strojovna“). Ve východní části Malé Galerie je některými z oken možné vystoupit na „Stezku smrti“ (též „Stěna smrti“), pozvolnější, ale stále nebezpečnou část lomové stěny po níž je možné vystoupat na horní okraj lomu. Proti nim v jižní stěně se nachází slepý zbytek svázné štoly z 2.patru na povrch („Horní okno“).

Budňanský překop od Školky pokračuje dále na západ, přibližně 160m od posledního okna Malé galerie z ní doleva dvěma opět se spojujícími štolami odbočuje na jih „Štola růží“, ze které vychází na den úpadní „Arnova štola“ („Vzduchový vrátek č.4“). Horní ústí Arnovy štoly je na povrchu patrné, sama je ale od 70.let zasypaná a neprůchozí. Padesát metrů odtud z Hlavní sběrné chodby vede na severozápad „Hagenova štola“ („Štola č.14“, „Hágenka“), která je po asi 40m rozšířena („Hagenova studánka“) a dělí se. Zatímco severní a severovýchodní větve jsou slepé, západní svázná odbočka („Hagenova svázná štola“, „Svázná č.9“) spojovala 3.těžní patro s 2.patrem. Dnes je částečně zavalena a neprůchozí. Přibližně 10m za křižovatkou s Hagenovou štolou vychází z Budňanského překopu jihozápadním směrem „Podkovácká štola“ („Suchá štola“), která se po 60m dělí na několik odboček vytvářejících smyčku. Štola původně ústila do lomu „Podkova“ („Díra“, „Budňanský lom“, „Pracoviště č.19“), v důsledku těžebních prací byl ale vstup zasypan.

Od Podkovácké štoly pokračuje Budňanský překop západním směrem zhruba 300m, až dojde na křižovátku s na jih odbočujícím Jižním překopem („Diabasová štola“) o délce přes 200m, která ji spojuje s Pustým lomem („Pust'ák“, „Rokle růží“, „Šutrák“, „Růžový“, „Růžák“) a lomem „Jižní kříž“ („Malý Pust'ák“, „Askalona“, „Kamzičí lom“, „Vinnetou“, „Vin'ák“, „Liščí lom“, „Liščárna“). Dno 60m dlouhého Pustého lomu je z větší části ve výšce 390 m.n.m., s překopem jej spojuje Pustá svázná štola na jeho severní straně a vstup na úrovni 3.patru na straně východní. Do Pustého lomu je z úrovně okolního terénu možné bez horolezeckých pomůcek slézt v jeho jihozápadním rohu. Jižní kříž je o něco menší, sestup po skalní stěně je zde možný pouze s lanem.

Asi 30m za odbočkou Jižního překopu vychází z Budňanského překopu na severozápad k Supímu lomu Severní překop na 3. patře („Jahodová štola“) o délce přibližně 100m, ve které se nachází krasový jev „Martiniho/Mártyho studna“. Zhruba v polovině štoly z ní odbočuje na severovýchod částečně zařícená a neprůchozí „Velikonoční štola“ do Sovího lomu. Supí lom („Ptačí lom“, „Supák“, „Želva“, „Úsek č.18“, „Pracoviště č.18“, „Díra“, „Fotbalák“, „Kamenný lom“, „Černý sup“, „Pust'ák“, „Sup“, „Pracoviště č.30“) je nevelký, o šířce asi 30m a úrovni dna na 3.patře. Z jeho dna vede 3m dlouhý a 0,5-1m vysoký průlez do Jahodové štoly. Sestup do lomu zvenku je možný po příkrém svahu. Soví lom („Soví ráj“, „Fotbalák“, „Velikonoční lom“, „Úsek č.18“, „Ptačí lom“, „Bílý lom“) je přístupný po zříceném svahu a nachází se v něm nevelké jeskyně Velikonoční a Aprílová. Vstup z něj do Velikonoční štoly je po několika metrech přerušen neprůchodným závalem.

Budňanský překop pokračuje na západ, po 50m z něj odbočuje jihozápadně Překop na Velkou Horu („Radiácká štola“) ve směru na Velkou horu, v přímém směru pokračuje Překop do Boubové, chodba je po 30m přerušena prokopaným závalem. Za ním se nachází dalších 30m volné štoly ukončený jiným závalem, tentokrát neprůchozím. Systém Budňanského překopu se zde dostává do silně zkrasovělé oblasti a stav partií za závalem, pokud se zachovaly, je neznámý. Podle mapové dokumentace může následovat křižovátka s Ovčí štolou vedoucí od Radiácké štoly dále na severozápad, kde se nacházejí dva malé lomy - Lom u výjezdu („S propadem“, „Černý“) a „V kalhotách“ („Traverzový“, „Červený“, „Ovčí“), ze kterého vedla k povrchu svázná „Stendhalova štola“ („Drahuščina“). Název „V kalhotách“ může být používán i obecně pro tuto skupinku objektů. Štoly u těchto lomů jsou silně zařícené a neprůchozí. Za předpokládaným křížením Překopu do Boubové a Ovčí štoly měl dále po úklonu být ražen překop směrem k Bubovickému potoku, jenž měl být přemostěn, a dále na

Boubovou a do lomu „V Kozle“ u Hostimi. Toto pokračování Hlavní sběrné chodby s projektovanou vlečnou jámou (*Máca – Kaifoš 1997*) se nazývá „Bájná štola“, kam až práce před zrušením plánu dospěly není jisté. U Bubovického potoka se nenacházejí terénní stopy, které by svědčily o ražení štoly z druhé strany.

Poté, co Překop na Velkou horu odbočuje jihozápadně z Budňanského překopu, vede asi 70m rovně k začátku severozápadně směřující Ovčí štoly. Ovčí štola po 30m končí masivním závalem „Monte Carlo“, v současnosti částečně prokopeném průzkumnou chodbicí po skupině CMA, která měla ověřit stav Bájně štoly. Dále ve směru překopu se nachází prokopený jílový „Badyho“ („Bodyho“) zával. V úseku za ním vede překop dále v původním směru po 200m k severo-západozápadně odbočující Vlčí štole do lomu „Velká hora“, znepřístupněné po 50m závalem „Specialistů“. U odbočky je dále výklenek pro hornický záchod, větrací komín na povrch a výhybka kolejíště v této části překopu a Vlčí štoly zachované důlní trati. 50m dále od této křižovatky přerušuje Radiáckou štolu prokopený jílový zával „Naděje“, za ním má štola ještě 100m délky ve výrazně zkrasovělé partii a končí čelbou. Severo-západozápadně odbočující Nadějná štola, která měla vést k projektované smyčce s komínem (*Kolčava – Kaifoš – Přibil 1995, Kaifoš 1995*), je po 10m ukončena závalem „Ztracených iluzí“. Lom „Velká hora“ („Rybízák“, „Rybízový“, „Specialistů“, „Šamoták“, „Západní“, „Srňčí“, „Medvěd“, „Sojčí“, „Soví“, „Šamoták“, „Objevitelů“, „Srňčí“), dříve napojený na překop Vlčí štolou je od systému odříznut závalem „Specialistů“, který byl prokopen dnes již zřícenou speleologickou chodbicí. Krátké pokračování Vlčí štoly při jeho jižní stěně se nazývá „Šamotová štola“ či „Vlčí smyčka“.

Lomy na úrovni 2.těžního patra jsou spojeny Překopem na 2.patře Budňanského ložiska („Gaislerova štola“, „Gaiblerova štola“, „Kamenská štola“, „štola 10“, „Bouškův tunel“) o přibližné celkové délce 500m jdoucí v severojižním směru a křížící Budňanský překop na jiné výškové úrovni přibližně 100m západně od odbočky Podkovácké štoly. Překop byl s 3.těžním patrem propojena zavalenou Hagenovou svážnou štolou, u jejíhož horního ústí se nachází východně od překopu „Liščí lom“ („Liščárna“, „Foxárna“, „Velká Liščí“ a „Malá Liščí“, „Rakušan“, „Číslo 10“) o délce asi 150m, šířce 40m a orientaci JZZ-SVV. Ve východní části jižní stěny Liščího lomu je přibližně 2m dlouhý zbytek štolky „Orlí hnízdo“, v západní stěně pak dva vstupy do překopu. Na západní straně tohoto skalního bloku, ve kterém zde překop vede, se z ní dále otevírá vstup do lomu „Želva“, který bývá někdy uváděn jako součást Liščího lomu. Do Liščího lomu lze sestoupit členitou lomovou stěnou.

Dále na jih mívá překop krátkou a slepou Smržovu („Smužovu“) štolu odbočující zpět do Želvy a po 50m prochází jedním z výběžků mělkého lomu „Modlitebna“ („Montgomery“), v dalším z výběžků pak končí. Tato část překopu bývá označována i „Modlitebna“ a „štola 9“. Jižně od lomu Modlitebna se nachází lom Podkova se dnem na úrovni 3.patra, z nějž vychází v severozápadním rohu ověřovací příkop „Velké rešno“. Přístup do Modlitebny je snadný, neboť je založena ve svahu a její jihovýchodní partie leží na úrovni okolního terénu.

Od Liščího lomu vede překop na sever směrem k lomům bývalého pracoviště č.15 - „Malý Přírodák“ („Malé Kamensko“, „Malý přírodní lom“, „Těžní jáma“) a „Přírodák“ („Kamensko“, „Amerika“, Woodcraft“, „Kazatelna“, „Úsek č.15“, „Přírodnák“, „Bubovický lom“). Ještě předtím z ní ale po 20m odbočuje na východ Liščí štola, která se na úrovni středu Liščího lomu dělí na krátkou a slepou severovýchodní Milanovu štolu a jihovýchodní odbočku do Liščího lomu, která je dnes důsledkem pozdějších lomových prací zasypaná. Po dalších 20m překopu je po pravé straně slepá štolka „Garáž“, pak ale pokračuje asi 80m a je přerušena sérií neprůchodných závalů patrných na povrchu. Za nimi následuje západní otvor do dna nevelkého Malého Přírodáku, který štola obchází z východní a poté severní strany. Za místem, kde se překop (v této části nazývaný i „Romanovského štola“ a „Kamenská chodba“) stáčí kolem Malého Přírodáku k západu z ní jižním směrem odbočuje vchod do pod dnem tohoto lomu se nacházející krasové jeskyně Amerika I dlouhé asi 20m. Od ústí jeskyně dále

k západu leží poslední úsek překopu o délce přibližně 50m, v jehož prostřední části odbočuje dnes slepá Kamenská svážná štola („Malá Romanovského štola“). Poté překop ústí do asi 100m a 50m širokého dlouhého lomu Přírod'ák v jeho severovýchodním rohu. Mimo ní je v severní stěně lomu ještě krátká a slepá „Menstruační štola“ („Nová štola“, „Krvavá chodba“) a v jihozápadním rohu převážně vertikální jeskyně Amerika II o hloubce 12m. Lomy Přírod'ák a Malý Přírod'ák jsou přístupné svahem.

12.C – Přehled místních názvů

Názvy, u nichž není před začátkem komentáře uveden pramen pocházejí pouze z osobních rozhovorů s informátory. Je-li název uváděn ve více pramenech, byl jejich výčet z důvodu přehlednosti omezen na jeden poskytující nejvíce podkladů. Komentáře, u nichž není za textem uveden pramen, vycházejí z osobní zkušenosti a informací získaných během terénního výzkumu. Speleologicky kodifikovaná jména méně významných krasových jevů a pomístní jména nesouvisející s těžbou nejsou uváděna. Názvy, jejichž původ není jistý, jsou označeny otazníkem (?) případně v tomto smyslu komentovány.

Áčko: pojmenování Budňanského překopu v popisném systému, kde byly různé štoly označeny písmeny od A do E. Snad název používaný jednou z trampských skupin.

Amerika: (*Jäger 1993, pro Přírod'ák*) název odvozen z širšího pojmenování oblasti, přesnější okolnosti nejasné, používáno u speleologů v roce 1969, snad i šířeji

(lom) Amerika: (*Vachtl 1949, 74-75*) lomařské označení prostoru zhruba od poloviny současného lomu „Velká Amerika“ po „Trestanecký lom“ a areál závodu včetně, oficiální původní administrativní členění

Amerika I: (*Kolčava 1992*) název jeskyně odvozen z širšího pojmenování oblasti

Amerika II: (*Kolčava 1992*) název jeskyně odvozen z širšího pojmenování oblasti

Amerika – východ: oficiální lomařské označení části ložiska původního lomu „Amerika“ a prostoru „Kozolupského lomu“

Amerika – západ: oficiální lomařské označení části ložiska v prostoru západní části původního lomu „Amerika“

Andělské schody: (*Kolčava 1992*) lze tudy sestoupit po skalních „schodech“ k jezeru v lomu Školka, esteticky působivé místo, přesný původ názvu neznámý

Anděrova štola: (*Jäger 1993, pro „Jezerní štolu“*) název z chiropterologické evidence, podle jména RNDr. M.Anděry

Anděrova štola: (*Horáček a kol. 2001, 131-132, pro štoly nad vstupním tunelem do Velké Ameriky*) název z chiropterologické evidence, podle jména RNDr. M.Anděry

Apendix: krátká slepá štola

Aprílová jeskyně: (*Kolčava 1992*) původ nejistý, patrně jde o speleologické označení, odvozené podle období, kdy byla jeskyně objevena či dokumentována

Arnova štola: (*Kolčava 1992*) pojmenování podle osoby, původ nejasný

Ascalona: (*WWW4, pro lom u Kozolup*) časté trampské pojmenování, snad podle rozšířené písně

Askalona: (Jäger 1993, pro Jižní kříž) časté tramské pojmenování, snad podle rozšířené písně

Azuráč: kvůli odpadu z výroby umělého mramoru dostávala voda v lomu až světlemodré zbarvení

Azurové jezero: (Kolčava 1992) kvůli odpadu z výroby umělého mramoru dostávala voda v lomu až světlemodré zbarvení

Azurový lom: (Jäger 1993) kvůli odpadu z výroby umělého mramoru dostávala voda v lomu až světlemodré zbarvení

Badyho zával: (Kaifoš 1991) pojmenován po členu CMA (přezdívka)

Bájná štola: (Kolčava 1992) jde o nepřístupnou část systému, jejíž stav i délka jsou předmětem řady spekulací

Bílá voda: (WWW1) zřejmě odvozeno z barvy vody lomu sloužícího jako odkaliště

Bílý lom: původ názvu nejasný, snad podle výrazné světlé lomové stěny

Bitumenová štola: označení situované zhruba do oblasti Kontaminované štoly, podle znečištění ropnými produkty

Blátivá štola: (Máca 1999, 26) podle bláta na počvě

Bodyho zával: (Kolčava 1992) pojmenován po členu CMA, nesprávná varianta přezdívky vzniklá pokusem o napravení „fonetického“ Bady

Bouškův tunel: (Havlíček a kol. 1986) podle paleontologa Boušky, který zde pracoval

Bubovický lom: podle relativní polohy lomu, původ názvu nejasný

Budňanský lom: oficiální lomařské označení dobývací oblasti při Budňanském překopu

Budňanský lom (pro lom Podkova): (Jäger 1993) lom leží směrem k Budňanům (dnes obec Karlštejn), spíše ale chybné zúžení názvu dobývací oblasti na jeden lom

Budňanský překop: (Kaifoš 2004, 9) oficiální lomařský název pro Hlavní štolu západní oblasti, podle charakteru a polohy důlního díla

Cementové štoly: (Kolčava 1992) počva štol je pokryta cementovým prachem

Cementovky: varianta názvu Cementové štoly, podle cementového prachu na počvě

Černý lom: (Jäger 1993) snad podle barvy stěn lomu, nejasné, 1. polovina 90. let 20. stol.

Černý sup: další z tramských variant jména „Supí lom“

Červený lom: (Jäger 1993) snad podle barvy stěn lomu, nejasné, 1. polovina 90. let 20. stol.

Číslo 4: (ABV 2001) lomařské označení části Trestaneckého lomu, též Pracoviště č.4

Číslo 10: lomařské označení Liščího lomu, je možné, že se sem toto číslo přestěhovalo i s osádkou z Pracoviště č.10 lomu Amerika (dnes část Trestaneckého lomu)

Dešťový lom: (Jäger 1993) původ názvu údajně vznikl již při prvních mapováních v polovině 70.let, kdy během návštěv lomu často pršelo

Diabasová štola: (Kolčava 1992) štola prochází polohami diabasů, název znám již v 80.letech 20.stol.

Díra: (Jäger 1993, pro Budňanský lom) snad podle podoby lomu

Díra: (Jäger 1993, pro Supí lom) snad podle podoby lomu

Dolní štola: (Jäger 1993, pro svážnou z Vodní štoly) původ názvu nejasný, snad podle polohy nebo omylem

Dolní štola: (Horáček a kol. 2001, 131-132, pro Anděrovu chodbu) štola leží na úrovni dna 5.patru Velké Ameriky, název z chiropterologické evidence

Drahuščina štola: podle osoby, název z okruhu sčítačů netopýrů při PřF UK

Druhá svážná: (Máca 1999, 27) podle polohy a charakteru štoly

Eskalátor: (Kaifoš 2004, 11) šikmá průchozí úpadní štola

Eskalátorka: varianta názvu „Eskalátor“

Feministka: název z okruhu sčítačů netopýrů z PřF UK, důvod vzniku názvu nesdělen.

Fotbalák: (Jäger 1993, pro Supí lom) patrně přenos názvu ze sousedního Sovího lomu, název je odvozen podle plochého dna Sovího lomu, na kterém bylo možné hrát fotbal. Supí lom vhodně ploché dno postrádá.

Fotbalák: (Jäger 1993, pro Soví lom) název je odvozen podle plochého dna Sovího lomu, na kterém bylo možné hrát fotbal.

Foxárna: (Jäger 1993) anglikanizovaná verze jména „Liščárna“, k původu názvu viz. „Liščárna“

Gaiblerova štola: (Kolčava 1992) chybná varianta názvu „Gaislerova“

Gaislerova štola: (Jäger 1993, Horáček a kol. 2001, 128) název z okruhu sčítačů netopýrů, pojmenována po RNDr.J.Gaislerovi, označení je v chiropterologické literatuře vztahováno na celý související úsek podzemí

Galerie u vozejčku: (Kolčava 1992) dlouhou dobu po ukončení těžby zde stával důlní vozík, štola se otevírá dvěma okny do lomové stěny. Název zavedl D.Kaifoš.

Garáž: (Kolčava 1992) odbočka pro lokomotivní remízu s montážní jámou

Golemova sluj: (Kaifoš 1991) podle trampa, který prý uhořel, folklorní konotace? (Lahoda 1999, 10-11)

Gotická stěna: speleoalpinistický název, odvozeno z pojmenování Gotické štoly

Gotická štola: (Jäger 1993) vstup do štoly má podobu gotického portálu, název snad vznikl u skupiny Specialisté

Hágenka: (anonym nd.) folklorní konotace, štola spjatá s Hagenem

Hagenova studánka: folklorní konotace, jde o místo spjaté s Hagenem, nabírala se zde při táboření pitná voda

Hagenova svázná štola: (Kolčava 1992) odvozeno ze jména sousední Hagenovy štoly a charakteru štoly

Hagenova štola: (Kolčava 1992) folklorní konotace, jde o místo spjaté s Hagenem

Hagenova vyhlídka: z okna je výhled na Velkou Ameriku, druhotně podle folkloru

Hanákova štola: (Horáček a kol. 2001, 131-132) podle chiropterologa V. Hanáka

Hlavní sběrná chodba: (Jäger 1993) označení na základě původní funkce

Hlavní štola: (Kolčava 1992) kratší označení Hlavní sběrné chodby, podle funkce štoly

hlavní štola Malá Amerika: (Horáček a kol. 2001, 128) celkové označení části komplexu přístupné z Hlavní sběrné chodby pro účely chiropterologického výzkumu

Horní okno: (Kolčava 1992) zbytek štoly se otevírá do lomu oknem vysoko ve skalní stěně

Hřbitov: (WWW4) na ploše býval symbolický hřbitov obětí Amerik

Chodba exkrementů: do štoly se chodilo na záchod

Chrochtárna: celkové označení štol 2.patra Trestaneckého lomu, doloženo v prostředí speleomontanistické skupiny CMA

Jahodová štola: (Kolčava 1992) původ názvu neznámý, možná žertovná zkomolenina z „Lahodova“ podle člena CMA. Název vznikl v prostředí skupiny SPEA.

Jezerní štola: (Kaifoš 1991) štola obchází jezero

Jižní komín: oficiální lomařské označení tzv.Pustého lomu, podle původního charakteru díla

Jižní kříž: (Jäger 1993) dvě varianty vysvětlení: 1) lom je na jihu a nachází se v něm kříž, který je označován jako památka na zmizelou dívku Hanku – folklorní konotace, poblíž na

konci Diabasové štoly další kříž, 2) v 80.letech zde tábořili trampové inspirovaní obdobím americké občanské války v barvách Konfederace – tzv. „jižani“, název pochází přímo od nich, nebo je od toho odvozen

Jižní překop: oficiální lomařské označení

K závodu: (Horáček a kol. 2001, 131-132) štoly vedou k areálu Lomů Mořina

Kamenný lom: (WWW4) název odvozen z vnějších charakteristik

Kamenská chodba: štola se nachází u lomu Kamensko

Kamenská svážná štola: (Kolčava 1992) původně svážná štola se nachází u lomu zvaného „Kamensko“

Kamenská štola: (Kolčava 1992) štola směřuje k lomu zvanému „Kamensko“

Kamensko: (Jäger 1993) . Kolem roku 1981 do lomu jezdili trampové z Brandýsa nad Labem, pojmenovali jej „osada Kamensko“. Po dvou letech skončili, ale nápis bílou barvou na stěně vydržel a nový název se ujal.

Kamzičí lom: (Jäger 1993) snad podle bez lana obtížně zdolatelných skalních stěn

Kanada: (Jäger 1993) patrně odvozen podobným způsobem jako název lomu Mexiko inspirací pojmenováním „Amerika“ pro okolní lomy. Starý, snad trampský název.

Kazatelna: (Jäger 1993) původ názvu neznámý

Komín smrti: (Kolčava 1992) původ názvu neznámý, známý již v 80.letech 20.stol., údajně se zde stal smrtelný úraz

Komínovka: (WWW4) šikmý komín z Anděrovy štoly

Kontaminovaná štola: (Kaifoš 1991) v 70.letech byl na vstupních vratech nápis „VSTUP PŘÍSNĚ ZAKÁZÁN radioaktivita vody $4 \cdot 10^{-6}$ Ci/l ONV“ (Tremgoviny 40/1995), nezakládal se na pravdě, je-li datace správná, pak je autor neznámý

Kouřící lom: (Jäger 1993) lom byl zavážen papírenským odpadem, často doutnajícím, název se ujal i v odborné geologické a paleontologické literatuře (Kříž 1983, 5)

Kout: speloalpinistický název, roh Trestaneckého lomu s poněkud pozvolnější stěnou

Kozolupská štola: (Kříž 1983, 4) patrně označení pro Severní překop, podle polohy štoly

Kozolupský lom: (Vachtl 1949, 74-75) oficiální lomařské označení pro oblast zhruba ve východní polovině Velké Ameriky – bývalý samostatný lom, podle přílehlé obce

Kozolupský lom: (Turnovec 1964, pro oblast Azurového jezera) patrně mylně přenesený název

Krvavá chodba: štola bývá často používána jako záchod, při jednom úklidu iniciovaném pracovníky CHKO, kterého se účastnili i lidé ze skupiny SPEA, se zde nacházelo velké množství použitých dámských vložek

Lanovka: (Kaifoš 1991) svážná štola s tažnou lanovou dráhou

Ledová Galerie: odvozeno z názvu „Velká Galerie“, v ústích štoly se v zimě dělají rampouchy. Název užívali v roce 2002 M.Kolčava a M.Přibil.

Liščárna: (Jäger 1993, pro *Liščí lom*) starý trampský název, dvě varianty původu pojmenování: 1) lezlo se sem štolou o zmenšeném profilu („liščí nora“), 2) byly zde četné liščí nory (*Trempoviny 3/1993*)

Liščárna: (pro *Jižní kříž*) mylný přenos názvu

Liščí lom: (Jäger 1993, pro *Liščí lom*) trampský název, k původu jména viz. „Liščárna“

Liščí lom: (pro *Jižní kříž*) mylný přenos názvu

Liščí štola: (Kolčava 1992) název údajně odvozen D.Kaifošem z pojmenování přilehlého Liščího lomu

Lom Kozolupy: (Kříž 1983, 4) podle polohy lomu poblíž obce Kozolupy, uváděno jako oficiální název chráněného přírodního výtvaru

Mackennovo údolí: název z počátku 80.let z prostředí speleomontanistické skupiny CMA, inspirován westernem „Mackennovo zlato“

Malá Amerika: (Jäger 1993) zatopený lom podobný Velké Americe, ale menší

Malá Galerie: (Kolčava 1992) podle řady oken do lomu, charakteristický název pro tento typ štoly, přídomek „Malá“ ji odlišuje od obdobné polohy ve východní oblasti („Velká Galerie“). Název údajně vymyslel D.Kaifoš.

Malá Liščí: část oblasti Liščího lomu, snad jedna polovina dvojice Liščí lom-Želva

Malá Romanovského štola (Horáček a kol. 2001, 128): označení Kamenské svážné štoly používané v chiropterologické evidenci, název odvozen podle jména přilehlé Romanovského štoly

Malé Kamensko: (Jäger 1993) název odvozen od názvu většího sousedního lomu, původ názvu viz. „Kamensko“

Malý Přírod'ák: (Jäger 1993) v okolí lomu jsou dvě přírodní jeskyně, odlišen od většího sousedního „Přírod'áku“

Malý přírodní lom: (Kolčava 1992) viz. „Malý Přírod'ák“

Malý Pust'ák: (Jäger 1993) lom je menším sousedem Pust'áku

Maršálkova chodba: (Jäger 1993) podle jména v oblasti činného chiropterologa J. Maršálka

Maršálkova štola: (Horáček a kol. 2001, 131-132) podle jména v oblasti činného chiropterologa J. Maršálka

Martiho studna (Kaifoš 2004,5): podle člena speleomontanistické skupiny CMA, držela se zde pitná voda

Martiniho studna: (Kolčava 1992) podle člena speleomontanistické skupiny CMA, držela se zde pitná voda , zkomolený název (Kaifoš 2004, 5)

Mártyho studna: podle člena speleomontanistické skupiny CMA, držela se zde pitná voda

Medvěd: (Jäger 1993) původ názvu neznámý

Medvědí tlapy: název pro jeden z lomů v oblasti Sovího lomu či Přírod'áku, zachycen kolem poloviny 90.let 20.stol.

Menstruační štola: (Kolčava 1992) štola bývá často používána jako záchod, při jednom úklidu iniciovaném pracovníky CHKO, kterého se účastnili i lidé ze skupiny SPEA, se zde nacházelo velké množství použitých dámských vložek

Mexičan: (Jäger 1993) štola vede z Velké Ameriky k Mexiku

Mexico: (anonym nd.) méně častá varianta názvu Mexiko

Mexiko: (Jäger 1993) původ názvu nejasný, patrně inspirován sousední (Velkou) Amerikou

Milanova štola: (Kolčava 1992) podle osoby, původ názvu neznámý

Modlitebna: (Jäger 1993) starý trampský název, dvě varianty výkladu: 1) na stěně zde byl kříž, 2) počátkem 70tých let zde byl „oltář“ s hlavou nakreslenou fosforovými barvami a nápisem „Hägen“, hořivaly zde svíčky (Tremgoviny 28/1995). V chiropterologické literatuře se název „Modlitebna“ v některých případech vztahuje i k přilehlé části Gaislerovy štoly (Horáček a kol. 2001, 128).

Modrá laguna: podle barvy vody ovlivněné odpadem při výrobě umělého mramoru, možná inspirace stejnojmenným filmem

Modrá voda: podle barvy vody ovlivněné odpadem při výrobě umělého mramoru

Modrý lom: (Jäger 1993) původ názvu nejasný, snad se vztahuje na výraznou barvu vody

(zával) *Monte Carlo:* (Kolčava 1992) název z prostředí skupiny CMA, pojmenován žertem při hrabání hrabičkami během prolongace, neboť se to podobalo shrabování žetonů v ruletě

Montgomery: (WWW18) patrně trampský název, důvod pojmenování neznámý

Mramorák: varianta názvu odvozeného podle přilehlé výroby umělého mramoru

Mramorový lom: (LČK) zřejmě podle výroby umělého mramoru

Mustang: trampský romantický název

(zával) Naděje: (Kolčava 1992) speleologický název, prokopání závalu slibovalo možnost proniknutí do nepřístupné části systému

Nadějná štola: (Kolčava 1992) speleologický název, pojmenováno podle staré mapové dokumentace před ověřením skutečného stavu prokopáním závalu Naděje

Naftová štola: (Kaifoš 1991) štola byla kontaminována olejovými produkty

Nákladový lom: (Jäger 1993) O.Jäger uvádí tento název pro lom Školka jako omyl, nicméně používání ve formě „Nákladák“ se vyskytuje

Nákladák: varianta názvu „nákladový lom“ pro Malou Ameriku, speleologové snad kolem 1969

Niplová štola: podle speleoalpinistické techniky

Nová chodba: původ názvu nejasný

Nová těžná štola: (Máca 1999, 26) podle funkce, vzniku a charakteru štoly

Nová svážná štola: (Kolčava 1992) označení na základě funkce a charakteru štoly

Nové XII.: (Jäger 1993) lomařské označení, původní vymezení pracoviště č.12 bylo ale částečně odlišné

(lom) Objevitelů: (Horáček a kol. 2001, 128) název pro lom „Velká hora“ používaný v chiropterologické evidenci, též označení celého evidenčního úseku, podle objevu po dlouhou dobu odříznutých částí systému při prolongačních pracích na závalu Specialistů

(štola) Objevů: název používaný v 80.letech pro Gotickou štolu kvůli objevu Únorové propasti

Obří stěna: speleoalpinistický název, podle podoby stěny

Odkaliště: (Jäger 1993) lom sloužil jako odkaliště

Okružní štola: (Horáček a kol. 2001, 131-132) štola má dva vstupy, název užívaný v chiropterologické evidenci

Ondrušova štola: (Máca 1999, 26) název vymyslel M.Kolčava na památku hostinského Ondruše z Mořiny, který se poblíž ústí štoly zřítíl do lomu

Orlí hnízdo: (Kolčava 1992) podle nápisu, který se zde nacházel. Výklenek zbytku štoly je ve skalní stěně nad lomem

Osmička: (ABV 2001, 3) starý trampský název, v lomu byla vyježděna cesta ve tvaru poloviny osmičky, možný i původ z technického označení

Ostrov: (Kolčava 1992) plocha vytváří v jezeře lomu Školka poloostrov dostupný pouze po vodě nebo pomocí horolezecké techniky.

Ostrůvek: plocha vytváří v jezeře lomu Školka poloostrov dostupný pouze po vodě nebo pomocí horolezecké techniky.

Ovčí lom: (Jäger 1993) v místní jeskyňce se jednou našla mršina ovce

Ovčí štola: (Kolčava 1992) viz Ovčí lom

Papírák: (LČK) varianta názvu „lom Papíren“, podle zavážení papírenským odpadem

(lom) Papíren: z prostředí speleomontanistické skupiny CMA, lom byl zavážen papírenským odpadem

Páté patro: (ChP) lomařské označení Trestaneckého lomu, zaznamenáno použití v roce 1989 vedením podniku, které si nebylo jisté, je-li možné používat termín „Trestanecký lom“

Podkova: (Jäger 1993) název vymyslel M.Kolčava podle tvaru lomu

Podkovácká štola: (Kolčava 1992) odvozeno od lomu Podkova, do kterého štola vedla

Podpřevisová štola: nad vstupem do štoly je převis

Policajtky: štola byla používána jako úniková cesta před policisty

Portál salátů: speleoalpinistický název vzniklý v prostředí Stanice č.2 - Plzeň Speleologické záchranné služby, lezení pod převisem štoly je náročné, kdo na to nemá je „salát“

Pracoviště č.4: oficiální lomařské označení velké části Trestaneckého lomu

Pracoviště č.8: lomařské označení východní části původního lomu „Amerika“, dnes součást „Velké Ameriky“

Pracoviště č.10 (pro prostor Trestaneckého lomu): oficiální lomařské označení oblasti v západní části Trestaneckého lomu

Pracoviště č.11: oficiální lomařské označení oblasti mezi silnicí v areálu Lomů Mořina a Trestaneckým lomem, západní části lomu „Amerika“ podle původního administrativního členění

Pracoviště č.12: oficiální lomařské označení oblasti na západním okraji lomu zvaného „Nové XII.“ (dnes zasypáno, brusírna), administrativně nejzápadnější část lomu „Amerika“

Pracoviště č.13: oficiální lomařské označení prostoru lomů na Jižním překopu

Pracoviště č.15: oficiální lomařské označení oblasti na severním konci Překopu na 2.patře Budňanského ložiska

Pracoviště č.17: oficiální lomařské označení oblasti lomu Školka

Pracoviště č.18: oficiální lomařské označení prostoru souvisejícího s lomy „Supí“ a „Soví“

Pracoviště č.19: oficiální lomařské označení prostoru lomu „Podkova“

Pracoviště č.30: oficiální lomařské označení Supího lomu

Prašná cesta: stezka vede místy po hlinitém podkladu

První hlína: název údajně zavedl T.Z. podle nápisu tužkou v archivní mapě lomu, jde o část lomu, kam lomaři nasypali hlínu

První svážná: (Máca 1999, 27) podle polohy a chartakteru štoly

Průchodová štola: (Horáček a kol. 2001, 131-132) štolou je možné projít z Velké Ameriky do Trestaneckého lomu, název užíván v chiropterologické evidenci

Přední svážná: (Kaifoš 2004, 10) podle charakteru štoly, nachází se blíže k podniku Lomů Mořina, než Zadní svážná

Překop na 2. patře Budňanského ložiska: oficiální lomařské označení pro hlavní štolu na 2.patře západní oblasti („Gaislerova“)

Překop do Boubové: oficiální lomařské označení

Překop na Boubovou: varianta lomařského názvu

Překop na Velkou Horu: (Kolčava – Kaifoš – Máca 1995,3) oficiální lomařské označení

Přípravná štola: (Němec, M. – Němcová, P. – Máca, M.P. 1999, 28-29) označení na základě funkce štoly

Přírodnák: (Horáček a kol. 2001, 128) varianta jména „Přírodák“ používaná v chiropterologické evidenci

Přírodák: (Jäger 1993) v lomu se nacházejí dvě větší přírodní jeskyně, starý tramský název

Přívoz: (WWW4) místo, kde lze přebrodit jezero Velké Ameriky, nejjednodušší pro překonání, býval zde vor (WWW4)

Ptačí lom: (Kolčava 1992, pro Supí lom) původ názvu neznámý, možná jedna z variant názvů „Soví“ a „Supí“

Ptačí lom: (Jäger 1993, pro Soví lom) původ názvu neznámý, možná jedna z variant názvů „Soví“ a „Supí“

Půlnoční jáma: (Máca 1999, 27) zřejmě odvozeno z názvu sousedního Slunečního lomu, název vznikl kolem roku 1992

Půlnoční lom: (Kaifoš 1991) zřejmě odvozeno z názvu sousedního Slunečního lomu

Pustá svážná štola: (Kolčava 1992) podle podoby a původní funkce štoly, odvozeno z pojmenování přilehlého lomu. Pojmenování zavedla skupina SPEA.

Pustý lom: (Kolčava 1992) tramský název nejasného původu - šlo o jedno z nejfrekventovanějších tábořišť, někdy vysvětlováno podle nepřehledně zarostlého okolí (lesní školky) v době vzniku názvu, ale byl používán už před jejím založením

Pusták: (Jäger 1993) zkrácený název Pustého lomu, tramský název nejasného původu – viz „Pustý lom“

Pusták (pro Supí lom): patrně zaměněný název, speleologové kolem roku 1969

Radiácká štola: (Kolčava 1992) ve štole měla základnu skupina CMA, název vznikl koncem 80.let z toho, že CMA po okolí záměrně šířila fámy o radiaci v podzemí (Kolčava – Kaifoš – Máca 1995,6), částečně byl snad inspirován i nápisem RD („Rudné doly“ – podle RD Mořina)

Rakušan: název pro Liščí lom zaznamenaný kolem 2.pol.60.let

Rešna: (Jäger 1993) pojmenování podle průzkumných rýh – rešen (z něm. Reche), název zahrnuje i širší okolí

Rešná: (Horáček a kol. 2001, 128) varianta názvu Rešna, použito jen pro lom Školka

Rokle 130: původ názvu nejasný, uváděn na tramské mapě na přelomu 80. a 90.let 20.stol.

Rokle růží: (Jäger 1993) tramský název, důvod pojmenování nejasný

Rokle stotřicítka: název zavedl M.Kolčava při mapování prováděném skupinou SPEA podle nápisu „Rokle 130“ na tramské mapě

Romanovského štola (Horáček a kol. 2001, 128): název používaný nejprve chiropterology, podle osoby působící v oboru. Bývá používán i jako označení celého evidenčního úseku při sčítání netopýrů.

(štola) Růží: (Kolčava 1992) název vznikl v prostředí skuiny SPEA během mapování a je odvozen z názvu „Rokle růží“ používaném na jedné tramské mapě pro Pustý lom. Pro ten bylo zvoleno jiné pojmenování, ale romantický název se členům SPEA zalíbil a byl umístěn do štoly, pro kterou označení scházelo.

Růžák: (Horáček a kol. 2001, 128) původ názvu nejasný

Růžový lom: (Horáček a kol. 2001, 128) původ názvu nejasný

Rybízák: (Jäger 1993) pojmenováno speleologickou skupinou „Specialisté“ podle oblíbeného rybízového vína (*Kolčava – Kaifoš – Máca 1995,7*)

Rybízový lom: (Kolčava 1992) pojmenováno speleologickou skupinou „Specialisté“ podle oblíbeného rybízového vína

Rytířská štola: (Kaifoš 1991) původ názvu neznámý, z prostředí skupiny SPEA

(lom) S propadem: (Jäger 1993) zřejmě podle terénní konfigurace s výskytem propadu

Samoták: (Horáček a kol. 2001, 128) 1) zkomolení názvu „Šamoták“, 2) lom je v lese o samotě

Severní ložisko (pro oblast Přírodáku): odvozeno z lomařského dělení ložiska

Severní ložisko (pro „lom u Kozolup“): (Jäger 1993) odvozeno z lomařského názvu

Severní překop: (Máca 1999, 25-27) lomařský název

Severní překop: (LČK, pro lom u Kozolup) název přenesen z přilehlé stoly

Severní překop na 3.patře: oficiální lomařské označení

Schniloušák: (Jäger 1993) název z prostředí speleologické skupiny Specialisté, podle jejich kolegy Schnilouše (přezdívkou)

Sluneční lom: (Kaifoš 1991) původ názvu nejasný, údajně jej zavedl D.Kaifoš

Smetiště: (Horáček a kol. 2001, 128) varianta názvu „Smeták“

Smeták: (Jäger 1993) lom byl zavážen odpadem

Smržova štola: (Kolčava 1992) název vznikl při maování skupinou SPEA, v místě, kde dříve ústla do lomu, rostl smrže

Smužova štola: zkomolenina ze „Smržova štola“, vyskytuje se v některých upravovaných variantách mapy *Kolčava 1992* kolujících mezi návštěvníky

Spojka: speleoalpinistický název, kratší stěna

Sojčí lom: (Jäger 1993) původ názvu neznámý, zaznamenán skupinou SPEA v 90. letech 20. stol. jako jeden z méně významných alternativních názvů

Soví lom: (Jäger 1993, pro Soví lom) název přenesen omylem z lomu „Velká hora“

Soví lom: (Tremgoviny 3/1993, pro lom Velká hora) údajně starý název lomu, později mylně přenesen na dnešní Soví lom. Ve skalní stěně bylo bidýlko, na kterém sedávaly sovy.

Soví ráj: (Jäger 1993) zřejmě trampská modifikace mylně přeneseného názvu z lomu „Velká hora“. „Soví ráj“ bylo jméno trampského tábořiště v „Sovím“ lomu.

(lom) Specialistů: (Jäger 1993) po speleologické skupině „Specialisté“, která zde působila

(zával) Specialistů: (Kolčava 1992) po speleologické skupině „Specialisté“, která zde působila

Spojovací štola: štola spojovala 3.štolové patro s Velkou Amerikou

Srcí štola: do štoly se chodilo na záchod

Srnčí lom: zřejmě zkomolenina ze Sojčí lom, vyskytuje se v některých upravovaných variantách mapy *Kolčava 1992* kolujících mezi návštěvníky

Stará svázná štola: podle charakteru štoly

Staré XII.: (Jäger 1993) původně bezejmenný lom, název vznikl přenesením lomařského pojmenování ze sousedství

Stendhalova štola: (Kolčava 1992) název zřejmě inspirován jmény sousedních lomů („Červený“ a „Černý“), H.B.Stendhal je autorem románu „Červený a černý“

Stezka smrti: (Kolčava 1992) jde o nebezpečnou cestu lomovou stěnou s rizikem smrtelného pádu

Stěna smrti: varianta názvu Stezka smrti

Stotřicítka: (Kolčava 1992) odvozeno z nápisu „Rokle 130“ na staré tramské mapě, zkráceno

Starý systém: název vznikl ve speleologickém prostředí na základě mylné domněnky, že štoly jsou starší než Hlavní sběrná chodba kvůli jejich odlišné výškové úrovni.

Strojovna: název na základě funkce štoly, byla zde strojovna výtahu svislé šachty

Středověký systém: (Cílek 1994) název vznikl před rokem 1989 ve speleologickém prostředí na základě mylné domněnky, že štoly jsou starší než Hlavní sběrná chodba kvůli jejich odlišné výškové úrovni. Výraz „středověký“ zde znamená pouze že štoly jsou staré, nejde o vážně míněnou dataci.(II.)

Stupeň: skalní stupeň

Suchá štola: snad podle charakteru štoly

Sup: (ChP) varianta názvu „Supí lom“

Supák: (Jäger 1993) zkrácení názvu „Supí lom“, snad romantické pojmenování bez konkrétní příčiny

Supí lom: (Kolčava 1992) původ názvu neznámý, snad romantické pojmenování bez konkrétní příčiny

Svážná: (124) pro Andělské schody. Název odvozen od funkce štoly

Svážná č.9: oficiální lomařské označení tzv. „Hagenovy svážné štoly“

Svážná štola: (Kolčava 1992) pro štolu v oblasti Středověkého systému. Označení na základě funkce

Svážná pod truhlárnou: svážná štola se nachází pod objekty truhlárny, starý zavedený název

Systém Atlantis: pojmenování skupiny CMA pro polozatopené štoly na 5.patře Trestaneckého lomu

Šamotová štola: (Kolčava 1992) název patrně vznikl současně s názvem „Šamoťák“ (viz), případně je jeden z těchto názvů odvozen z druhého

Šamoťák: (Jäger 1993) 1) název pochází od party geodetů, která zde kolem r.1990 chtěla zmapovat štoly, podle mazlavého bláta na dně; 2) jde o pozpátku čtené jméno „Tomáš“ člena skupiny SPEA Tomáše Ebermanna, název byl vytvořen v roce 1991 (*Kolčava – Kaifoš – Máca 1995, 7; Kolčava 2006*); 3) zkomolení názvu „Samoták“

(lom) Školka: (Jäger 1993) u lomu se nacházela lesní školka, oficiální lomařský název

štola II: (Horáček a kol. 2001, 131-132) označení 3.patru systému Východ používané v chiropterologické evidenci

štola III: (Horáček a kol. 2001, 131-132) varianta označení Maršálkovy štoly používaná v chiropterologické evidenci

štola 9: (Horáček a kol. 2001, 128) číselné označení Gaislerovy štoly mezi Liščím lomem a Modlitebnou, občas se vyskytuje v chiropterologické evidenci

štola 10: (Horáček a kol. 2001, 128) číselné označení Gaislerovy štoly používané někdy v chiropterologické evidenci

Štola č.14: snad lomařské označení

Štola mrtvého muže: název zaznamenán v prostředí skupiny CMA, ale prý je starší, dáván do souvislosti s politickými vězni

Štola objevů: název ze speleologického prostředí, podle objevu Únorové propasti

Štola smrti: (Máca 1999, 25) původ názvu neznámý, možným vysvětlením je, že štola ale místy značně poškozená a zařícená, na vratech býval nápis „*Je-li ti život milý, nevstupuj za tyto dveře!*“

Šutrák: (Turnovec 1964) speleologický název pro Pustý lom, doložen kolem r.1969

Těžní jáma: (LČK) snad podle jámového charakteru nevelkého lomu, původ označení obecně nejasný

Tichá štola: (Kolčava 2004, 44) název vymyslel M.Kolčava, štola není obvykle navštěvována, je vysoko nad dnem Velké Ameriky, mělko pod povrchem, a byly na ní zkoušeny schopnosti proutkaře Tichého z Kozolup

Traverzový lom: (Jäger 1993) byl zde nacvičován pozdější traverz přes Trestanecký lom

Trestaňák: (ABV 2001, 2) varianta názvu „Trestanecký lom“

Trestanecký lom: (Jäger 1993) podle trestaneckého tábora, tradován již od 2.světové války, používán i lomaři

(lom) U Kozolup: (Jäger 1993) podle přilehlé obce

U Truhlárny: (Kaifoš 2004, 10) snad podle blízkých objektů v areálu podniku

(lom) U výjezdu: (Jäger 1993) název používán CMA, podle nedalekého výjezdu – ústí svážné štoly na povrch

Únorová propast: (Jäger 1993) byla objevena v únoru

Úsek č.15: (Jäger 1993) varianta lomařského označení

Úsek č.18: (Jäger 1993, pro *Supí lom*) varianta lomařského názvu, vztahuje se na více souvisejících objektů

Úsek č.18: (Jäger 1993, pro *Soví lom*) varianta lomařského názvu, vztahuje se na více souvisejících objektů

Ústupný předěl: speleoalpinistický název, skalní stupeň

V kalhotách: (Drábek 1988, pro komplex lomů) podle starého názvu přilehlého údolíčka „V kalhotech“

(lom) V kalhotách: (Jäger 1993, pro jeden lom) podle starého názvu přilehlého údolíčka „V kalhotech“

(lom) Ve Školce: (Vachtl 1949, 74-75) varianta lomařského názvu lomu „Školka“

Velkolom: málo časté označení pro areál Lomů Mořina

Velikonoční jeskyně: (Kolčava 1992) původ nejistý, patrně jde o speleologické označení, odvozené podle období, kdy byla jeskyně dokumentována

Velikonoční lom: (Kolčava 1992) původ názvu nejasný, používán u speleologů kolem r.1969, možná odvozen z názvu v lomu se nacházející Velikonoční jeskyně

Velikonoční štola: (Kolčava 1992) původ názvu nejasný, možná odvozen z názvu blízké Velikonoční jeskyně

Velká Amerika: (Jäger 1993) obecný název odvozený od starého pomístního jména, přídomek „Velká“ podle rozměrů lomu a pro odlišení od Malé Ameriky (lom Školka) v západní oblasti. Používáno pro lom, v chiropterologické evidenci někdy jen pro oblast štol 3.patra (*Horáček a kol. 2001, 131-132*)

Velká Galerie: (Kaifoš 1991) podle řady oken do lomu, charakteristický název pro tento typ štoly, přídomek „Velká“ ji odlišuje od obdobné polohy v západní oblasti („Malá Galerie“). Název zavedl D.Kaifoš.

Velká Liščí: část oblasti Liščího lomu, snad jedna polovina dvojice Liščí lom-Želva

(lom) Velká hora: (Jäger 1993) podle starého místního toponyma

Velké rešno: (Kolčava 1992) jde o největší rešno v oblasti

Vinnetou: údajně nejstarší trampský název Jižního kříže, podle děl Karla Maye a jejich filmových zpracování

Viniák: varianta starého názvu pro Jižní kříž „Vinnetou“, podle děl Karla Maye a jejich filmových zpracování

Vlečná jáma: (Kaifoš 2004, 12) název vychází z funkce a technického vybavení štoly, údajně používán lomaři

Vlčí štola: (Kolčava 1992) původ názvu neznámý, je o něco starší než název „Šamotová štola“ (*Kolčava 2006*)

Vlčí smyčka: pozůstatek smyčky dopravní štoly, původ názvu neznámý, souvisí s Vlčí štolou.

Vodárna: část systému Naftové štoly v neznečištěném místě, vodní zdroj pro Vápenku

Vodní štola: (Kaifoš 1991) štola je částečně zatopena

Vodní tunel: štola má velký profil a je částečně zatopena

Vojířův převis: pojmenován po zasloužilém speleologovi

Votrubcova šachta: pojmenováno po Petru Votrubcovi z CMA

(lom) Východ: (Jäger 1993) oficiální lomařské označení

Východní slez: (WWW4) sestup do Velké Ameriky na východě

Východní okna: varianta názvu „Východní štoly“, zbytky štol ústí do lomu několika okny

Východní štoly: (Kaifoš 1991) štoly se nacházejí ve východní části lomu, název zaveden při mapování skupinou SPEA

Vzduchový vrátek č.4: oficiální lomařské označení, podle vrátku na stlačený vzduch, název označuje celou úpadní štolu

Woodcraft: (Jäger 1993) lesní moudrost, současně název hnutí založeného E.T.Setonem a znaku lesní moudrosti (kruh se dvěma rohy), hrajícího významnou roli v trampské symbolice. Znak „woodcraft“ tam byl namalován na stěně.

Zadní svážná: (Kaifoš 2004, 11) nachází se dále od podniku Lomy Mořina, než Přední svážná

Zaječí procházka: úzká skalní římsa, jeden z členů skupiny Specialisté pozoroval zajíce pohybující se nedaleko (ne však přímo na římsě) a později sem nanýtoval cedulku s tímto názvem

Zaječí štola: (Jäger 1993) skupina Specialisté potkala ve štoli zajíce či divokého králíka, který sem před nimi zřejmě původně utekl

(lom) Západ: (Kolčava 2004) uváděno jako lomařské označení Trestaneckého lomu, srov. „Amerika – západ“

Západní lom: (WWW4) lom je nejzápadnějším lomem systému Amerik

Západní slez: (WWW4) sestup do Velké Ameriky na západě

Závod: (Horáček a kol. 2001, 128, pro lom Staré XII) lom leží v areálu Lomů Mořina

Závod: (Horáček a kol. 2001, 132, pro oblast 3.patra systému Východ) štoly vedou k areálu Lomů Mořina

Zbytovského štola: (Jäger 1993, pro štoly nad vstupním tunelem do Velké Ameriky) podle chiropterologa P. Zbytovského

Zbytovského štola: (Horáček a kol. 2001, 132, pro Maršálkovu chodbu) podle chiropterologa P. Zbytovského, duplicitní spíše nepoužívaný název

(zával) Ztracených iluzí: (Kaifoš 1995) pojmenován po zpřístupnění této části štol speleology, starší dokumentace slibovala možnost výskytu dalšího pokračování štoly Naděje, ta však byla ukončena tímto závalem. Pokus o prolongační práce ukončilo zřícení průzkumné chodbice.

Želva: (Jäger 1993, pro Supí lom) údajně podle plastiky želvy na stěně, spíše omylem přenesený název.

Želva: (Kolčava 1992, pro lom Želva) byla zde nitrobarvou na stěně namalovaná asi 30cm vysoká želva

13. Literatura a prameny

Webové stránky jsou ověřeny k 17.1.2006 není-li uvedeno jinak.

13.1 Informátoři:

- I1 „Sokol“, tramp dlouhodobě navštěvující Ameriky zejm. v 80.letech, žije v Praze*
- I2 L.Lahoda, speleolog, badatel, člen CMA, v oblasti aktivní od konce 70.let do současnosti,, žije v Praze*
- I3 „Eos“, tramp dlouhodobě navštěvující Ameriky od 60.let, žije na Hořovicku*
- I4 „Čáp“, zástupce SDH Solopisky, na Ameriky jezdil i na tramp od 90.let*
- I5 „Potkan“, speleolog, člen Společnosti Barbora a ZO 1-05, v oblasti aktivní od r.1990*
- I6 „Suchejš“, člen Společnosti Barbora, přítomen rozhovoru s I5, doplnil několik vzpomínek, v oblasti aktivní od r.1986*
- I7 tramp náhodně potkaný na lokalitě, na Ameriky jezdil od 80.let*
- I8 policista, působil v oblasti cca 16 let do r.1990, v důchodu, žije na Berounsku*
- I9 D.K., speleolog, člen Společnosti Barbora a ZO 1-05, v oblasti působil od konce 80.let*
- I10 M.P., tramp, dlouhodobý člen T.O.Amerika-boys, v oblasti půdobi od 60.let, žije v Praze*
- I11 J.Hahn, bývalý zaměstnanec Lomů Mořina (od konce od 50.let), žije na Berounsku*
- I12 M.D., bývalý dlouhodobý zaměstnanec Lomů Mořina, pouze krátký rozhovor*
- I13 náhodný návštěvník Hlavní štoly, na Ameriky jezdil od konce 80.let, žije v Praze*
- I14 K.F., zaměstnanec Lomů Mořina od 80.let, speleolog, člen Společnosti Barbora, žije na Berounsku*
- I15 O.J., zaměstnanec CHKO Český kras, speleolog, člen ZO 1-05, žije v Praze*
- I16 D., zaměstnanec Lomů Mořina od poloviny 80.let, žije na Berounsku*
- I17 B., zaměstnanec Lomů Mořina od 60.let*
- I18 J.Plot, speleolog, člen ZO 1-02, účastnil se prvních speleologických výzkumů v oblasti, žije na Berounsku*

I19 G.K., laická osoba, atypické varianty folkloru údajně od příbuzných, pouze elektronická komunikace

I20 P.Hušták, tramp, občasně navštěvoval oblast jako mladý v 90.letech

I21 doplňující informace od personálu skanzenu Solvayovy lomy uváděné při prohlídce expozice, zejm. pověsti

I22 T.Z., speleolog, člen ZO 1-11, zaměstnanec AOPK, člen skupiny „Specialisté“, Praha

I23 J.N., speleoložka, členka ZO 1-11, bývalá členka Specialistů, v oblasti aktivní v 80.letech, Praha

I24 K., trampka z Údolí děsu, na Ameriky jezdila zhruba mezi lety 1965-1970, nar. v 50.letech

I25 J.S., speleolog, Pražák, člen ZO 1-05 Geospeleos, na Ameriky jezdil zejm. v 60.letech

I26 T.O., řidič záchranky, příležitostný speleolog, na Ameriky jezdil i zamlada, třicátník, Bzová

I27 S.Myslbeková, dlouhodobá pracovnice SCHKO, nyní v důchodu. Černošice.

I28 M.K., speleolog, dokumentuje oblast od r.1988, člen skupiny SPEA a ZO 1-05. Praha.

I29 M.Č., skautský vedoucí, nar. 1979, pouze dílčí informace, na Ameriky jezdil v dětství. Praha.

I30 K.T., studentka, nar. 1987, na Amerikách nikdy nebyla, pouze varinata pověsti o Hagenovi

Vojíř, V. (ústní sdělení, 27.8.2005)

Příbil, M. (ústní sdělení a e-mailová komunikace, obecně těžební historie a lomařské místní názvy, konzultace během let 2004-2006)

Kolčava, M. (e-mailová komunikace, doplňky a opravy, 2006)

13.2 Literatura a obecně dostupné prameny s tištěnou verzí

Altman, K. 2003: Jak někteří trampují, in: Rajče na útěku. Kapitoly o kultuře a folkloru dnešních dětí a mládeže s ukázkami. Brno. 257-285

anonym 1991b: Jak svítí Alkazar, in: Speleo 5,
<http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp5/alkazar.htm>

anonym 1997: 5.valné shromáždění ČSS, in: Speleo 24,
<http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp24/cinnost.htm>

anonym 2004: Zpráva o činnosti základních organizací, in: Speleo 40, 5-44

- Brutus, J.B. 1994: *Mrtvý pantograf*, in: *Krasová depese 1*, 37-38
- Bufka, A. 2002: *Mořina (Beroun) Těžba vápence*, in: *Hlušičková, H. (ed.) – Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. díl. H-O. Praha.*
- Cílek, V. 1991: *Desperáti v Českém krasu*, in: *Speleo 6*,
<http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp6/azpravy.htm#link23>
- Cílek, V. 1993: *Boj o Ameriku?*, in: *Speleo 12*,
[http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp12/kratkez.htm#Boj o Ameriku](http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp12/kratkez.htm#Boj%20o%20Ameriku)
- Cílek, V. 1994: *Z historie těžby vápence na Malé Americe v Českém krasu*, in: *Speleo 16*,
<http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp16/amerika.htm>
- Cílek, V. 2000: *Vyčisti a zmiz! Esej o morfologické a estetické úpravě opuštěných lomů a o pokušení být chytřejší než příroda*, in: *Cílek, V. – Bosák, P. (eds.): Zlatý kuň. Praha.*
- Cílek, V. a kol. 2005: *Střední Brdy. Příbram.*
- Cílek, V. 2005: *Kladenské haldy, jejich význam, hodnota a možnosti revitalizace*, in: *Ochrana přírody 7*, 214-217
- Dvořák, O. 2001: *Tajemná tvář krajiny mezi Beroukou a Brdy. Beroun.*
- Dziegel, L. 1996: *Hiking tourism, mountaineering and speleology – subculture of escapism in communist Poland*, in: *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 4 – Studia Ethnographica IX*, 9-24
- Foglar, J. 1939: *Chata v Jezerní kotlině. Praha.*
- Foglar, J. 1969: *Dobrodružství v Zemi nikoho. Praha.*
- Foglar, J. 1990: *Dobrodružství v Zemi nikoho. Praha.*
- Foglar, J. – Saudek, K. 1984: *Modrá rokle. Praha.*
- Foglar, J. – Saudek, K. 1987: *Ztracený kamarád. Praha.*
- Foglar, J. – Saudek, K. 1991: *Jeskyně Saturn. Praha.*
- Frič, J.B. 2001: *Hagen*, in: *Spurná, I. a kol. (eds.) 2001: Trapsavec – almanach 25. ročníků trampské literární soutěže. Praha.*
- Hák, Z. – Kačírek, T. – Sádovský, M. 1999: *Meziříční maginotka. Pevnostní linie Odersko-wartský oblouk*, in: *Krasová depese 7*, 40-52
- Havlíček V. a kol. 1986: *Vysvětlivky k základní geologické mapě ČSSR 1:25 000. 12-414. Černošice. Ústřední ústav geologický. Praha.*

Hejl, V. 1990: *Zpráva o organizovaném násilí*. Most.

Horáček, I. – Hanzal, V. 1993: *Causa Amerika netopyři a kras*, in: *Speleo* 12, <http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp12/netopyri.htm>

Horáček, I. (ed.) a kol. 2001: *Nejvýznamnější zimoviště netopyřů ve středních Čechách*, in: *Vespertilio* 5, s.121-145

Jäger, O. 1993: *Návod k pojmenování důlních děl v oblasti Amerik v Českém krasu*, in: *Speleo* 8, <http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp8/navod.htm>

Jäger, O. – Matějka, Z. – Novák, N. – Novák, P. 1993: *Inventarizace a dokumentace krasových jevů lomu Čížovec*, in: *Český kras* 18, 21-23. Použita byla textově shodná elektronická kopie na <http://www.geospeleos.com/Lokality/Skupina27/Literatura/01-InventarizaceCizovec.htm>

Jansová, A. 1993: *Causa Amerika*, in: *Speleo* 11, [http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp11/zpravy.htm#Causa Amerika](http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp11/zpravy.htm#Causa_Amerika)

Kaifoš, D. 1995: *Prolongace na Americe*, in: *Speleo* 20, <http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp20/amerika.htm>

Kapferer, J.-N. 1992: *Fáma - nejstarší médium lidstva*. Praha.

Kolčava, M. – Kaifoš, D. – Máca, M.P. 1995: *Záhadná Amerika? díl 1. – překop na Velkou Horu*, in: *Krasová Deprese* 2, 2-12

Kolčava, M. 1996: *Goldberg*, in: *Krasová deprese* 3, s.30

Kolčava, M. 2004: *Nový soupis krasových jevů skupiny 24 v Českém krasu*, in: *Český kras* XXX, 4-44

Koukal, J. 1996: *Amerika – trampská láska za železnými vraty*, in: *Slovo reportérů*, 24.srpen 1996

Kozák, L. 1976: *Arnoldka – nová nejhlubší jeskynní propast v Čechách*, in: *Krasový sborník* 5, 49-50

Krotíl, K. – Fryhauf, M. – Dezort, M. 2001: *110.výročí zahájení těžby. Lomy Mořina. 1891-2001. místo vydání neuvedeno*

Křen, Š.K. 1995: *Ztracené iluze. Katastrofa na překopu do Velké Hory*, in: *Krasová Deprese* 2, 41-42

Kříž, J. 1983: *Jak se stal kouřící lom u Kozolup chráněným územím*, in: *Zpravodaj Správy CHKO a ZO ČSOP Český kras* 3, s.4-7

Kučerová, B. 1997: *Tramping po roce 1945. Diplomová práce na Katedře kinantropologie a humanitních věd FTVS UK*. Praha.

- Lahoda, L. 1995a: *Pověsti Ameriky I. část*, in: *Speleo 22*, <http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp22/povesti.htm>
- Lahoda, L. 1995b: *Pověsti Ameriky II. část*, in: *Speleo 23*, <http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp23/povesti.htm>
- Lahoda, L. 1997: *Vzpomínka na Monte Carlo. ad Zával Ztracených iluzí*, in: *Krasová Deprese 5*, 4-5
- Lahoda, L. 1999: *Pověsti Ameriky. II.doplněné vydání. Místo vydání neuvedeno.*
- Luffer, J. 2003: *Katalog pověstí Berounska a Hořovicka*, in: *Minulostí Berounska. Sborník státního okresního archivu v Berouně 6*, 199-264
- Lysenko, V. 1976: *Činnost geologického oddělení Okresního muzea v letech 1970-75*, in: *Český kras I.*, 60-65
- Máca, M.P. – Kaifoš, D. 1997: *Záhadná Amerika? Díl 2 – Překop na Boubovou neboli bájná štola k Bubovickému potoku*, in: *Krasová Deprese 5*, 2-5
(pozn. „Máca“ je přezdívka M.Přibila, pod kterou je uveden jako autor)
- Máca, M.P. 1998: *Tajemství podzemních továren. Fikce nebo realita?*, in: *Krasová Deprese 6*, 22_23
(pozn. „Máca“ je přezdívka M.Přibila, pod kterou je uveden jako autor)
- Máca, M.P. 1999: *Záhadná Amerika? 3.-4. díl. Severní překop*, in: *Krasová Deprese 7*, 25-27
(pozn. „Máca“ je přezdívka M.Přibila, pod kterou je uveden jako autor)
- Melichar, M. 2000: *Po stopách Hagena*, in: *Lidové noviny 12.9.2000*, 13, 17
- Michalička, J. – Růžička, D. 2001: *Záhadná Amerika? 6.díl. Hagen*, in: *Krasová Deprese 9*, 30-34
- Moucha, P. 1990: *Naučná stezka státní přírodní rezervací Karlštejn. Praha. (oficiální informační leták CHKO Český kras)*
- Moucha, P. 2002: *Historie ochrany přírody v Českém krasu*, in: *Pondělíček, M. (ed.) - Český kras včera a dnes*, 13-16
- Němec, M. – Němcová, P. – Máca, M.P. 1999: *Záhadná Amerika? 3.-4.díl. Přípravná chodba ve školce*, in: *Krasová Deprese 7*, 28-29
- Olivová-Nezbedová, L. – Knappová, M. – Malenínská, J. – Matúšová, J. 1995: *Pomístní jména v Čechách. Praha.*
- Pok, M. 2000: *Poklady Třetí říše. Praha.*
- Pondělíček, M. 2002: *Paralelní kras*, in: *Pondělíček, M. (ed.) - Český kras včera a dnes*, 81-83

- Pondělíček, M. 2004: *Sledování turistického ruchu na Malé Americe*, in: *Speleologický výzkum a průzkum v chráněných krajinných oblastech – turistika v krasových oblastech*. Karlštejn. 23-26
- Příbil, M. 1994: *Lezci v Českém krasu – pozor!*, in: *Speleo 13*, in: *Speleo 13*, [http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp13/zpravy.htm#Lezci v Českém krasu - pozor](http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp13/zpravy.htm#Lezci%20v%20%C4%85esk%C4%99m%20krasu%20-%20pozor)
- Příbil, M.M. 1998: *Doly a podzemní továrny Richard*, in: *Krasová deprese 6*, 24-33
- Příbil, M.M. – Němec, M. 1998: *Projekty Sigma a Ro*, in: *Krasová deprese 6*, 34-37
- Příbil, M.M. 2001: *Záhadná Amerika? 5.část. Projekt podzemní těžby v lomu Velká Amerika*, in: *Krasová Deprese 9*, 12-13
- Rada, V. – Žák, J. 1959: *Bohatýrská trilogie*. Praha.
- sd- 1993: *Kde leží Jezerní kotlina a jeskyně Saturn?*, in: *Speleo 8* <http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp8/azpravy.htm#link34>
- Schneider, I. 2001: „*Contemporary legends*“ *medzi mýtom a realitou*, in: *Slovenský národopis 49/2*, 163-172
- Stíbrál, K. 2005: *Proč je příroda krásná?* Praha.
- Šíla, M. 1999: *Příběhy staré trati. Líbeznice*. http://www.skauting.cz/orj-p-v/knihomol/PRIBEHY_TRATI.doc Stránkování převzato z internetové verze.
- Šrámková, M. 2002: *Vyprávění ve městě jako specifický druh narace*, in: *Národopisná revue 4*, 195-202
- Štefek, V. 2001: *Nový přístup k sanaci a rekultivaci lomů s uplatněním hledisek krajinného rázu*, in: *Český kras XXVII*, 47-50
- Švára 1996: *Tajemství vyvěračky*, in: *Krasová deprese 4*, 33-35
(„Švára“ je přezdívka J.Schwarzera, pod kterou je uveden jako autor)
- Tásler, R. 1994: *Připomínky k: Causa Amerika*, in: *Speleo 13* [http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp13/zpravy.htm#Připomínky k: Causa Amerika](http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp13/zpravy.htm#Připomínky%20k:%20Causa%20Amerika)
- Tomandl, M. 2002-2003: *Metody terénního výzkumu (studijní text Ústavu etnologie FF UK)*. Praha.
- Vachtl, J. 1949: *Soupis lomů ČSR č.31 – okres Beroun*. Praha.
- Waic, M. – Kössl, J. 1992: *Český tramping 1918-1945*. Praha – Liberec.
- Wagner, J. 2001: *Zimoviště netopýrů v Nízkém a Hrubém Jeseníku, Oderských vrších a Moravskoslezských Beskydách*, in: *Vespertilio 5*, s.287-302

Zahradková, A. 1990: Rudné doly Mořina, in: Zpravodaj správy CHKO a ZO ČSOP Český kras 3, s.9-14

Zeman, B. – Martinek, M. 1988: 130 let KND. Nymburk.

13.3 Ostatní písemné a obrazové prameny, webové stránky bez obecně dostupné tištěné verze

ABV 2001: Alpin–Bupex a SSS Vertikála 2001: Lom MEXIKO, in: Výcvik HZS 2001, 2-4. Separát v archivu autora.

anonym, nd.: Kloubácká (trempsá) teorie o Americe. Přepis textu z neznámého zdroje, poskytl L. Lahoda.

Drábek, V. 1988: Evidence důlních děl. RD Mořina. Soubor evidenčních karet datovaný 5.4.1985 a titulního listu datovaného 15.7.1988 s ev.č.(?) 135, pro vnitřní potřebu RD Mořina. Kopii poskytl M.Přibil.

ChP: Chronologický přehled událostí v Českém Krasu. HistČK.xls, list TIMING. Materiál SSS Vertikála. Kopie v archivu autora.

Kaifoš, D. 1991: Soubor map systému Amerik (1 celková mapa systému Západ, 3 mapy štol systému Východ). (Elektronická kopie z 5.11.1999 a 25.3.2000 v archivu autora.)

Klíma, J. – Rybová, D. – Švecová, J. 1991: Story of America, in: Reflex, s.54 (elektronická kopie článku na <http://www.sweb.cz/jezewcik/Foto/Clanek1.jpg>, zkopírováno do archivu autora 19.9.2003, dnes nepřístupné, bližší bibliografické údaje nelze odečíst)

Kolčava, M. 1992: Mapa štol systému Západ pořizená skupinou SPEA, použita verze přetištěná v Cílek, V. 1994: Z historie těžby vápence na Malé Americe v Českém krasu, in: Speleo 16: <http://www.speleo.cz/soubory/speleo/sp16/amerika.htm>.

Kubricht, V. nedat.: Z dopisu Vladimíra Kubrichta, in: Zpravodaj správy CHKO a ZO ČSOP Český kras, s.4 – bližší nedatovaný separát v archivu S.Myslbekové, kopie v archivu autora

LČK: LOMY - Český Kras. LOMY_DAT.xls, list GLOBÁL. Materiál SSS Vertikála. Kopie v archivu autora.

Lysenko, V. 1977: Skupina 24. Soupis jeskyní. Archiv České speleologické společnosti.

mapa 1: stará trampská mapa podzemí Amerik, bez dalších údajů. V archivu autora.

mapa 2: nedatovaná speciální mapa 1:75 000 č.4052 turistická, starší roku 1948

NSB11: Vodácká naučná stezka Berounka – tabule č.11

Schwarzer A: Amerika – povídka J.Schwarzera, pouze v elektronické verzi, poskytl J.Schwarzer, v archivu autora

Škramlík, I.: Hans Hägen - Jak to bylo doopravdy. werse 4327 B. Nedatovaný textový dokument naposledy změněný 12.9.2000 získaný v elektronické podobě od I.Škramlíka. Potvrzena existence dalších elektronicky šířených kopií. V archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.2/1993.
<http://www.sweb.cz/solcboys/Tremp/staracisla/trem02.htm> Kopie z 14.2.2004 v archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.3/1993. V archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.25/1994.
<http://www.sweb.cz/solcboys/Tremp/staracisla/trem25.htm> Kopie z 14.2.2004 v archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.28/1995. V archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.33/1995. V archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.40/1995. V archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.55/1997. V archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č. 77/2001.
<http://www.sweb.cz/solcboys/Tremp/tre77.0.html>
Kopie z 15.6.2003 v archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.79/2001.
<http://www.sweb.cz/solcboys/Tremp/tre79.0.html>
Kopie z 15.6.2003 v archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.82/2002.
<http://www.sweb.cz/solcboys/Tremp/tre82.0.html>
Kopie z 15.6.2003 v archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.83/2002.
<http://www.sweb.cz/solcboys/Tremp/tre83.0.html>
Kopie z 15.6.2003 v archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.84/2002.
<http://www.sweb.cz/solcboys/Tremp/tre84.0.html>
Kopie z 15.6.2003 v archivu autora.

Tremgoviny – malé ilegální noviny pro velké trempy. č.90/2004.
<http://www.sweb.cz/solcboys/Tremp/tre90.0.html>
Kopie z 14.2.2004 v archivu autora.

Turnovec, I. 1964: Západní pásmo „Amerik“. Mapa k článku Turnovec 1963. Archiv České speleologické společnosti.

WWW1: *diskusní klub Lomy Amerika na www.pruvodce.cz. Server zanikl, kopie klubu z 21.11.2001 v archivu autora.*

WWW2: <http://pohadka.htyn.cz>

Stránky změnilý účel, část textu o Hagenovi z 10.3.2001 v archivu autora.

WWW3: <http://www.isirius.cz/sir8/taje.html>

Server zanikl, část textu o Hagenovi z 10.3.2003 (Google cache) v archivu autora.

WWW4: <http://karel.troja.mff.cuni.cz/students/vecsey/amerika/>

Kopie z 3.12.2000 v archivu autora.

WWW6: <http://agentka.kgb.cz>

Stránky změnilý účel, kopie z 7.7.2003 v archivu autora.

WWW7: <http://www.stranypotapecske.cz/reportaz/morina.asp?str=200511061846320>

WWW8: <http://nemecmilos.webz.cz/hagen.htm>

Stránky zanikly, kopie z 6.8.2003 v archivu autora, kopie z 12.4.2003 dostupná na: <http://web.archive.org/web/20030412161543/http://nemecmilos.webz.cz/hagen.htm>

WWW9: <http://www.hasici-rescue.cz>

WWW10: http://www.sweb.cz/Klub_Draharu/win1250/foto_main.htm

Stránky přesunuty a změněny, původní text zanikl. Kopie z 22.5.2004 dostupná na: http://web.archive.org/web/20040522092746/http://www.sweb.cz/Klub_Draharu/win1250/foto_main.htm

WWW11: <http://www.spotrebitel.cz/infoteka/detailclanku.php?ID=1359>

Alternativně: www.spotrebitel.cz/index.php/article/articleprint/964/-1/130/

Stránky přepracovány, text zanikl nebo dočasně nedostupný. Kopie z 6.8.2003 v archivu autora.

WWW12: http://zpravy.idnes.cz/mfdnes.asp?r=Amfstredcech&c=strednicechyb_1_7

Stránka nahrazena jiným článkem, zanikla.

WWW13: <http://www2.webpark.cz/csopparaple/foto/netous.htm>

WWW14: http://www.okoun.cz/boards/lomy_amerika

Přesnější lokalizace se mění - průběžně generovaná diskuse archivovaná na serveru.

WWW15: <http://www.okoun.cz/boards/podzemi>

Přesnější lokalizace se mění - průběžně generovaná diskuse archivovaná na serveru.

WWW16: <http://www.kpufo.cz/wbe/amer.htm>

Kopie z 31.7.2004 v archivu autora.

WWW17/1: <http://www.lomy-amerika.wz.cz/>

WWW17/2: <http://www.lomy-amerika.wz.cz/kniha.php>

Průběžně generovaná diskuse archivovaná na serveru.

WWW18: <http://home.zcu.cz/~obselku/Podzemi/Morina/Morina.htm>

WWW19: *Kaifoš, D.: Nové pověsti Ameriky*

<http://www.hornictvi.info/cteni/amerika2/amerika2.htm>

Kopie z 22.9.2000 a novější, o dvě povídky rozšířená kopie z 13.3.2005 v archivu autora. Text existuje v několika elektronických variantách odlišných formátováním, umístěním i počtem povídek. Citovaná verze je základní a kompletní.

WWW20: <http://www.lomy-morina.cz>

WWW21: <http://www.moskyt.net/rservice.php?akce=tisk&cisloclanku=2003110404>

WWW22: <http://svatek.ritual.cz/article.php?sid=498>

WWW23: <http://fascinujici-svet.wz.cz/stranky/recen7a.htm>

WWW24: http://forum.lide.cz/forum.fcgi?akce=forum_data&forum_ID=3889&auth=

Průběžně generovaná diskuse ukládaná na serveru, poloha konkrétních částí textu se mění.

WWW25: <http://www.sporilov.info/view.php?cisloclanku=2005090201>

WWW26: <http://www.fortress.hg.pl/owb/news/news.htm>

ZBM 1/2001: *Zpravodaj projektu Bratr Medvěd - leden 2001. Kopie z 6.8.2003 v archivu autora.*

13.4 Audio a video

ČT2004: *Agentura Puzzle 1-3. Česká Televize 2004.*

F.T.Prim 1994a: *Amerika. Rosa Coeli. Monitor records.*

F.T.Prim 1994b: *Štola č.14. Rosa Coeli. Monitor records.*

PRIMA1999: *Záhady a mystéria. Televize Prima 3.9.1999*

14. Summary: „Amerika“ Quarries – An Ethnography of No-one's land

This work attempts to present a holistic description of situation concerning abandoned limestone quarry complex located at Bohemian Karst, Czech rep., from an anthropologist's point of view. After it was abandoned by miners at 1960s, the area consisting of pit quarries and their underground connections became popular –and illegal- hiking destination. Frequent visitors including *tramps* (sympatisants of a Czech and Slovak decentralized romantic outdoor movement), nudists and various weekend tourists used the area as a kind of playground and refugium. Their activities and fatal accidents happening there became a burden for both the place's owner and official enviromental, police and mining institutions.

The quarry system was also a subject of speleological, geological and zoological researches, some of them unofficial, training area for climbers and even a popular filmmaking stage. These various activities gave birth to a rich complex of local names and modern folklore tales, for which a figure of *Hans Hagen*, (mostly) a Nazi soldier who haunts the underground, is characteristic.

This work is based on my personal research which took place in years 2001-2007 and included work with informers from various social groups, both visitors and representants of official institutions.

Future of the area, which is widely but unofficially recognized as an industrial monument, remains unclear.